

Skúsenosti s fungovaním spravodajských služieb v postkomunistických krajinách

Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave usporiadali 4. 12. 2013 už 7. medzinárodné sympóziu na tému „Skúsenosti s fungovaním spravodajských služieb v postkomunistických krajinách“. Uverejňujeme referáty, ktoré budú koncom januára 2014 vydané v printovej verzii zborníka.

Obsah

Predslov

PhDr. Igor Cibula

Príhovory

Prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

Ing. Pavol Abrhan

Mgr. Martin Fedor, MEconSc.

HLAVNÉ REFERÁTY

L. Pokorný: Zákon o FBIS – první zákonní úprava zpravodajských služeb v Československu

K. Randák: Cesta od zahraničních vzorů k domácí realite

V. Mitro: Podmienky vytvárania Slovenskej informačnej služby

P. Tóth: Paralelná tajná služba na Slovensku v rokoch 1995-1998

L. Taba: Spravodajské služby zajatcami politiky

L. Csipák: Únik utajovaných informácií z prostredia spravodajských služieb

J. Stieranka: Spravodajské služby a polícia – úvaha nad súvislosťami a vzťahmi

J. Gofjár: Vojenské spravodajstvo na rázcestí

I. Cibula: Pochybnosti o efektívnosti produkcie spravodajských služieb

P. Zeman: Přemítání po letech: znovu o transformaci zpravodajských služeb v postkomunistických zemích

Závery zo sympózia

Predslov

Už sedem rokov existuje tradícia medzinárodných sympózií, ktorú založili a vytrvalo udržiavajú Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave. Už sedem rokov prebieha na tejto akademickej pôde prezentácia názorov spravodajských expertov, politikov, politológov, právnikov i publicistov o aktuálnych i historických problémoch spravodajskej komunity. Keď sme sa pred siedmymi rokmi rozhodli, že budeme organizovať tieto podujatia, našou inšpiráciou nebola snaha o lacné senzácie alebo povrchné odhalenia tajomstiev sveta špionáže a bezpečnostných služieb. Predovšetkým sme chceli prispieť k vytvoreniu komunikačného priestoru, ktorý by umožnil reálnejšie vnímanie pôsobenia spravodajských služieb v demokratickej spoločnosti a poskytol širšej verejnosti príležitosť chápať význam štátom organizovaných spravodajských štruktúr v zložitých pomeroch súčasného sveta.

V roku 2013 sme si zvolili tému, ktorá nemá ani tak akademický charakter, ale skôr ventiluje niektoré problémy spravodajskej komunity na Slovensku – i v ostatných postkomunistických krajinách. Lektori tohtoročného podujatia - v poradí už 7. medzinárodného sympózia - sa otvorene vyjadrovali k otázkam, ktoré si vyžadujú neodkladné riešenia, ak chceme, aby spravodajské služby fungovali efektívnejšie a poskytovali informačné výstupy a prognózy primerané aktuálnym potrebám vrcholových orgánov štátu. Prezentovanými názormi by mohli tiež pomôcť otvorenejšej diskusii o reforme spravodajských štruktúr na Slovensku.

Sympóziu sa uskutočnilo v období, keď je v plnom prúde príprava nového zákona o spravodajských službách Slovenskej republiky. V takomto aktuálnom kontexte sa uberali aj príspevky účastníkov sympózia, čo by mohlo čiastočne pomôcť zákonodarcom – poslancom Národnej rady Slovenskej republiky kompetentne posudzovať kvalitu pripravovanej legislatívnej normy, ktorá bude regulovať spravodajskú činnosť v období najbližších desaťročí. Naším zámerom primárne nebolo vymedzovať určitý rámec, z ktorého by malo vychádzať hľadanie optimálnych kritérií avizovanej reformy spravodajskej komunity. Naším predsavzatím bolo hlavne odkrývanie a pomenovanie nedostatkov a chýb z minulosti, aby sa neopakovali deformácie v činnosti spravodajských služieb.

Predsavzatia a očakávania organizátorov 7. medzinárodného sympózia o skúsenostiach s pôsobením spravodajských služieb v postkomunistických krajinách boli možno trochu odvážne a neskromné. Napriek tomu by som si želal, aby referáty i diskusia na sympóziu inšpirovali k otvorenej spoločenskej diskusii o tom, či spravodajské služby u nás zodpovedne plnia svoju zákonom definovanú funkciu a slúžia objektívnym potrebám demokratického štátu. Mala by to byť diskusia kritická, s vecnými argumentmi a tiež realistickými riešeniami súčasného stavu spravodajskej komunity na Slovensku.

PhDr. Igor Cibula,
predseda Asociácie bývalých spravodajských dôstojníkov

Príhovory

Vážené dámy, vážení páni !

Dovoľte mi čo najsrdečnejšie privítať vás všetkých na tejto akademickej pôde, v súvislosti s konaním VII. medzinárodného sympózia, ktoré organizuje Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov a Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v tomto roku na tému: „Skúsenosti s fungovaním spravodajských služieb v postkomunistických krajinách“.

Tieto medzinárodné sympóziá sa už stali tradíciou, vytvárajú vhodný priestor na diskusiu, výmenu informácií, úvahy o minulosti, prítomnosti i budúcnosti fungovania spravodajských služieb zohľadňujúc atribúty ústavnosti a zákonnosti efektívne fungujúceho moderného demokratického štátu.

Téma tohtoročného sympózia bola nepochybne ovplyvnená i skutočnosťou, že v tomto roku sme si pripomenuli 20. výročie vzniku Slovenskej informačnej služby, ktorá vznikla ako reakcia na potrebu vytvoriť vlastnú spravodajskú službu novovznikajúceho štátu. Nehodlám sa vo svojom krátkom príhovore venovať analýze jej fungovania od vzniku až po súčasnosť, detailnému rozboru by nepostačovalo ani niekoľko takýchto sympózií, iste však budete súhlasiť so mnou, že prešla cestu sprevádzanú nepochybnými úspechmi, ale i škandálmi, zneužitím moci, trestnými stíhaniami, neželanou publicitou i amnestiou prezidenta republiky. Mnohé tieto udalosti sa stali (či stávajú) predmetom publicistického či umeleckého spracovania v literárnom žánri, no absentuje – žiaľ - komplexný, seriózny a odborný pohľad, či už v teoretickej alebo praktickej rovine. Snáď dnešný deň môže byť krokom vpred v uvedenej problematike.

Význam dnešného sympózia zvyrazňuje účasť poslancov a funkcionárov Národnej rady Slovenskej republiky, ktorých zverenou oblasťou činnosti je práve kontrola a dohľad nad spravodajskými službami.

Som veľmi rád, že medzi dnešnými vystupujúcimi môžeme privítať i prvého riaditeľa SIS pána Vladimíra Mitra, ktorého spomienky a úvahy sú nepochybne originálne a nezastupiteľné. Okrem neho by mali vystúpiť aj ďalší traja bývalí dôstojníci SIS.

Veľmi oceňujem fakt, že na sympóziu vystúpi už po šiestykrát pán Petr Zeman z Brna, ktorý je tak už stálicou našich sympózií - a to nielen čo do kvantity, ale najmä kvality jeho vystúpení.

Fakulta práva PEVŠ venuje naďalej priestor rozvoju odborného a vedeckého skúmania problematiky spravodajských služieb. Nejde len o spoluorganizátorstvo týchto sympózií, ale tiež zaradením predmetu spravodajské služby do akreditovaného magisterského študijného programu právo, pričom tento predmet si každoročne zapíše niekoľko desiatok študentov denného i externého štúdia, ktorí z tohto predmetu začínajú spracovávať i svoje kvalifikačné práce. Je to určite zásluha skvelého lektora a propagátora tejto činnosti PhDr. Igora Cibulu.

Taktiež ma potešilo, že sympóziium bude po prvýkrát moderovať absolventka Fakulty práva PEVŠ Mgr. Alexandra Macúchová, ktorá v rámci štúdia úspešne absolvovala aj tento predmet a je známa veľmi kvalitnou publicistickou činnosťou ako blogerka k aktuálnym spoločenským témam.

Na záver mi dovoľte vysloviť presvedčenie, že v súvislosti so VII. sympóziom sa nenaplní biblický výklad Jozefovho prorockého sna o siedmich úrodných a hojných rokoch, po ktorých by malo nasledovať sedem neúrodných a chudobných rokov, ale sympóziá o spravodajských službách budú i v budúcich rokoch a tiež v medzinárodných súvislostiach rozvíjať túto nepochybne atraktívnu, mnohokrát tabuizovanú, ale zároveň nepostrádateľnú problematiku činnosti moderného štátu.

Úplne na záver chcem poďakovať Asociácií bývalých spravodajských dôstojníkov za spoluprácu a neustávajúci entuziazmus, ktorým nepochybne bude napĺňať i svoje heslo: „Slúžime spravodajskej komunite“.

Prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.,
dekan Fakulty práva
Paneurópskej vysokej školy

Vážený pán dekan, vážené dámy, vážení páni !

Vážim si, že už po druhý raz som dostal pozvanie na toto fórum, kde sa otvorene hovorí o témach a problémoch, ktoré ešte pred niekoľkými rokmi boli tabu a izolovali spravodajskú komunitu od ostatnej demokratickej spoločnosti. Ako predsedu Osobitného kontrolného výboru Národnej rady SR ma mimoriadne zaujala téma sympózia - „ Skúsenosti s fungovaním spravodajských služieb v postkomunistických krajinách“. Pre mňa sa jej aktuálnosť javí v tom kontexte, že v nasledujúcom kalendárnom roku by mal prísť na program rokovania parlamentu návrh nového zákona o spravodajských službách, ktorý nahradí existujúce legislatívne normy, upravujúce činnosť spravodajských služieb Slovenskej republiky. Podľa môjho názoru otvorený a kritický pohľad do minulosti môže prispieť k tomu, aby sme v Národnej rade SR schválili taký zákon, ktorý bude spoľahlivo regulovať špecifické aktivity našich spravodajských služieb.

Všimol som si, že v programe 7. medzinárodného sympózia, ktoré organizuje Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov v spolupráci s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy, sú medzi lektormi uvedené aj štyri mená bývalých vysokých funkcionárov Slovenskej informačnej služby a skúsených spravodajských dôstojníkov. Zmieňujem sa o tom z toho dôvodu, že v tomto roku sme si iba v tichosti pripomenuli 20. výročie vzniku SIS. Takže práve na pôde tejto fakulty si budeme môcť po prvý raz vypočuť verejne názory ľudí, ktorí túto spravodajskú štruktúru vytvárali a pričínili sa o to, aby Slovenská republika disponovala takým dôležitým nástrojom ochrany svojich bezpečnostných záujmov, akým je demokraticky fungujúca spravodajská služba. Vieme, že jej vývoj bol poznamenaný aj určitými deformáciami, za ktoré boli zodpovední nielen príslušní funkcionári služby, ale aj niektorí politici, ktorí spravodajskú službu zneužívali v rozpore s jej zákonným poslaním.

Aj vystúpenia bývalých riaditeľov spravodajských služieb Českej republiky môžu byť pre nás inšpirujúce, pretože sme sa dlho delili o spoločný historický osud a nachádzame sa približne v rovnakom strategickom priestore strednej – či východnej Európy. A okrem toho naše dva štáty sú členmi Európskej únie i Atlantickej aliancie, takže kritický pohľad na vývoj spravodajskej komunity v Českej republike od najpovolanejších - ktorí po Novembri 1989 stáli pri transformácii v tom období ešte spoločných spravodajských štruktúr - môžeme s dôverou prijímať ako podnety k podobne kritickej analýze vývoja, ktorým sme prešli na Slovensku po vzniku našich spravodajských inštitúcií. Dokonca výmena názorov medzi bývalými spravodajskými kolegami otvára priestor na vzájomne užitočné porovnania i spoločné závery a riešenia budúcich potenciálnych problémov.

Myslím si, že osobitné ocenenie si zasluhuje skutočnosť, že na tomto sympóziu sa stretávajú nielen zástupcovia civilných spravodajských zložiek, ale vystupujú tu aj predstavitelia vojenských spravodajských služieb – a prezentuje sa tu aj problematika vzťahu medzi spravodajskými službami a políciou, čo zodpovedá tendencii zblížovania spravodajskej činnosti a aktivít špecializovaných policajných útvarov, ktoré sa zameriavajú na závažné formy kriminality. Určite sa to bude vnímať ako pozitívny signál procesu porozumenia vzájomných špecifik, čo môže prispieť ku kvalitnejšej úrovni spolupráce policajných a spravodajských zložiek. Môže to tiež pomôcť realizácii Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva na Slovensku.

Vážené dámy, vážení páni!

Dovolil by som si vyzdvihnúť, že Asociácii bývalých spravodajských dôstojníkov a Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy sa podarilo založiť tradíciu medzinárodných sympózií venovaných problematike spravodajských služieb. Už siedmy rok otvárate niektoré páľčivé témy a bez zábran a predsudkov komunikujete s predstaviteľmi vlády i opozície v záujme toho, aby ste zapojili do vášho úsilia o zdokonaľovanie efektívne fungujúceho a zákonného spravodajského systému Slovenskej republiky každého, kto má potenciál takéto úsilie pozitívne ovplyvniť. Pokračujte vo svojich plánoch a predsavzatiach, aby neriešené problémy nezostávali iba v kuloároch spravodajskej komunity – ak sa týkajú záujmov celej demokratickej spoločnosti.

Prajem vám – vážené dámy, vážení páni – veľa originálnych myšlienok, čestnej konfrontácie protichodných nápadov a postrehov – i sebakritickú reflexiu, ktorá by mala byť neodmysliteľnou výbavou všetkých spravodajských dôstojníkov a špecialistov, zaoberajúcich sa aj temnými stránkami remesla „plášťa a dýky“ – ako bola metaforicky pomenovaná spravodajská profesia v časoch tzv. studenej vojny.

Želám vám veľa úspechov!

Ing. Pavol Abrhan,
predseda Osobitného kontrolného výboru
Národnej rady Slovenskej republiky
na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby

Vážené dámy, vážení páni !

Máte dnes zvlášť zaujímavú tému. Na Slovensku aj zvlášť aktuálnu, lebo po viacnásobných odkladoch vláda avizuje, že predloží nový zákon o spravodajských službách. Pokúsim sa spojiť obidve témy v tom časovom limite, na ktorý som bol organizátormi oslovený. Teda tému vášho sympózia: skúsenosti s fungovaním spravodajských služieb v postkomunistických krajinách. A novú zákonnú úpravu ich fungovania, ktorá ma v tomto období zaujíma, a ktorá by mala - okrem iného - tieto skúsenosti nejakým spôsobom reflektovať, a užitočne rozvíjať.

Väčšina ľudí v tejto sále si uvedomuje absolútne nezastupiteľné miesto spravodajských služieb pre samu existenciu štátu. Väčšina ľudí mimo tejto sály v našej krajine si myslí, že by sme sa bez nich hádam aj obišli.

Väčšina ľudí v tejto sále, alebo povedzme významná časť, by vedela povedať, keby mohla, aj zaujímavé výsledky práce slovenských spravodajských služieb. Pre väčšinu ostatných ľudí mimo tejto sály na Slovensku sa spravodajské služby spájajú akurát so škandálmi.

Pokiaľ ide o nás politikov, budem s tou väčšinou a menšinou opatrný. Z pochopiteľných dôvodov. Poviem iba, že niektorí zdieľajú plus mínus väčšinový názor verejnosti. A niektorí majú pre spravodajské služby väčšie pochopenie. Hoci treba dodať, že aj medzi politikmi boli v minulosti a sú aj v prítomnosti takí, ktorí majú toto pochopenie z rôznych dôvodov.

Hovorím predovšetkým o obraze spravodajských služieb vo verejnosti. Ten obraz je tiež súčasťou ich fungovania - a teda témy vášho sympózia. Znova - z pochopiteľných dôvodov - budem radšej opatrný, že kto má väčší a kto menší podiel na tomto obraze. Či politici. Alebo samotné spravodajské služby. Alebo verejnosť, respektíve jej strážni psi, teda médiá. Povedzme, že všetci, aby si každý mohol myslieť, že tí druhí viac - a ja aby som si nenarobil nepriateľov.

Zázračné riešenie neexistuje. Ale je nevyhnutným predpokladom vytvoriť také mechanizmy dohľadu a kontroly, ktoré budú vecne správne, efektívne, nebudú ohrozovať činnosť služieb, ale stanú sa pre verejnosť dôveryhodné. Domnievam sa, že návrh nového zákona ich zatiaľ neobsahuje. Mám na mysli tú pracovnú verziu, ako ju poznajú aj niektorí z vás na tomto sympóziu.

Myslím si, že u nás na Slovensku máme dosť špecifické skúsenosti s fungovaním spravodajských služieb. Predpokladám, že o tom dnes bude tiež reč. A určite reč príde aj na to, že špecifické skúsenosti majú u nás aj spravodajské služby s adresátmi ich práce: teda s politikmi.

Pre mňa dnes v role zákonodarcu, s prioritou na bezpečnostnú oblasť, sú však podstatné odpovede na otázky. Napríklad.

Budeme na Slovensku definovať úlohy spravodajských služieb - civilnej aj vojenskej - v oblasti zbierania a analýzy informácií? Alebo ich plne transformujeme na bezpečnostné agentúry s právomocami vykonávať bezpečnostné operácie?

Vrátane represívnych opatrení. Lebo to, čo sa javí v legislatíve ako slovo-dve, to je v praxi úplne iná filozofia a iný výkon.

Alebo iná otázka. Doteraz pracovali civilná a vojenské služby - donedávna dve, dnes už zlúčené - prakticky samostatne. Možno sa toho niekto dnes dotkne: aké sú skúsenosti a nakoľko to bolo efektívne? Návrh nového zákona predpokladá inštitucionálnu koordináciu oboch služieb. Bude to nesporný pokrok, ale úlohy oboch služieb definované zákonom sa naďalej majú prakticky prekryvať. Pre mňa otázka znie: Bude táto koordinácia stačiť - alebo by sme mali presnejšie vymedziť rozsah úloh medzi obe spravodajské služby?

Vážené dámy, páni,
ospravedlňujem sa, ak sa niekomu zdá, že som zašiel do detailov v úvodnom slove, ktoré bolo možno myslené zo strany organizátorov skôr ako nejaká zdravica. Priznám sa, že som celkom vedome zneužil príležitosť vystúpiť, ktorú mi ponúkli.

Tých otázok je viac a ja chcem využiť príležitosť a požiadať každého z vás, kto má skúsenosti a záujem - moje dvere poslanca a predsedu Osobitného kontrolného výboru Národnej rady SR na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva sú otvorené.

Mnohí z vás ma poznáte, viete, že bezpečnostnú problematiku a tému spravodajských služieb osobitne považujem za tabu pre vytlákanie politického kapitálu. Ale vecnú debatu viesť musíme, lebo nový zákon o fungovaní služieb je na ceste. A s ním aj veľa otázok.

Ďakujem za pozornosť!

Mgr. Martin Fedor, MEconSc.,
predseda Osobitného kontrolného výboru
Národnej rady Slovenskej republiky
na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva

L. Pokorný: Zákon o FBIS - první zákonná úprava zpravodajských služeb v Československu

***JUDr. Ladislav Pokorný, Ph.D. (1957)** - Absolvoval studia práva na Právnické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Dlouhodobě se věnuje problematice trestního práva ve srovnávací perspektivě, problematice práva v oblasti bezpečnosti a právním aspektům činnosti zpravodajských služeb. Ve zpravodajské komunitě pracuje od roku 1991. Intenzivně se věnuje pedagogické činnosti, vyučuje na Právnické fakultě a na Fakultě sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně a na Policejní akademii České republiky v Praze. Je autorem řady odborných publikací, mj. monografie „Zpravodajské služby“ (Auditorium, Praha 2012).*

Zákon č. 244/1991 Sb., o Federální bezpečnostní informační službě a o používání zpravodajských prostředků (dále jen „zákon o FBIS“) byl prvním ve svém oboru na území bývalého Československa a znamenal začátek zcela nové éry v činnosti zpravodajských služeb. Přestože jeho účinnost měla krátké trvání vzhledem k historickému vývoji, který vedl k rozdělení československé federace, znamenal významný předěl v právní úpravě zpravodajských služeb a založil novou éru v chápání jejich poslání a činnosti. Přinesl řadu nových a zásadních myšlenek, ve kterých se promítly moderní principy chápání postavení zpravodajských služeb v demokratické společnosti. Řada z těchto principů zůstala a stala se pevnou součástí zpravodajské legislativy dosud, některé vzaly v dalším vývoji za své. Kromě samotné zákonné formy právní úpravy a explicitního vyjádření zásady ústavnosti a zákonnosti v činnosti služby, bylo vskutku revolučním krokem především konkrétní vymezení oblastí, které byly svěřeny do působnosti zpravodajských služeb, zákonné vymezení jednotlivých druhů specifických prostředků získávání informací a podmínek jejich oprávněného použití, a zavedení vnější kontroly zpravodajských služeb včetně kontroly parlamentní. Žádný z těchto principů v předchozím období nebyl aplikován a právní úprava zpravodajské činnosti měla podobu vnitřních předpisů ministerstva vnitra, které navíc byly s ohledem na jejich obsah utajované, tedy nesplňovaly ani minimální požadavky na dostupnost, nemluvě o jasnosti a předvídatelnosti právní úpravy.

Zákon o FBIS, který jako první tyto v našich podmínkách zcela nové požadavky uplatnil, zahájil období zpravodajské legislativy, která postupně nově nastavila právní rámec, vymezující existenci a činnost zpravodajských služeb způsobem, který je pro demokratické právní státy standardní.

Zpravodajské služby jsou standardní součástí systému orgánů každého státu, jsou jedním z atributů jeho suverenity. Zpravodajská činnost je jednou ze standardních činností státu, kterou jsou realizovány a naplňovány jeho bezpečnostní funkce a v níž se projevuje ústavní uspořádání státu. Je integrální součástí vládnutí, přičemž reflektuje charakter národních ústav společenství, jejichž je součástí.¹

Jedním ze základních principů uplatňovaných ve zpravodajství a ve zpravodajských službách demokratických států, je princip podřízenosti ústavě, zákonům a dalším obecně závazným právním předpisům. Vývoj názorů na podobu zajišťování zpravodajských funkcí státu se pak projevuje mj. v právní úpravě

¹ Srov. Herman, M. *Intelligence Services in the Information Age*. Frank Cass Publishers, London, 2001, s. 138.

existence, postavení a činnosti zpravodajských služeb, a to z hlediska samotné existence této úpravy, její formy a její obsahové kvality.

Samotná právní úprava postavení a činnosti zpravodajských služeb má velmi rozmanitou podobu, která je odlišná stát od státu a významně se proměňuje i v čase. Zpravodajské služby se od sebe v různých zemích odlišují, a to často i významně a v podstatných náležitostech, jakými jsou působnost, funkce i druhy a rozsah oprávnění jim svěřených k naplňování úkolů v oboru jim vymezené působnosti. „Jsou institucionálně a funkčně asymetrické, nesouměřitelné co do pravomocí, rozpočtů a vlivu ve své zemi,“² což je odrazem odlišné historické zkušenosti a vývoje v konkrétních zemích.³ Při studiu charakteru a povahy zpravodajských služeb je nezbytné zkoumat, jak se jednotlivé národní systémy vztahují ke společenským, politickým, ekonomickým a kulturním podmínkám, v jejichž rámci se vyvíjejí.⁴

Obecně zhruba v posledním čtvrtstoletí platí, že existuje zjevná tendence vyžadující podřízení právní úpravy parlamentní legislativě, tedy požadavek, aby postavení, působnost a oprávnění zpravodajských služeb byly stanoveny zákonem, i když společný základ pro tento požadavek neexistuje ani v rámci Evropy.⁵ Tato tendence ve spojení s přelomovými společenskými změnami v roce 1989 vedla i u nás v oblasti zpravodajských služeb k nastartování cesty směřující ke standardnímu nastavení zpravodajských činností a zpravodajských služeb odpovídajícímu principům demokratického právního státu. I u nás byla nastolena aktuální a urgentní potřeba vytvoření systému standardních zpravodajských služeb odpovídající standardům rozvinutých demokratických zemí. Hlavními požadavky na novou právní úpravu se stal požadavek na zákonnou formu právní úpravy, včetně výslovné úpravy podmínek používání zpravodajských prostředků, požadavek na absenci jakýchkoli výkonných pravomocí policejního typu, na podrobení parlamentní kontrole, a z hlediska institucionálního to byl požadavek na vymanění zejména civilní vnitřní služby z působnosti resortu Ministerstva vnitra.⁶

² Zeman, P.: Spolupráce zpravodajských služeb v EU a její limity. In: Závěšický, J. (ed.): Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti. Mezinárodní politologický ústav MU, Brno, 2006, s.8.

³ Viz Zetocha, K.: Úvod do studia zpravodajských služeb. Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR, 2006, číslo 1, s. 60.

⁴ Srov např. Gill P. „Knowing the self, knowing the other“: the comparative analysis of security intelligence. In Loch K. Johnson (ed.) Handbook of Intelligence Studies. Routledge, New York, 2007, s. 82-83.

⁵ Viz *Služby vnitřní bezpečnosti v Evropě*. Rada Evropy. Evropská komise pro demokracii prostřednictvím práva (European Commission for Democracy through law). Zpráva přijatá Benátskou komisí v únoru 1998. No 039/97, CDL (1998)011. Dostupné z: www.venice.coe.int/site/dynamics/N_Opinion_ef.asp?L=E&OLD=39

⁶ O průběhu transformace civilního zpravodajství po roce 1989 více Zeman, P.: *Transformace zpravodajských služeb v Československu a České republice*. In Veselý, L. (editor): *Zkušenosti české transformace*. Praha, 2005. K vývoji zpravodajských služeb ČR více též Zetocha, K. *Zpravodajské služby v nové demokracii*. Česká republika. Společnost pro odbornou literaturu, Barrister&Principal, Brno, 2009.

Nastolené požadavky však nebylo možno realizovat okamžitě, legislativní proces, navíc ještě v oblasti dosud neupravené a také velmi senzitivní, vyžádal určitou dobu příprav a nebyl bez komplikací.⁷ Už během této doby však byly podniknuty kroky, které bylo možno realizovat jinou než zákonnou formou, a které připravily půdu pro vytvoření první zákonem zřízené zpravodajské služby, jejíž postavení, činnost a oprávnění včetně zpravodajských prostředků, bylo provedeno zákonem – tedy Federální bezpečnostní informační služby.

Prvním krokem směřujícím k naplnění požadavku na vytvoření zpravodajské služby obvyklé ve standardních demokratických systémech, bylo zřízení Úřadu FMV pro ochranu ústavy a demokracie FMV (ÚOÚD) v únoru 1990 rozkazem MV ČSSR č. 16 z 31. 1. 1990. Už v názvu tohoto úřadu byla patrná určitá inspirace německým modelem Spolkového úřadu pro ochranu ústavy,⁸ kterou lze do určité míry vystopovat i v podobě české právní úpravy dosud – viz užší pojetí mandátu zpravodajských služeb ve smyslu nikoli proaktivního charakteru jejich činnosti, aplikace oddělovacího imperativu ve vztahu zpravodajských služeb a policejních orgánů, absence výkonných pravomocí, apod.

ÚOÚD existoval jen do konce roku a byl zrušen k 31. 12. 1990, kdy byl rozkazem federálního ministra vnitra Jána Langoše transformován na Federální informační službu FMV (FIS FMV), která převzala úkoly ÚOÚD.⁹ FIS existovala do konce června 1991. Obě tyto instituce – ÚOÚD a FIS - byly nicméně nadále součástí Federálního ministerstva vnitra a jejich postavení nebylo upraveno zákonem.

Na podobu a genezi právní úpravy má významný vliv také skutečnost, že existuje významná odlišnost v podobě právní úpravy vnitřních a vnějších zpravodajských služeb vyplývající z rozdílného teritoriálního a věcného určení jejich působnosti a povahy jejich činnosti. Zatímco v případě vnitřních služeb platí, že požadavek přesné a podrobné právní úpravy je zpravidla bezezbytku aplikován, v případě služeb vnějších, jejichž činnost v zásadě probíhá mimo jurisdikci vlastního státu, bývá právní úprava výrazně obecnější, vágněji formulovaná, resp. pouze rámcová. Jen velmi stručná právní úprava tak není v případě vnějších služeb nikterak neobvyklá, legislativa je ochotna ponechat jim do určité míry volnost jednání a volnější režim kontroly. V důsledku toho také dochází k tomu, že právní úprava vnitřních služeb vždy časově předchází úpravu služeb vnějších. V zemích, kde zákonná právní úprava dosud nebyla provedena, byla vždy jako první upřednostněna úprava služeb

⁷ Např. bývalý ředitel Úřadu pro zahraniční styky a informace z let 1993-1998 Oldřich Černý k tomu uvádí: „Přes tento univerzální konsensus trvalo hrozně dlouho, než vznikl první zákon o Federální bezpečnostní informační službě, a není vůbec náhodou, že vznikl díky iniciativě skupiny poslanců a nikoliv díky legislativní iniciativě vlády.“ Tehdy se totiž ukazovalo, že „...vláda se nemá k tomu, aby připravila a předložila do parlamentu příslušnou legislativu a .. politici všeobecně se o zpravodajské služby zajímají pouze tehdy, když jejich „skandály“ začaly plnit titulní stránky deníků.“ Černý, O. *Zpravodajské služby a uživatelé zpravodajských informací*. In *Lidský faktor v spravodajských službách*. Sborník příspěvků ze sympózia 9. prosince 2009. BVŠP-ABSD, Bratislava, 2009, s. 57.

⁸ Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV)

⁹ Na rozdíl od ÚOÚD však FIS např. nedisponovala vlastními útvary, které se zabývaly sledováním a zpravodajskou technikou, a které přešly pod federální policii, a musela tyto útvary znovu vybudovat. Viz Zeman, P.: *České zpravodajské služby po roce 1989*. Balabán, M., Stejskal, L. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Karolinum, Praha, 2010, s. 252.

vnitřních. Politici – zákonodárci zpravidla preferují právní úpravu vnitřních služeb před vnějšími i proto, že činnost těchto služeb se bezprostředněji dotýká občanů – voličů. Proto také i u nás měla jednoznačně prioritu příprava právní úpravy existence a činnosti vnitřní (bezpečnostní) služby před úpravou služby (služeb) vnější. Prvním schváleným zákonem o zpravodajských službách se tak i u nás logicky stal zákon upravující službu vnitřní (a civilní). Krátce nato následovala úprava vnitřní vojenské zpravodajské služby – Vojenského obranného zpravodajství (zák. č. 67/1992 Sb., o VOZ), k úpravě vnějších služeb pak došlo až v roce 1994 přijetím tzv. střešového zákona – zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, který obsahoval komplexní úpravu všech zpravodajských služeb České republiky.¹⁰

V té době byl tedy již legislativně připravován návrh zákona, který by upravoval existenci a činnost samostatné nevojenské zpravodajské služby s vnitřní působností. *Zákon č. 244/1991 Sb., o Federální bezpečnostní informační službě a o používání zpravodajských prostředků*, byl Federálním shromážděním ČSFR přijat dne 29. května 1991 (s účinností od 1. července 1991). V tomto zákoně zároveň již našly své vyjádření i naléhavé požadavky na absenci jakýchkoli výkonných pravomocí zpravodajské služby a na její oddělení od resortu vnitra. Poprvé byla v zákonné formě upravena působnost zpravodajské služby a především věc dosud zcela nevídaná – zpravodajské prostředky, tedy specifické prostředky získávání informací včetně zpravodajské techniky, poprvé se v něm také pro označení lidských zdrojů informací objevil termín „osoba jednající ve prospěch“ zpravodajské služby.

Federální bezpečnostní informační služba (FBIS) byla tímto zákonem zřízena a charakterizována jako *zpravodajský orgán České a Slovenské federativní republiky, který plnil úkoly ve věcech vnitřního pořádku, bezpečnosti státu a jeho ústavního zřízení v rozsahu stanoveném zákonem*. Hned v ustanovení § 1 byl explicitně zakotven princip ústavnosti a zákonnosti. Bylo stanoveno, že FBIS se ve své činnosti řídí ústavními zákony, zákony a ostatními obecně závaznými právními předpisy, a dále, že práva a svobody občanů lze prostředky FBIS omezit jen v rozsahu a způsobem stanoveným tímto zákonem.

Působnost FBIS

Působnost FBIS byla vymezena tak, že FBIS byla dle zákona povolána získávat, soustřeďovat a vyhodnocovat informace:

- důležité pro ochranu ústavního zřízení,
- o činnosti cizích zpravodajských služeb,
- týkající se terorismu organizovaného ve spojení s cizinou,
- o činnosti proti bezpečnosti státu a důležité pro ochranu hospodářských zájmů státu.

¹⁰ Zde je zajímavá paralela s časováním i posloupností zákonné právní úpravy britských zpravodajských služeb MI5 (Security Service) a MI6 (Secret Intelligence Service). Přestože tyto vznikly již v roce 1909, byla jejich zákonná úprava schválena až v roce 1989 v případě MI5 (Security Service Act) a v roce 1994 v případě MI6 (Intelligence Service Act).

FBIS bylo dáno do vínku dále spolupůsobit při ochraně státního tajemství a byla též povolána v oboru své příslušnosti plnit další úkoly, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, již je ČSFR vázána.

Místo FBIS v systému orgánů státu

FBIS byla povinna předávat:

- *ústavním orgánům* ČSFR, ČR a SR významné informace, které tyto orgány potřebují *pro své rozhodování*, a
- *příslušným státním orgánům* nezbytné informace, které tyto orgány potřebují *k zamezení protiústavní a protiprávní činnosti*.

FBIS byla v návaznosti na tehdejší federální ústavní uspořádání povinna podávat na jejich žádost zprávy z oboru své působnosti prezidentu ČSFR, třem vládám (vládě ČSFR, vládě ČR a vládě SR) a třem parlamentům (Federálnímu shromáždění, České národní radě a Slovenské národní radě). Při plnění svých úkolů spolupracovala FBIS zejména s Radou obrany státu a orgány státní správy ČSFR, ČR a SR.

Obavy z případného zneužití nové zpravodajské služby vedly v té době významnou část politiků k představě, že je třeba zakotvit novou službu nikoli výlučně do sféry moci výkonné, ale někam do prostoru mezi mocí výkonnou a mocí zákonodárnou. Tomu pak odpovídala i úprava jmenování ředitele a jeho odpovědnosti, vztah k jednotlivým ústavním orgánům i úprava způsobu kontroly FBIS.¹¹

Ředitel FBIS tak byl ze své funkce *odpovědný Federálnímu shromáždění*. To však nebylo povoláno ředitele FBIS jmenovat. Jmenování ředitele FBIS zákon svěřil *prezidentu ČSFR*, který tak mohl učinit na návrh vlády ČSFR. Na návrh vlády ČSFR nebo Federálního shromáždění mohl prezident ředitele FBIS odvolat.

Kontrola FBIS

V případě FBIS byla zpravodajská služba poprvé podrobena parlamentní kontrole, a tato kontrola byla upravena zákonnou formou. *Kontrolu FBIS vykonávalo Federální shromáždění*, které k tomuto účelu zřídilo zvláštní kontrolní orgán. Kontrolní orgán se skládal ze tří až čtyř členů zvolených Sněmovnou lidu z poslanců

¹¹ Prezident republiky Václav Havel např. k tomuto tématu promluvil v projevu ve Federálním shromáždění 29. června 1990 takto: „Významným zásahem do struktury federálních orgánů by mělo být posléze zřízení Federálního úřadu pro ochranu ústavy a demokracie. I tento úřad by byl samostatnou a na vládě nezávislou součástí výkonné moci, odpovědnou Federálnímu shromáždění, takže jeho postavení by bylo srovnatelné s postavením Generální prokuratury ČSFR.“ „... zdá se mi být praktické a velice správné rozdělit některé jeho funkce (*myšleno funkce Federálního ministerstva vnitra – pozn. aut.*) ... i osamostatněním Federálního úřadu pro ochranu ústavy a demokracie jako poměrně malého, ale zato velmi produktivního a moderně vybudovaného útvaru, který by účinně zpravodajsky „zpracovával“ různá nebezpečí“.. Cit dle Zeman, P. *Transformace zpravodajských struktur v postkomunistických zemích – příklad Československa a Česka*. In *Zmeny v spravodajských službách*. Sborník příspěvků ze sympózia Bratislava 4. prosince 2007. BVŠP-ABSD, Bratislava, 2008, s. 30.

Sněmovny lidu a ze tří až čtyř členů zvolených Sněmovnou národů z poslanců Sněmovny národů. Zákon poměrně podrobně upravil oprávnění členů tohoto kontrolního orgánu a povinnosti ředitele FBIS vůči kontrolnímu orgánu. Členové kontrolního orgánu měli právo vstupovat do objektů a zařízení FBIS.

Ředitel FBIS byl povinen kontrolnímu orgánu předkládat: statut FBIS, usnesení vlády, kterými vláda uložila FBIS úkoly v rozsahu její působnosti, stejnopisy požadavků prezidenta, Federálního shromáždění, České národní rady, Slovenské národní rady, vlády ČSFR, vlády ČR a vlády SR, podklady potřebné ke kontrole plnění rozpočtu FBIS a předpisy, jimiž upravil zaměření, organizaci a početní stavy FBIS, vztahy nadřízenosti a podřízenosti a výkon služby, používání zpravodajských prostředků, druhy a způsoby evidence osob a vztahy součinnosti a spolupráce s dalšími bezpečnostními složkami. Na jeho požádání ředitel předkládal kontrolnímu orgánu zprávu o výsledcích činnosti FBIS dle § 3 (předávání informací ústavním a příslušným státním orgánům) a dle § 4 odst. 4 (plnění úkolů uložených vládou ČSFR¹²) a zprávu o použití zpravodajských prostředků ve věcech a případech, ve kterých FBIS svou činnost již ukončila. Průběžně ředitel předkládal kontrolnímu orgánu souhrnnou informaci obsahující počet případů a věcí, v nichž je FBIS činná z vlastního podnětu nebo z podnětu ústavního orgánu.

Měl-li kontrolní orgán za to, že činnost FBIS nebo jejich příslušníků nezákonně zkracuje nebo ruší něčí práva, byl oprávněn požadovat od ředitele potřebné vysvětlení včetně písemných materiálů a všech údajů, které byly o takové osobě v evidencích FBIS vedeny. Kontrolní orgán byl také oprávněn řediteli nařídit, aby ukončil činnost, která přesahuje působnost FBIS anebo která je nezákonná; byl oprávněn mu nařídit, aby všechny údaje vedené v evidencích FBIS, které přesahují působnost FBIS nebo které byly získány neoprávněně nebo které jsou nepravdivé, uložil tak, aby k nim nikdo, s výjimkou soudu neměl přístup. Každé porušení zákona příslušníky FBIS, které kontrolní orgán zjistil při své činnosti, byl povinen oznámit Federálnímu shromáždění a generálnímu prokurátorovi ČSFR; podle povahy věci jej oznamoval i vládě ČSFR.

Oprávnění FBIS

FBIS byla oprávněna při plnění svých úkolů *požadovat od státních orgánů účinnou pomoc a informace* související se zabezpečením a plněním jejich úkolů v oboru její působnosti. Státní orgány byly povinny požadovanou pomoc a informace poskytnout, pokud jim v tom nebránily důvody stanovené jinými obecně závaznými právními předpisy (§ 29).

FBIS byla v oboru své působnosti oprávněna *používat zpravodajské prostředky*, jimiž byly: zpravodajská technika, osoby jednající ve prospěch FBIS, krycí doklady a sledování.

Zpravodajskou technikou se rozuměly zejména elektronické, fotochemické, chemické, fyzikálně chemické, radiotechnické, optické, mechanické a jiné technické prostředky a zařízení nebo jejich soubory, používané utajeným způsobem při a)

¹² Povinnost předkládat zprávy o výsledcích činnosti prováděné na základě úkolů uložených vládou se v pozdějších zákonech již neobjevuje.

vyhledávání, otevírání a zkoumání dopravovaných zásilek a provádění jejich vyhodnocení za využití kriminalistických metod, b) odposlouchávání a zaznamenávání telekomunikačního provozu, c) pořizování obrazových, zvukových nebo jiných záznamů v případech, kdy je FBIS používá ke zjišťování skutečností v rozsahu své působnosti. Zpravodajskou techniku mohla FBIS v oboru své působnosti použít jen na základě předchozího písemného povolení k použití zpravodajské techniky vydaného prokurátorem¹³ a pouze v případech, kdy odhalování a dokumentování činností, pro něž má být použita, je jiným způsobem neúčinné nebo podstatně ztíženo. Použití zpravodajské techniky smělo omezit nedotknutelnost obydlí, listovního tajemství a tajemství dopravovaných zpráv jen v nezbytně nutné míře. Dobu trvání použití zpravodajské techniky mohl prokurátor stanovit nejdéle na dobu 6 měsíců; tuto dobu mohl na základě nové žádosti prodloužit, pokaždé však nejvýše o dalších 6 měsíců. Informace získané použitím zpravodajské techniky mohly být použity pouze v oboru působnosti FBIS a v souladu s ustanoveními o vedení evidencí osob.

Osobou jednající ve prospěch FBIS se rozuměla fyzická osoba, která dobrovolně, utajeným způsobem poskytuje služby FBIS při plnění úkolů v její působnosti. Evidenci osob jednajících ve prospěch FBIS mohla FBIS vést pouze po dobu plnění jednotlivých úkolů, údaje z těchto evidencí musely být po splnění úkolů zničeny. Bližší úprava podrobností zapojování osob jednajících ve prospěch FBIS do jednotlivých případů byla svěřena řediteli FBIS.

Krycími doklady se rozuměly listiny a předměty sloužící k utajení skutečné totožnosti příslušníka FBIS, který plní úkoly v oboru její působnosti. Krycími doklady nesměly být průkazy poslanců zákonodárných sborů a služební průkazy soudců a prokurátorů. Krycí doklady vydávala FBIS na základě rozhodnutí ředitele.

Úprava způsobu a evidence *sledování* byla svěřena řediteli FBIS. Ředitel FBIS nebo jím pověřený příslušník také byl povolán rozhodovat o použití sledování FBIS k plnění úkolů v oboru její působnosti.

Vedení evidencí osob FBIS bylo upraveno v hlavě čtvrté zákona o FBIS. FBIS byla oprávněna v oboru své působnosti ve svých evidencích uchovávat a využívat údaje o osobách, jestliže a) existovalo podložené podezření ze snah nebo činností v oboru její působnosti, b) bylo to potřebné ke zjištění a zhodnocení snah nebo činností zahrnutých do působnosti FBIS. Údaje o chování nezletilých mladších 15 let nesměly být vkládány do evidencí. Údaje o chování nezletilých starších 15 let musely být po dvou letech od vložení přezkoumány a nejpozději po pěti letech uloženy tak, aby k nim nikdo jiný než soud neměl přístup, ledaže by po dovršení zletilosti těchto osob k nim získala FBIS v oboru své působnosti další poznatky. Pokud údaje o osobách uchovávané v evidencích FBIS již nebyly k plnění úkolů FBIS potřebné, nebo pokud k tomu byl jiný zákonný důvod, uložila FBIS tyto údaje způsobem, který zabránil každému, s výjimkou soudu, přístup k těmto údajům. FBIS byla povinna zabezpečit ochranu údajů obsažených v evidencích osob před vyzrazením, zneužitím, poškozením anebo zničením.

¹³ Příslušnost prokurátora k rozhodování o povolení zpravodajské techniky byla změněna až *zákonem č. 316/1993 Sb.*, kterým byl novelizován zákon o BIS ČR; příslušným k vydávání povolení se stal předseda senátu vrchního soudu.

Příslušníci FBIS

Úkoly FBIS plnili příslušníci, kteří byli k FBIS ve služebním poměru, na který se přiměřeně vztahoval zvláštní předpis, jímž byl zákon č. 100/1970 Sb., o služebním poměru příslušníků SNB. Příslušníkem FBIS mohl být pouze občan ČSFR starší 21 let, občansky bezúhonný, mající odpovídající zdravotní a odborné předpoklady pro výkon služby. Příslušnost k FBIS prokazovali příslušníci služebním průkazem s evidenčním číslem a ústním prohlášením: „Federální informační služba“. Příslušníci FBIS podléhali pravomoci vojenských soudů. Ze zákona nesměli být členy politických stran nebo politických hnutí a nesměli se aktivně zúčastňovat jejich činnosti a působit v jejich prospěch. Příslušníci dále nesměli být členy orgánů společností, které se zabývají výdělečnou činností.

Příslušníci FBIS (a každý, kdo plnil úkoly na základě zákona o FBIS), byli také povinni zachovávat povinnost mlčenlivosti o skutečnostech tvořících předmět státního tajemství, o kterých se dověděli v souvislosti s činností FBIS. Této povinnosti mohli být zproštěni ředitelem na základě žádosti orgánů činných v trestním řízení.

Příslušníkům FBIS bylo zákonem explicitně upraveno oprávnění:

- zjišťovat potřebné informace při plnění služebních úkolů, přičemž nikdo nesměl být k podání informace nucen, a
- nosit zbraň a použít ji v mezích zákona, aby v případě nutné obrany odvrátil útok vedený proti jeho osobě nebo mu bezprostředně hrozící nebo útok na život jiné osoby, resp. nelze-li jinak odvrátit nebezpečný útok, který ohrožuje chráněný objekt, uzavřený střežený prostor nebo chráněnou osobu po předchozí marné výzvě, aby bylo od útoku upuštěno.

Zrušení FBIS

Vzhledem k rozdělení ČSFR k 31. 12. 1992, neměl zákon o FBIS dlouhého trvání a k témuž datu byla zrušena i FBIS. Stalo se tak *zákonem č. 543/1992 Sb., o zrušení Federální bezpečnostní informační služby*. Tento zákon řešil zejména otázky rozdělení nemovitého a movitého majetku a majetkových práv a závazků, ke kterým příslušelo právo hospodaření FBIS, mezi Českou a Slovenskou republiku (v poměru dva ku jedné). Dále řešil rozdělení informací v evidencích, předání spisové agendy a také vypořádání služebních a pracovněprávních vztahů. Informace zařazené do evidencí FBIS se rozdělily mezi příslušné orgány České a Slovenské republiky podle dohody uzavřené mezi těmito orgány s respektováním státněbezpečnostních zájmů obou republik. Služební poměry příslušníků, pracovní poměry pracovníků a pracovní vztahy na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr skončily uplynutím dne 31. prosince 1992.

Následný vývoj

Vývoj právní úpravy činnosti zpravodajských služeb pak pokračoval stejným směrem, tedy úpravou pouze vnitřního zpravodajství – zákonem č. 527/2002 Sb., o

Bezpečnostní informační službě České republiky¹⁴ a v případě Vojenského zpravodajství pak Vojenského obranného zpravodajství zákonem č. 67/1992 Sb., ale už v průběhu této doby probíhaly přípravy nové komplexní právní úpravy zpravodajských služeb, která se měla dále přiblížit k naplnění požadavků na obsahovou kvalitu právní úpravy.

Zákonodárce dospěl k závěru, že dosavadní právní regulace zpravodajských služeb České republiky vykazuje zřejmé znaky nedostatečnosti. Vytýkal jí konkrétně, že:¹⁵

- zákon o VOZ upravuje pouze část vojenské zpravodajské aktivity tzv. kontrarozvědného charakteru a nezahrnuje úpravu zahraniční zpravodajské činnosti (Vojenské zpravodajské služby)
- ÚZSI není dosud zřízen zákonem
- úprava odpovědnosti státních orgánů za činnost zpravodajských služeb, způsobu úkolování a kontroly těchto služeb se u jednotlivých zpravodajských subjektů značně liší.

To vše vedlo k vyslovení závěru, že uvedený stav nedostatečnosti právní úpravy vede v důsledku k nepřehlednosti zpravodajského systému České republiky, k problémům v řízení, dělbě působnosti a v koordinaci činnosti zpravodajských služeb. Z legislativního hlediska se jako nežádoucí rovněž jevila absence právní úpravy zpravodajských služeb pro zahraniční zpravodajství.

Předložený návrh zákona o zpravodajských službách na základě toho předpokládal zejména:¹⁶

- a) vymežit rozsah struktury bezpečnostního zpravodajství České republiky uzavřeným počtem třech zpravodajských služeb (BIS, ÚZSI a Vojenského zpravodajství)
- b) konstituovat zpravodajské služby jako informační servis výkonné moci, tzn. především vlády, která je plně odpovědná za bezpečnost České republiky. Jestliže je vláda, jako vrcholný orgán výkonné moci, nositelem odpovědnosti, musí být vybavena pravomocí řídit zpravodajský systém. Znamená to oprávnění jmenovat vedoucí pracovníky služeb, ukládat službám úkoly, vykonávat kontrolu a koordinovat jejich činnost,
- c) upustit od uskutečňování přímého vztahu Parlamentu a zpravodajských služeb. Uvedený vztah se transformuje do polohy vztahu moci zákonodárné a moci výkonné v dané oblasti, který je naplňován pomocí zvláštního orgánu Poslanecké sněmovny pro zpravodajské služby,
- d) stanovení úkolů zpravodajských služeb tak, aby nedocházelo k nežádoucímu překrývání působnosti těchto služeb. Tomu odpovídá rovněž návrh na úpravu způsobu uskutečňování spolupráce mezi službami na základě vzájemných dohod a spolupráce s cizími zpravodajskými službami pouze se souhlasem vlády,

¹⁴ Na Slovensku pokračoval vývoj cestou odlišnou od dalšího vývoje v České republice. Po rozdělení federace byla na Slovensku zákonem SNR č. 46/1993 Zb. z 21. 1. 1993 zřízena nová zpravodajská služba – *Slovenská informační služba* - jako státní orgán Slovenské republiky, který plní úkoly ve věcech ochrany ústavního zřízení, vnitřního pořádku a bezpečnosti státu v rozsahu vymezeném zákonem. (A dále zákonem č. 198/1994 Zb., Vojenské zpravodajstvo). SIS v sobě především – na rozdíl od BIS ČR - slučuje vnitřní i vnější působnost.

¹⁵ Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky.

¹⁶ Tamtéž

- e) sjednocení úpravy podávání zpráv zpravodajskými službami a ukládání úkolů těmto službám a zároveň sjednocení režimu poskytování informací zpravodajským službám orgány veřejné správy,
- f) vypořádat se s poměrem navrhovaného zákona k platné právní úpravě zpravodajských služeb kombinací derogace a zvláštní úpravy pro zpravodajské služby nebo jejich součásti (tzv. rozvědného charakteru), u kterých nebude vytvářena vlastní pozitivně právní úprava.

Pro srovnání je možno uvést doporučení, která později shrnul DCAF¹⁷ jako okruh oblastí, které by měly být upraveny národním právem, tímto výčtem:¹⁸

- základní poslání (mission) zpravodajských služeb
- oblasti odpovědnosti těchto služeb
- limity jejich kompetencí
- metody činnosti a omezení stanovená pro jejich aktivity
- obecné organizační struktury
- vzájemné vztahy mezi zpravodajskými (vnějšími) a bezpečnostními (vnitřními) službami sdruženými ve zpravodajské komunitě
- prostředky, jimiž budou služby kontrolovány a podrobeny odpovědnosti
- mechanismus exekutivní a soudní kontroly a přezkumu a parlamentnímu dohledu
- zákonné prostředky poskytnuté/zajištěné k jednání ohledně stížností v případech porušení práv.

Je zjevné, že právní úprava FBIS, BIS ČR a VOZ všechny tyto požadavky nesplňala, respektive je neupravovala v žádoucí hloubce a šíři. Nicméně základní požadavky na zpravodajské služby demokratického typu již zákon o FBIS obsahoval a do určité míry se blížil i požadavkům na obsahovou kvalitu právní úpravy, které jsou obsaženy v relevantních rozhodnutích (*case law*) Evropského soudu pro lidská práva – jimiž jsou zejména její dostupnost, jasnost a předvídatelnost.¹⁹

Teprve zákony č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky a č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, pak obsahovaly relativně komplexní úpravu, kterou byla završena etapa konstituování standardní právní úpravy systému zpravodajských služeb České republiky.

Ani tímto právním stavem však přirozeně nebyl vývoj právní úpravy zpravodajských služeb v České republice ukončen. Od přijetí základní právní úpravy v roce 1994 téměř každá vláda proklamovala záměr provést reorganizaci a zefektivnění systému zpravodajských služeb. V průběhu doby se objevily legislativní návrhy např. na přijetí zákona o kontrole zpravodajských služeb, a také v rámci odborné diskuse byly formulovány návrhy zabývající se úpravou struktury

¹⁷ Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) – think-tank se sídlem v Ženevě, zabývající se bádáním v oblasti demokratické kontroly ozbrojených sil, mimo jiné kontroly zpravodajských služeb, a který pro tuto oblast mj. formuluje standardy a doporučení „Best Practice“ – blíže viz stránky www.dcaf.ch.

¹⁸ *Intelligence Practice and Democratic Oversight – a Practitioner’s View*. DCAF Intelligence Working Group. Occasional Paper No.3. DCAF, Geneva, July 2003, s. 34. Dostupné z www.dcaf.ch.

¹⁹ K požadavkům na zpravodajskou legislativu a obsahovou kvalitu právní úpravy podrobněji viz Pokorný, L. *Zpravodajské služby*. Auditorium, Praha, 2012.

zpravodajských služeb.²⁰ S výjimkou vytvoření jednotného Vojenského zpravodajství zákonem č. 289/2005 Sb., však žádná legislativní změna neprošla. Bez konkrétního výsledku proběhl kolem roku 2000 tzv. audit zpravodajských služeb.

Z principů, které poprvé v našich podmínkách zavedl právě zákon o FBIS, a z nichž právní úprava zpravodajských služeb ČR i ve svém dalším vývoji vycházela, jde o především o zákonnou formu této úpravy, explicitní vymezení působnosti služby, taxativní výčet a podrobnou úpravu specifických prostředků získávání informací a podmínek jejich použití a zakotvení vnější kontroly včetně kontroly parlamentní. Naopak v dalším vývoji došlo k odstoupení od představy o podřízenosti, resp. odpovědnosti zákonodárné moci – již v případě BIS ČR se její postavení v systému státních orgánů ve srovnání s FBIS posunulo blíže k systému orgánů exekutivy.

²⁰ Např. Šándor (Šándor, A.: *Nové hrozby a zpravodajské služby v transatlantickém prostoru*. In. *Bezpečnostní budoucnost České republiky. Otázky, výzvy, problémy*. MO ČR – AVIS, Praha 2005, s. 76-88) doporučil BIS začlenit do resortu Ministerstva vnitra a začlenit do ní značnou část VOZ, ÚZSI začlenit do působnosti MZV a VZS zachovat v rámci MO. Projekt Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM *Příspěvek k debatě o reformě zpravodajských služeb v České republice: Pracovní panel k reformní agendě*. EUROPEUM, 2009, dostupné z www.europeum.org/cs/svoboda-bezpecnost-a-spravedlnost/79-projekty/111-prispevek-k-debate-o-reforme-zpravodajskych-sluzeb-v-ceske-republice-pracovni-panel-k-reformni-agend
Například obsahoval závěry: 1. Stanovit odpovědnosti konkrétních členů vlády za činnost každé zpravodajské služby. Za BIS by podle zákona odpovídal výslovně premiér. 2. Ustanovit vládního koordinátora pro zpravodajské služby s dostatečnými výkonnými pravomocemi, které budou formálně jasně vymezeny. Koordinátor je podřízený premiérovi a jeho činnost je kontrolována vnější kontrolní institucí. 3. Stanovit pevné funkční období ředitelů zpravodajských služeb (3-5 let), přičemž každý by mohl být jmenován nejvýše dvakrát. 4. Zdůraznit vojenské zaměření Vojenského zpravodajství, aby nedocházelo k překrývání s civilními službami, (odstranit slovo „bezpečnost“ z § 5 odst. 3, písm. a) zákona o ZS). 5. Opravit § 16 zákona o VZ, který se týká skartace evidence agenta, (problematické vzhledem k ústavě). 6. Ustanovit parlamentní kontrolu nad ÚZSI. 7. Zahájit přípravu na sloučení SIGINT (dosud odděleně ÚZSI a VZ).

K. Randák: Cesta od zahraničních vzorů k domácí realite

***Karel Randák (1955)** – Původně vrcholový športovec a tréner cestnej cyklistiky. V období 1992-1996 bol dôstojníkom československej (FBIS) a neskôr českej kontrarozvedky (BIS), kde sa špecializoval na ekonomické kauzy a boj proti organizovanému zločinu. V rokoch 1996 až 2007 pôsobil na Úrade pro zahraniční styky a informace, najprv na utajovaných pozíciách, v rokoch 2004-2006 bol riaditeľom ÚZSI. V roku 2006 ho prezident ČR povýšil do hodnosti generála. Od roku 2007 pracuje ako nezávislý konzultant. Od marca 2011 sa angažuje ako člen správnej rady Nadačního fondu proti korupci.*

Ve zpravodajských službách všech postkomunistických států nastaly v první polovině devadesátých let minulého století změny srovnatelné snad jen s těmi, kterými tato komunita prošla v dobách, kdy se komunistické režimy dostávaly v těchto zemích k moci.

Ze služeb odcházely celé generace jejich příslušníků a na jejich místa byli přijímáni lidé noví, a to častokrát bez důkladnějších prověrek osobní i jiné způsobilosti, mnohdy pouze na základě osobního doporučení. Zároveň to také byli zpravidla lidé bez jakékoliv předchozí zkušenosti nejen s problematikou zpravodajských služeb, ale i s bezpečnostní problematikou jako takovou. Nadto byla ve stejném období měněna i celá architektura zpravodajské komunity.

Po relativně krátkém období zmateného hledání toho, jakým způsobem vlastně zabezpečit alespoň základní fungování jednotlivých služeb, byly zvoleny (alespoň v Československu, resp. České republice) tři hlavní cesty, které se jevíly jako nejschůdněji vedoucí k tomuto cíli.

První metodou bylo využití stávajících zpravodajských důstojníků, kteří prošli prověrkami a byli uznáni za způsobilé ve službách pracovat i nadále. Druhou cestou byla reaktivace bývalých zpravodajců, kteří byli nuceni ze služeb odejít koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let minulého století a kteří jednoznačně disponovali know-how toho, jak má práce zpravodajského důstojníka i celé služby vypadat, aby vůbec došlo k naplnění úkolů a cílů služby.

Konečně třetí cestou bylo vysílání nových vybraných lidí na kratší či delší zahraniční školení, kde se jim dostalo nejen teoretického školení, mnohdy včetně historických konotací, ale zpravidla i základní porce praktických cvičení.

Je zřejmé, že každá z těchto cest měla nejen své klady, ale také zápory a svá úskalí. Nutno říci, že jak jednotlivé postkomunistické země, tak i služby v rámci jednoho konkrétního státu, volily naprosto individuální mix tří výše zmíněných metod. Obecně, alespoň co se České republiky týče, lze konstatovat, že nejmenšími změnami, a to jak personálními, tak metodickými, prošly služby vojenské, relativně těsně následované civilní kontrarozvědkou, ať se již v dané době nazývala jakkoliv. Naopak civilní rozvědka byla v té době rekonstruována téměř kompletně.

Můžeme jistě dalekosáhle diskutovat o tom, která ze zvolených cest byla nejefektivnější. Faktem ale je, že z krátkodobého hlediska o tom téměř nemůže být pochyb. Lepší efektivita práce na jedné a menší fluktuace lidí na druhé straně

jednoznačně hovořily ve prospěch větší kontinuity, což znamenalo, že byl kladen důraz především na využití tzv. „bývalých“. V konečném výsledku se služba, která preferovala tuto kontinuitu, jevila a také v jistém časovém úseku i byla akceschopnější a výkonnější. Osobně si velmi dobře pamatuji na dobu, kdy jsem jako příslušník kontrarozvědky, zaučený do práce lidmi s letitými zkušenostmi s fungováním zpravodajské služby, se smíšenými pocity sledoval počínání některých svých kolegů z rozvědky a poslouchal jejich teoretizování o problémech, které jsem považoval za víceméně akademické. Nadto, a to i ze zpětného pohledu, je zřejmé, že tzv. „bývalí“, přistupovali ke své práci zpravidla mnohem seriózněji, přičemž důvody k takovému chování mohly být různé. Mimochodem, pravděpodobně nejčastěji to byla snaha na sebe příliš neupozorňovat a v klidu dožít odchodu do penze.

Ať již však byl podíl zpravodajských veteránů a nově příchozích lidí ve službách jakýkoliv, minimálně v České republice od jisté doby platilo, že řídicí funkce byly obsazovány nově nastupující generací. Zpravidla to byli lidé, kteří absolvovali jedno, popř. více zahraničních školení, ze kterých si odnesli základní představu o tom, jak má zpravodajská služba v demokratické zemi vypadat, jak by měla být ukotvena v systému státní správy, jaké by měla mít pravomoci a také, jaký by měl být její vztah k politické elitě. Zároveň to byli i lidé, mající za sebou již nemalou životní zkušenost, a tedy schopní bezpečně rozeznat rizika, která sebou přináší snaha politiků využívat služby pro své osobní či politické cíle. Dařilo se jim tudíž tuto snahu udržet v přijatelných mezích.

Samozřejmě, že existovaly výjimky a je jasné, že jmenování např. ředitele služby bude vždy víceméně politická nominace. Tak je tomu i v daleko zavedenějších demokraciích než je ta naše. Nicméně je zásadní rozdíl mezi člověkem, který na své místo přichází proto, že je v daném oboru odborník a pro jeho odbornost si ho vytipuje ta která politická strana a člověkem, který na své místo přichází s nějakým politickým zadáním a je ochoten ho splnit za každou cenu. I přes výše zmíněné výjimky lze konstatovat a zde chci upozornit, že mluvím výhradně o České republice, že žádoucí stav, to je udržení si nezávislosti na politické elitě, se dařilo udržovat do relativně nedávné doby. Hovořím-li o nedávné době, mám na mysli časový horizont pěti až deseti let zpětně, v závislosti na tom, kterou konkrétní službu máme na mysli. Do té doby se, alespoň podle mého názoru, dařilo ve zpravodajské komunitě České republiky udržovat trend, který, s malými odchylkami, směřoval k celkovému funkčnímu systému. Takovému, jaký můžeme vidět v zemích, jež jsme po listopadu 1989 pokládali za vzory ve zpravodajské oblasti.

A jaká je tedy realita v České republice dnes, kdy máme možnost celou situaci vidět s odstupem téměř celého čtvrtstoletí. To je jistě již dostatečná doba, abychom si mohli udělat na věci názor z dlouhodobé perspektivy. Téměř okamžitě se před námi objevuje několik zajímavých otázek a mluvím-li o malém písečku České republiky, mohu je shrnout asi následovně:

Jaké jsou příčiny současného nepříliš utěšeného stavu ve zpravodajské komunitě ČR?

Má tento stav nějakou souvislost s postupem, který byl zvolen při transformaci dané služby?

Jak velkou odpovědnost za tento stav nesou politici a jakou sami příslušníci služeb?

Jak pravděpodobně víte, má náš stát v současnosti tři zpravodajské služby. Jednu vojenskou, integrující v sobě rozvědný i kontrarozvědný prvek - a dvě civilní, BIS a ÚZSI. Pokusím se tedy zhodnotit, s jakými problémy se služby potýkají a kde je jejich původ.

Nikoho jistě nepřekvapí, že začnu Vojenským zpravodajstvím. Tato služba je momentálně v centru pozornosti mnoha médií v České republice a bohužel i mimo ni. Je to díky bezprecedentnímu skandálu, který doslova vyrobili její vedoucí pracovníci, dva bývalé ředitele nevyjímaje, ve spolupráci s vedením Úřadu vlády ČR. Nemá význam rozebírat pozadí celé kauzy. Omezím se pouze na konstatování, že došlo k flagrantnímu porušení zákona a zneužití služby mimo rámec její zákonné působnosti. Celý případ nejenže řeší orgány činné v trestním řízení, ale - a to je možná horší - do základů otřásl důvěryhodností služby jako takové. V normálně fungujícím státě by takováto služba byla zralá ke kompletní reorganizaci. Je tedy namístě se zeptat, kde zůstaly vnitřní kontrolní mechanismy a především jak je možné, že lidé, kteří absolvovali nejružnější zahraniční školení, kurzy a dokonce i vojenské mise a měli veškeré předpoklady, aby se z nich stali plnohodnotní a zkušenější zpravodajští důstojníci, dokázali svými kroky i následným chováním službu dokonale ztrapnit nejen v očích veřejnosti, ale i domácích a zahraničních partnerů.

Je tento lapsus pochybením jednotlivců, jak je to mnohdy prezentováno, nebo se jedná o chybu v systému? Jednoznačně správná je druhá varianta. Domnívá-li se kdokoliv, byť je třeba ředitelem zpravodajské služby, že není trestně postižitelný, jestliže poruší zákon, musí tato sebedůvěra mít nějaké kořeny. Tyto konkrétní spočívají v tom, že takovéto jednání bylo ze strany politiků nejen tolerováno, ale fakticky vyžadováno a kryto. Dlouhodobě nadstandardní vztahy vojenské služby s jistou částí politického spektra vedly až k pocitu beztrestnosti. Nepochybně k situaci přispěl i názor, který je často prezentován na obhajobu odpovědných osob, že rozkaz musí být nejprve splněn a teprve následně je možno o něm diskutovat. Stačí si přečíst zákon a zjistíte, že i v něm je zakotveno právo, za přesně definovaných podmínek, rozkaz odepřít.

Vím, že vojenská služba má, oproti službám civilním svá specifika. Nicméně to, že její vedoucí představitelé neznají ani zákon, který upravuje působnost této služby, resp. si jej účelově ohýbají, jak je napadne, mezi ně dozajista nepatří. Ani armáda, ani vojenská zpravodajská služba nemohou být státem ve státě. Zda je současný stav služby poznamenán tím, že právě ona v době přechodu od totalitního k demokratickému režimu zaznamenala nejmenší personální změny, je otázkou, která zřejmě zůstane nezodpovězena. Osobně bych příčinu viděl spíše v kombinaci několika faktorů. Těmi nejdůležitějšími jsou: osobní touha po kariéře a v rámci této touhy snaha zavděčit se nadřízeným, kteří o ní rozhodují a již výše popsaná přílišná sebedůvěra a pocit vlastní nadřazenosti a beztrestnosti. Posledním faktorem je pak jakákoliv absence nezávislé kontroly.

Podívejme se nyní, v rámci České republiky, na službu, která v inkriminované době počátku devadesátých let zvolila metodu „ani ryba, ani rak“. BIS, tedy civilní kontrarozvědka, prošla po listopadu 1989 jakousi poloviční transformací. Nastoupilo

mnoho nových lidí, ale zůstalo i relativně značné procento „bývalých“. Pochopitelně - a to je u kontrarozvědky běžné - vždy byly snahy ji využít jako nástroj vůči politickým oponentům. Těmto tlakům BIS do jisté doby zdárně odolávala, především díky lidem ze středního managementu, kteří byli vůči těmto snahám dostatečně rezistentní. V uplynulých deseti letech se však situace poněkud změnila. Služba se vůči vnějšímu světu jakoby uzavřela a postupně omezila i svou komunikaci se svými přirozenými partnery v bezpečnostní komunitě, a to v první řadě s Policií České republiky. Důsledkem tohoto stavu je, že BIS dlouhodobě nepředávala policejním složkám informace o trestné činnosti některých osob a tím se de facto na této činnosti podílela, resp. ji kryla.

A nejen to. BIS opakovaně čelila a čelí problémům s únikem informací, z nichž některé jsou natolik rozsáhlé, že by i u této služby bylo namístě uvažovat, zda příslušné kontrolní mechanismy fungují tak, jak mají. Žádnému kontrolnímu orgánu, ať již to byl Výbor pro kontrolu činnosti BIS Poslanecké sněmovny České republiky nebo ad hoc jmenované vyšetřovací komisi Poslanecké sněmovny nebylo nikdy podáno ani úplné, ani uspokojivé vysvětlení jednotlivých případů. O osobní odpovědnosti vedení BIS za tyto kauzy a za nefunkčnost systému nepadlo nikdy ani slovo.

Kombinací obou těchto případů je pak kauza, v současnosti v České republice také široce medializovaná a názorně ilustrující, kam až tato taktika zamlčování vlastních problémů může vést. Jedná se o případ příslušníka BIS, který umožnil únik odposlechů ze služby k vysoce postavenému politikovi jedné donedávna vládní strany. Zveřejnění těchto odposlechů bylo pak využito k politickým účelům. Přesto, že BIS znala identitu viníka, umožnila jeho přechod na vysokou funkci v rámci Policie České republiky, kde ve své trestné činnosti pokračoval až do svého nedávného zadržení Generální inspekcí bezpečnostních sborů.

A znovu se lze ptát, co je příčinou tohoto vysoce nestandardního chování služby a kde jsou jeho kořeny. Proč jsme se tolik odchýlili od norem, které by měly být závazné a jejich dodržování by mělo být samozřejmostí, jako je tomu v civilizovaném světě. Obávám se, že odpověď na tuto otázku bude pouze lehce modifikovanou variantou kauzy Vojenského zpravodajství. Osobní ambice některých lidí, kariérismus, pocit vlastní důležitosti a nepostradatelnosti a v neposlední řadě rovněž absence nezávislé kontroly. V případě BIS se k výše jmenovanému přidává i pocit chorobné nedůvěry a podezřívavosti, především vůči prostředí vně služby, částečně pak i uvnitř. Tento poslední faktor se zdá být jediným, jehož původ by mohl být v dědictví z minulosti, neboť obdobným myšlením se vyznačovali především lidé, kteří byli převedeni ze služeb bývalé Státní bezpečnosti do nově transformovaných služeb. Může to však také být důsledek běžného kontrarozvědného myšlení, který je typický pro většinu obdobných služeb ve světě.

Jako poslední jsem si nechal službu, kterou znám pochopitelně nejlépe - a to civilní rozvědku. Ta prošla počátkem devadesátých let téměř kompletní reorganizací, včetně té personální. Lze říci, že jedinými kvalifikovanými zpravodajci byli ti, které se podařilo reaktivovat. Téměř všichni ostatní byli nově příchozí, bez jakýchkoliv zkušeností. To se nevyhnutelně projevilo na kvalitě zpravodajské práce. Postupem času se však podařilo vybudovat relativně kvalitní výkonné složky, jejichž příslušníci skýtali záruku nemalé profesionality.

Zároveň lze konstatovat, že služba si až na velmi nevýznamné výjimky velmi dlouho udržela svou nezávislost na vnějším prostředí, a to především tom politickém. Bohužel, právě tato skutečnost se na její činnosti paradoxně negativně odrazila a odráží dodnes. Po jistou dobu byla považována za neloajální vůči vedení státu, což mělo za následek, že periodicky se objevovaly návrhy na její zrušení, resp. sloučení s jinou službou apod. Každý si dovede představit, že podobná atmosféra permanentního boje o přežití nemůže mít pozitivní dopad na atmosféru uvnitř služby.

Důsledky této vládní politiky jsou zřejmé. Služba není adekvátně úkolována a musí vnucovat výsledky své práce oprávněným odběratelům. Na úkor výkonných složek se rozrůstají složky administrativní a chybí jakákoliv koncepce a vize činnosti. Rozvědka se naštěstí vyhnula výraznějším skandálům, které nyní tak často provázejí její větší partnery. Otázkou je, zda je to úroveň profesionality jejich pracovníků nebo výsledkem známého pořekadla „kdo nic nedělá, nic nezkazí“. Rád bych samozřejmě věřil první variantě, ale nejsem si jist.

Co však mohu celkem spolehlivě posoudit je fakt, že služba se tím, že v období transformace prošla celkovou reorganizací, posunula do pozice, ve které by zpravodajská služba demokratického státu měla být. Skutečnost, že ji tato pozice přináší více problémů než benefitů je smutným dokladem toho, do jaké společensko-politické situace se Česká republika dostala čtvrtstoletí po sametové revoluci.

Ve svém příspěvku jsem se pokusil na příkladu tří naprosto odlišných služeb - a to odlišných jak jejich zaměřením, podmínkami, rozpočtem, velikostí, ale také vnitřní atmosférou, najít odpovědi na otázky, které jsem formuloval dříve. Doufám, že odpovědi vyplynuly z toho, co bylo řečeno. Nelze samozřejmě generalizovat, nicméně to, že úroveň činnosti našich zpravodajských služeb i jejich profesionalita je na hony vzdálena našim zahraničním vzorům, od kterých jsme se doufali něco naučit, je podle mého názoru způsobeno především dvěma až třemi faktory.

V první řadě za zcela zásadní považuji naprostý nedostatek lidí, morálně i odborně způsobilých vykonávat tak odpovědnou práci. Tento faktor nemá ani tu nejmenší souvislost s tím, jakým způsobem ta-ktej konkrétní služba byla kdysi transformována, resp. reorganizována. Jedná se o prosté zrcadlo celé společnosti, ve které žijeme.

Ve druhé řadě se nemohu nezmínit o vlivu a úrovni politické scény. Úroveň, alespoň v České republice, je kapitolou sama pro sebe. Její popis by daleko přesáhl rozsah tohoto příspěvku. Bohužel, tato úroveň se promítá i do vlivu, který politici na zpravodajskou komunitu mají. Dokud budou existovat politici schopní zneužít práci tajné služby pro svůj osobní nebo politický prospěch, budou existovat i zpravodajští důstojníci, kteří jim v tom budou ochotni pomoci. A naopak, dokud budou existovat zpravodajští důstojníci schopní v zájmu své kariéry nabízet politikům své služby, budou existovat politici, kteří toho s radostí využijí.

A konečně: Nebudou-li existovat skutečně nezávislé kontrolní mechanismy a nebude-li důsledně dodržována trestně-právní odpovědnost konkrétních osob, ať již z řad politiků či zpravodajců, můžeme si nechat o našich vzorech jen zdát.

V. Mitro: Podmienky vytvárania Slovenskej informačnej služby

JUDr. Vladimír Mitro (1950) - Absolvoval Právnickú fakultu Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Od roku 1976 bol príslušníkom ZNB na úseku vyšetrovania. V rezorte ministerstva vnútra zastával viacero významných funkcií. V období 1991-1993 pracoval na poste riaditeľa Správy vyšetrovania Ministerstva vnútra SR, neskôr ako vedúci úradu MV SR. V rokoch 1993 až 1995 pôsobil ako prvý riaditeľ SIS; v roku 1994 ho prezident republiky vymenoval do hodnosti generála. V rokoch 1998 až 2003 sa stal druhýkrát riaditeľom SIS. Od roku 2003 vykonáva súkromnú prax ako advokát.

V máji tohto roku uplynulo už dvadsať rokov odvtedy, čo sa začali realizovať oficiálne kroky na vytvorenie štruktúr Slovenskej informačnej služby (SIS). Využívam túto príležitosť, aby som ako prvý riaditeľ SIS prezentoval na verejnom fóre podmienky a okolnosti, ktoré ovplyvňovali vytváranie prvej civilnej spravodajskej služby po vzniku samostatnej Slovenskej republiky. V rámci úplnosti kontextu uvažovania o pôsobení spravodajských služieb v postkomunistických krajinách je potrebné si pripomenúť začiatky procesu formovania spravodajskej komunity na Slovensku a pripomenúť zložitosti a niektoré komplikácie, ktoré s týmto procesom súviseli.

Pripomínam, že geopolitická situácia v prvej polovici deväťdesiatych rokov, ktorá charakterizovala demokratický vývoj v postkomunistických krajinách, mala v zásade rovnaký dopad na vznik spravodajských komunít vo všetkých štátoch, zbavených komunistickej totality. Nové služby vznikali, resp. transformovali sa bez komunistickej ideológie; dostali do vienka spravodajskú ochranu spoločnosti, založenej na demokratických princípoch; stratili policajno-represívne právomoci a stali sa informačnými službami, postupne sa zapájajúcimi do aktívnej spolupráce s vyspelými spravodajskými inštitúciami západného demokratického sveta. Spravodajské služby euroatlantického spoločenstva poskytovali pomoc svojim novým partnerom z bývalých postkomunistických krajín, čo nám do určitej miery pomáhalo pri vytváraní nových spravodajských štruktúr.

Pre vznik SIS je charakteristické určité špecifikum, ktoré vyplýva zo situácie, že táto spravodajská služba sa vytvárala až po rozdelení česko-slovenskej federácie v januári 1993, teda na Slovensku dovtedy neexistoval samostatne pôsobiaci inštitucionálny orgán spravodajského typu, ako boli centrály spravodajských služieb v Prahe – Federálna bezpečnostná informačná služba (kontrarozviedka) a Úrad pre zahraničné styky a informácie (rozviedka). Po delimitácii materiálnych prostriedkov a niektorých databáz FBIS a ÚZSI medzi Českú republiku a Slovenskú republiku bolo nevyhnutné vytvoriť základné právne, inštitucionálne, ale aj personálne podmienky, aby sme mohli začať vytvárať funkčnú štruktúru Slovenskej informačnej služby.

Právny rámec vzniku SIS poskytol Zákon o Slovenskej informačnej službe č.46/1993 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť 15. februára 1993. Uvedená norma zakotvila hmotnoprávne ustanovenia, upravujúce úlohy, organizáciu, kontrolu, ako aj práva a oprávnenia príslušníkov SIS. Nadčasové opodstatnenie zákona dokazuje fakt, že tento zákon platí s malými zmenami aj v súčasnosti. Bol novelizovaný hlavne o úlohy, týkajúce sa boja proti terorizmu a organizovaného zločinu.

Považujem za dôležité poznamenať, že za 20 rokov sa nepodarilo legislatívne presadiť, aby služobný pomer príslušníkov SIS bol upravený osobitným, na mieru ich postaveniu šitým zákonom. Doteraz služobný pomer príslušníkov SIS upravuje Zákon o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície č.73/1998 Z.z. Je však zrejmé, že postavenie príslušníka civilnej spravodajskej služby pri plnení jeho základných úloh je zásadne odlišné od ostatných zložiek, na ktoré sa vzťahuje táto právna norma. Z toho dôvodu na túto okolnosť nedávno upozornila príslušné štátne orgány expertná skupina ABSD, ktorá predkladala pripomienky k pripravovanému návrhu zákona o spravodajských službách.

Za kurióznou zvláštnosť možno považovať skutočnosť, že po nadobudnutí platnosti citovaného zákona č. 46/1993 Z.z. SIS fakticky neexistovala. Prekážkou boli zásadne politické nezhody medzi prezidentom republiky a predsedom vlády, ktoré súviseli s pôvodnou nomináciou Ivana Lexu na post riaditeľa SIS. Až po ich odstránení bol som dňa 19. apríla 1993 na návrh vlády Slovenskej republiky vymenovaný prezidentom do funkcie riaditeľa SIS. Ako riaditeľ bol som jedinou oprávnenou osobou prijímať do služobného pomeru príslušníkov SIS; len po tomto dátume sa začala faktická činnosť civilnej spravodajskej služby, i keď na začiatku bez akéhokoľvek personálneho, organizačného a objektového zabezpečenia. Podľa môjho názoru práve tento východiskový fakt možno považovať v porovnaní so susednými postkomunistickými krajinami za špecifický a charakteristický pre prvé obdobie po vzniku SIS.

Na začiatku som mal k dispozícii iba kanceláriu v dočasne prepožičanej budove rezortu Ministerstva vnútra SR. Preto popri personálnych otázkach – ktoré boli momentálne prioritné – museli sa riešiť problémy súvisiace s objektovou dislokáciou jednotlivých útvarov SIS. Nebolo jednoduché získať vhodné budovy a objekty, vyhovujúce špecifickým potrebám spravodajskej služby. Rozmiestnenie jednotlivých útvarov SIS do rôznych objektov spôsobovalo značné problémy, najmä z pohľadu režimovej ochrany i ekonomickej náročnosti ich prevádzky. Nazdávam sa, že tento problém čiastočne pretrváva až doteraz, čo súvisí hlavne s tým, že kapitola nákladov na činnosť SIS nikdy nepatrila k osobitne privilegovaným v štátnom rozpočte, ak neberieme do úvahy najmä obdobie na začiatku druhej polovice deväťdesiatych rokov.

Zásadnou otázkou, ktorú bolo potrebné vyriešiť hneď na začiatku, bolo organizačno-inštitucionálne usporiadanie spravodajskej komunity Slovenskej republiky. Vtedajší premiér Vladimír Mečiar chcel, aby sa spojila civilná spravodajská zložka s Vojenskou spravodajskou službou a Vojenským obranným spravodajstvom. Podľa jeho predstáv civilná rozviedka spolu s kontrarozviedkou mala byť integrovaná do spoločnej štruktúry s vojenskou rozviedkou a kontrarozviedkou, čo vraj malo umožniť efektívnejšiu mieru ich koordinácie z jedného centra. Na túto tému sa viedli diskusie, ale našťastie vtedajší minister obrany Imrich Andrejčák nebol naklonený Mečiarovej predstave. Rovnako ani vedenie VSS a VOZ nepovažovalo spojenie všetkých spravodajských zložiek za efektívne a zásobovalo Andrejčáka argumentmi, prečo sa existujúci stav nemá tak radikálne zmeniť, ako si to predstavoval V. Mečiar. Podľa názoru čerstvo konštituovaného vedenia SIS jadro problému spojenia civilnej

služby s vojenskými štruktúrami spočívalo v ich organickej nesúrodosti, odlišnostiach v základnom zameraní a špecifikách civilného a vojenského spravodajstva.

Možno považovať za víťazstvo racionálneho uvažovania, že sa presadil integrovaný model spravodajskej služby, v ktorom fungujú pod jednou organizačnou strechou rozvedka i kontrarozvedka. Bolo vybrané toto riešenie ako optimálne pre našu krajinu, pretože Slovenská republika nie je veľký štát, nemá ani globálne mocenské záujmy a nie je ani vystavená takým ohrozeniam, ako sú krajiny v konfliktných regiónoch. V podmienkach otvorenej spoločnosti a globálnej cezhraničnej migrácie sa nám javilo efektívnejšie riadiť spravodajskú činnosť rozvedného i kontrarozvedného zamerania z jedného centra. Okrem výhod z hľadiska efektívnosti operatívneho riadenia spravodajských činností integrovaný model má aj svoje ekonomické prednosti. Doterajšia prax potvrdzuje, že sme zvolili riešenie, ktoré zodpovedá potrebám i potenciálu našej krajiny.

Na základe zvoleného tzv. integrovaného modelu spravodajskej služby sa vytvorilo vnútorné organizačné usporiadanie SIS. Služba bola rozčlenená na výkonné útvary, orientované na zber informácií - a na funkčné útvary, ktoré majú logistický charakter, teda vykonávajú aktivity na podporu spravodajskej činnosti. Pri vzniku SIS nebola vytvorená funkcia námestníka riaditeľa, ale rozsiahle právomoci boli zverené riaditeľom sekcií rozvedky, kontrarozvedky a neskôr aj šéfovi sekcie tzv. technického spravodajstva. K zriadeniu funkcie námestníka riaditeľa SIS došlo až neskôr; táto inštitucionálna zmena súvisela s tým, že na post riaditeľa prichádzali nominanti s politickou kvalifikáciou, a preto bolo potrebné odborné rozhodovanie personálne diverzifikovať na úroveň námestníka, resp. námestníkov riaditeľa služby. Takéto riešenie systému riadenia na vrcholovej úrovni nie je zavedeným pravidlom a v niektorých prípadoch bolo motivované viac politickými než praktickými potrebami riadenia SIS.

Kľúčovým problémom pri vytváraní SIS bolo personálne obsadenie výkonných útvarov, ktoré vykonávajú spravodajskú činnosť. Nábor vhodných typov a príprava spravodajských dôstojníkov je doteraz pretrvávajúcim problémom nielen na Slovensku, ale aj v iných postkomunistických krajinách. Dokonca aj niektoré zavedené služby v svetovej spravodajskej komunite pravidelne riešia otázku regrutovania nových spravodajských dôstojníkov a obnovovania či budovania nových agentúrnych sietí v záujmových regiónoch. Nepochybne činnosť v spravodajskej službe si vyžaduje ľudí odborne a mentálne mimoriadne zdatných, skúsenostne orientovaných aj v iných profesiách a potenciálne pripravených znášať neštandardné životné situácie. Uvedené kritéria výberu boli pri vzniku SIS vysoko postavenou latkou, ktorú sme nechceli podliezť.

Pretože SIS potrebovala od začiatku skúsených odborníkov, museli sme riešiť vážny spoločenský problém. Začínali sme s niekoľkými príslušníkmi bývalej FBIS, ktorá k 31. decembru 1992 ukončila svoju činnosť; okrem nich sme disponovali skupinou príslušníkov bývalej federálnej rozvedky – ÚZSI, ktorú tvorili bývalí dôstojníci 1. správy ministerstva vnútra, rehabilitovaní na základe zákona o mimosúdnej rehabilitácii. Na budovanie tzv. funkčných útvarov personalistiky, bezpečnostnej administratívy, ekonomickej, materiálnej a režimovej činnosti sme získali príslušníkov Policajného zboru SR, ktorí boli organizačne zdatní, legislatívne podkutí a mali aj mentálne predpoklady pre prácu v spravodajskej službe.

Nevynechali sme ani nábor v civilnom sektore, kde sme sa zameriavali hlavne na vzdelaných a inteligenčne mimoriadne zdatných mladých ľudí. Ale to všetko nestačilo na to, aby SIS mohla rozvinúť účinnú spravodajskú činnosť, zodpovedajúcu spravodajsko-bezpečnostným potrebám Slovenskej republiky.

Napriek tomu, že spoločnosť bola poznačená nedávnou historickou traumou bývalej Štátnej bezpečnosti a časť politického spektra kategoricky odmietala akúkoľvek spoluprácu s bývalými príslušníkmi ŠtB, rozhodli sme sa postupovať podobne ako spojenci po 2. svetovej vojne. Napríklad spravodajské služby Spojených štátov amerických i Spolkovej republiky Nemecko v rozsiahlej miere využívali spravodajské kádre špeciálnych služieb nacistickej Tretej ríše. Uvedomovali sme si, že bez skúseností a kontaktov tzv. starých kádrov by SIS bola ešte dlho nefunkčná a neschopná plniť svoje úlohy tak, ako jej to ukladá zákon č. 46/1993 Z.z. Preto sme akceptovali bývalých dôstojníkov ŠtB, ktorí prešli po Novembri 1989 previerkami občianskych komisií, zložených z disidentov a politických väzňov komunistického režimu. Títo nepracovali na úseku boja proti tzv. vnútornému nepriateľovi, ale mali profesionálne spravodajské návyky a širokú kontaktnú bázu v záujmovom prostredí. Významne nám pomohli aj pri odbornom zaškolení nových príslušníkov SIS, ktorí boli získaní z rozličných civilných profesií.

Počas môjho druhého pôsobenia na poste riaditeľa SIS – od roku 1998 do roku 2003 – bývalí príslušníci ŠtB predstavovali cca 10 percent z celkového stavu služby a zastávali posty na úrovni stredného manažmentu. Po čistke v roku 2004 sa kolegovia zo spojeneckých spravodajských služieb z krajín NATO prekvapene pýtali, prečo sa SIS zbavuje kvalifikovaných odborníkov, s ktorými spravodajské služby NATO veľmi dobre spolupracovali. Na pôde tohto sympózia v roku 2007 bývalý premiér Ján Čarnogurský poukázal na to, že britský veľvyslanec na Slovensku v súvislosti s kampaňou za tzv. očistenie SIS od príslušníkov ŠtB mu povedal, že Veľká Británia nepodporuje túto kampaň. Katolícky disident a neskôr vysoký funkcionár SIS Juraj Kohutiar na margo uvedenej čistky konštatoval, že sa stratilo „bezpochyby veľa talentov a perál“. Kohutiar pripomenul, že dobrý spravodajský dôstojník je ako vzácna perla. Na doplnenie sa žiada dodať, že niektoré iné postkomunistické krajiny boli voči bývalým spravodajským štruktúram komunistického režimu ešte benevolentnejšie, ako tomu bolo na Slovensku v prípade SIS.

Považujem za potrebné zdôrazniť, že pri školení spravodajských nováčikov pomáhali SIS aj inštruktori zo zahraničia – a to z krajín, ktoré sú dnes spojencami Slovenska v NATO. Popri tom vybraných dôstojníkov SIS sme posielali na kurzy do zahraničia, kde získali spravodajské *know-how* od špičkových expertov. Využívali sme tiež skúsenosti susedných postkomunistických krajín s vytváraním nových spravodajských štruktúr i poznatky služieb vyspelých demokratických štátov, kde spravodajské služby majú dlhoročnú tradíciu. V júni 1994 boli najvyšší predstavitelia SIS pozvaní na zakladajúcu konferenciu spravodajského fóra Middle Europe Conference (MEC) v Haagu a postupne si slovenská spravodajská služba SIS získala dôveru spojencov na takej úrovni, že sme sa podieľali na viacerých úspešných bilaterálnych spravodajských operáciách medzinárodného charakteru. Musím s ľútosťou konštatovať, že tieto aktivity so zreteľom na ich utajený charakter nemožno publikovať, pretože by určite pozitívne ovplyvnili názor verejnosti na činnosť Slovenskej informačnej služby!

P. Tóth: Paralelná tajná služba na Slovensku v rokoch 1995-1998

Mgr. Peter Tóth (1971) - Absolvoval Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. V období 1992-2003 pracoval ako novinár. Venoval sa predovšetkým problematike spravodajských služieb a politickým analýzám. V rokoch 1995 až 1998 v denníku SME detailne informoval o zavraždení syna prezidenta M. Kováča do zahraničia Slovenskou informačnou službou; potom pôsobil ako spravodajský dôstojník v utajení. V roku 2003 bol na krátky čas vymenovaný do funkcie riaditeľa kontrarozvedky SIS. Pracuje ako konzultant v oblasti politickej stratégie. V roku 2013 napísal autobiografiu spravodajského dôstojníka pod názvom „Krycie meno Bežec“.

Keby nebol príbeh paralelnej tajnej služby, ktorá na Slovensku pôsobila v rokoch 1995 až 1998, reálnym historickým faktom, museli by sme zmienky o nej zaradiť do kategórie nepravdepodobných legiend. A čím sa na prvý pohľad javí existencia paralelnej tajnej služby v spomínanom období nepravdepodobnejšia, tým je táto historická skúsenosť unikátnejším špecifikom nášho postkomunistického vývoja.

Podľa mojej mienky žiadna iná postkomunistická spoločnosť nemá podobnú skúsenosť s neformálnou spravodajskou štruktúrou, ktorá zásadným – a podotýkam, že pozitívnym - spôsobom ovplyvnila dianie v krajine.

A preto si tento nepravdepodobný príbeh zaslúži aj zmienku na našom medzinárodnom sympóziu. V súvislosti s *fenoménom paralelnej tajnej služby* je však potrebné spomenúť aj iný úkaz. Nazval som ho *fenomén historického popretia a pamäťovej diskontinuity*.

Paralelná tajná služba

Členom Asociácie bývalých spravodajských dôstojníkov, ako aj pravidelným účastníkom našich sympózií a viacerým zainteresovaným politikom, novinárom a publicistom nie je pojem paralelná tajná služba cudzí.

Širšia verejnosť vie o tejto štruktúre len veľmi málo alebo takmer vôbec nič. Dôvodov je niekoľko. V časoch pôsobenia paralelnej služby bolo pochopiteľné, že jej aktivisti existenciu takéhoto telesa prísne utajovali. Neskôr, po páde tretej vlády Vladimíra Mečiara, keď už sa o zákulisí zápasu na spravodajskej frontovej línii dalo písať a hovoriť, nebol o osvetu tohto druhu z rôznych dôvodov záujem. Treba však pripustiť, že po novembri 1998, teda po nástupe prvej vlády Mikuláša Dzurindu boli iné dôležité témy a tým bolo treba venovať prioritnú pozornosť.

Pätnásť rokov po páde mečiarizmu je najvyšší čas, aby sa začalo otvorene hovoriť o tom, že paralelná tajná služba bola v období 1995 – 1998 prvým vážnym príkladom whistleblowingu na Slovensku.

Nie som prvý, kto na tomto fóre hovorí o pôsobení neformálnej spravodajskej štruktúry v druhej polovici deväťdesiatych rokov. Na sympóziu ABSD v roku 2011, ktoré bolo venované problémom spravodajských služieb v otvorenej spoločnosti odznela z úst Igora Cibulu takáto definícia toho, čo predstavovala paralelná tajná služba. Citujem: „(...) išlo o organizovanú individuálnu iniciatívu viacerých osôb zameranú na odhaľovanie odpočúvania a sledovania opozičných politikov, novinárov,

cirkevných predstaviteľov a iných vláde nepohodlných osôb. Vďaka prepojeniu bývalých spravodajských dôstojníkov s aktívnymi príslušníkmi SIS boli získané závažné informácie, dokazujúce, že únos prezidentovho syna M. Kováča ml. zorganizovali vedúci funkcionári spravodajskej služby s vedomím predsedu vlády V. Mečiara.“¹

Nie je priestor na detailné popisovanie štruktúry, spôsobu práce a kvalitu spravodajských výstupov, ktorými paralelná tajná služba prispela k zachovaniu demokracie na Slovensku. Po pätnástich minútach mi naša šarmantná, ale nekompromisná moderátorka zoberie slovo, takže sa obmedzím len na to najdôležitejšie.

Paralelná tajná služba vznikla ako reakcia na podozrenia, že za zavraždením syna slovenského prezidenta z 31. augusta 1995 bola Slovenská informačná služba. Mohla však vzniknúť len vďaka tomu, že Vladimír Mitro v roku 1993 zakladal oficiálnu tajnú službu mladého slovenského štátu na správnych morálnych a profesionálnych základoch a podľa toho si aj vyberal spravodajský personál.

Keď sa v roku 1995 ukázalo, že Slovenská informačná služba bola novým vedením zneužitá na teroristický čin proti hlave štátu a jej synovi, v tom čase ešte stále aktívni, ale aj z politických dôvodov prepustení spravodajskí dôstojníci prejavili ochotu utajovaným spôsobom získavať informácie o protizákonných a demokraciu ohrozujúcich aktivitách tajnej služby. Takto získané informácie následne odstupovali Vladimírovi Mitrovi alebo iným kolegom z bývalého vedenia SIS, ktorí ich potom distribuovali medzi prezidenta Michala Kováča, lídrov demokratickej opozície a časť z nich posúvali viacerým novinárom.

Paralelná tajná služba takto získala nahrávku telefonátu riaditeľa SIS Lexu s ministrom vnútra Hudekom, ktorá dokazovala, že vyšetrovatelia kauzy zavraždenia boli z politických dôvodov likvidovaní.

Paralelná tajná služba pomohla zabezpečiť konšpiratívne vycestovanie novinára do zahraničia, ktorému sa tam podarilo nakontaktovať Oskara Fegyveresa, korunného svedka kauzy zavraždenia. Z ich stretnutia vznikli tri rozsiahle celostranové články. Široká verejnosť si v nich mohla prečítať detailné rozprávanie o tom, ako bola SIS zapletená nielen do únosu, ale aj do kompromitujúceho aktívneho opatrenia proti predsedovi Konferencie biskupov Slovenska Rudolfovi Balážovi. Paralelná tajná služba sa tiež angažovala vo vybavovaní politického azylu v zahraničí pre svedka Fegyveresa a jeho životnú partnerku.

Paralelná tajná služba získavala detailné informácie o sledovaní politikov, občianskych aktivistov a novinárov, vrátane časov, trás, typov motorových vozidiel a mien príslušníkov sledovacieho útvaru SIS.

Paralelná tajná služba získavala a rôznymi kanálmi zverejňovala mnohé ďalšie informácie o nelegálnych, protidemokratických a inak nebezpečných aktivitách SIS a pomohla tak povaliť čoraz menej legitímny a čoraz viac autoritatívny režim premiéra Vladimíra Mečiara.

¹ Cibula.I: Limity lojality príslušníkov spravodajských služieb. In.: Problémy spravodajských služieb v otvorenej spoločnosti. (Zborník 5.medzinárodného sympózia ABSD+Fakulty práva PEVŠ.) Bratislava 2011.

Bez pochopenia, úlohy, významu a rozsahu činnosti tejto neformálnej štruktúry nie je možné porozumieť mnohým udalostiam, ktoré ovplyvňovali politické dianie na Slovensku v rokoch 1995 - 1998.

To je však len jeden aspekt veci. Existencia a hlavne zameranie paralelnej tajnej služby svedčia o tom, že v deväťdesiatych rokoch minulého storočia malo Slovensko morálne a politicky vyspelú komunitu spravodajských dôstojníkov. Boli to ženy a muži, ktorí nielenže dokázali prekonať strach a nemyslieť iba na svoje osobné pohodlie, ale vedeli veľmi citlivo posudzovať morálne a celospoločenské priority. Vedeli, že služobná prísaha, ktorú každý zložil, ich neviaže k poslušnosti Mečiarovmu režimu, ale v prvom rade ich zaväzuje k lojalite k spoločnosti a ľuďom, ktorí ju tvoria. Boli to spravodajskí profesionáli a skutoční vlastenci, ktorí sa zapojili do spravodajskej partizánskej vojny proti nebezpečnému režimu, a iba vďaka ich odvahe a morálnej vyspelosti sa verejnosť dozvedela o nezákonnostiach, ktoré páchali viaceré útvary Slovenskej informačnej služby.

Musím, žiaľ, konštatovať, že o túto komunitu Slovensko prišlo. Jednak preto, lebo politické elity sa jej najmä po marci 2003 pod rôznymi zámienkami a v dôsledku nekompetentného riadenia tajných služieb zbavili, a jednak preto, lebo médiá, publicisti, samozvaní experti a iní epigóni urobili všetko pre to, aby sa o nej ľudia nedozvedeli. A tým sme sa dostali k druhému fenoménu, o ktorom je dnes reč.

Historické popretie a pamäťová diskontinuita

Veľmi sa ospravedlňujem za tento komplikovaný zvrät. No inak som nedokázal nazvať ignoranciu, akou niektorí politici a epigóni (nebudem ich kategórie neustále vymenúvať) obchádzali existenciu paralelnej služby. Oni ju doslova popierali, čím v širokých vrstvách verejnosti spôsobili diskontinuitu historickej pamäti.

Paradoxne bývalí politickí a ideologickí protivníci paralelnej tajnej služby urobili pre informovanie o jej existencii viac ako tí, ktorí z jej práce najviac ťažili. O paralelnej službe sa človek dočítal viac v propagandistickom denníku Slovenská republika než v takzvaných seriózných informačných zdrojoch.

Absolútnej väčšine bývalých opozičných politikov, ktorí sa po roku 1998 dostali k moci, vyhovovalo, aby sa o zásluhách paralelnej tajnej služby mlčalo. Až na malé výnimky, nikto z nich nechcel pripustiť, že za politickú zmenu vďačíme aj nemalému počtu anonymných ľudí, ktorí nezištne pomáhali dobrej veci, vďaka čomu sa títo politici mohli chopiť moci.

Mlčanie o existencii paralelnej tajnej služby vyhovovalo aj rôznym generáciám epigónov. Tým, ktorí by bez paralelnej štruktúry nenapísali ani jeden významný investigatívny článok, ale aj tým, ktorí prišli do médií až po roku 1998, a v záujme mytológie o vlastnej hviezdnej prítomnosti popreli historickú skutočnosť.

Namiesto ocenenia veteránov paralelnej tajnej služby sme sa od nich dočkali pogromov na eštechákoch a iných nepohodlných spravodajských dôstojníkov. Namiesto známych i bezmenných spravodajských dôstojníkov tejto neobyčajnej komunity, vznikli legendy o pseudohrdinoch. Namiesto ocenenia faktu, že táto krajina mala odvážnych a vyspelých whistleblowerov, sú vytvárané umelé obrazy spravodlivých, ktorí sú však neraz iba nezodpovednými *leakermi*, teda ľuďmi sledujúcimi osobný prospech rozohrávaním hier v prospech svojich politických

tútorov. V týchto dňoch sme svedkami, že jeden z nich práve verejne ohlásil vstup do istej politickej strany.

Historické popretie a pamäťová diskontinuita pomáhajú vytvárať obrazy falošných hrdinov, ktorí sa vcelku úspešne usilujú verejnosti vnútiť predstavu, že dejiny whistleblowingu sa na Slovensku začali až ich príchodom na scénu. Z toho plynie neradostné poznanie, že epigóni majú veľkú moc a zneužívajú ju na deformovanie reality.

My, Slováci, často neodôvodnene podliehame – ako hovoria bratia Česi – blbej nálade. Z pre mňa neznámych dôvodov hovoríme, že u nás je všetko nanič. Akoby sme okrem Kriváňa, hradu Devín a Ľudovíta Štúra nemali byť na čo hrdí. Keby sme si oportunistickými politikmi a epigónmi nenechali vnucovať pamäťovú diskontinuitu a nepodliehali tak ľahko historickým popretiam, možno by sme občas mali dôvod aj na lepšiu náladu.

Vedomie, že tu v deväťdesiatych rokoch pôsobila paralelná tajná služba, rozhodne dôvodom na primeranú hrdosť je. Bolo to neviditeľné, no významné vzopätie, ktoré nás navrátilo na demokratickú orbitu.

Nielen v literatúre, ale aj v reálnom živote sú nepravdepodobné príbehy tie najlepšie.

L. Taba: Spravodajské služby zajatcami politiky

Lajos Taba (1950) – Po štúdiu na Vysokej škole chemicko-technologickej v Pardubiciach v odbore: chémia a technológia výbušnín a raketových palív v roku 1974 nastúpil do služieb ministerstva vnútra v Budapešti, kde pôsobil ako expert, tlmočník a neskôr dôstojník operatívny. V období 1985-1990 bol maďarským konzulom v Prahe, potom do roku 1994 v Bratislave. Bol prvým styčným dôstojníkom medzi maďarskými a slovenskými spravodajskými službami. Po návrate do Budapešti zastával funkciu šéfa Národno-bezpečnostnej analytickej skupiny na Úrade vlády MR a neskôr pracoval ako diplomat (Istanbul, Sarajevo).

Úprimne sa vám priznávam, neveril som, že vaše minuloročné sympóziu bude mať taký veľký medzinárodný ohlas. Vlni som sa pokúsil upriamiť pozornosť nato, s akými vážnymi výzvami sa stretávajú spravodajské služby v oblasti spracovania údajov a informácií. Teraz sme sa z tlače mohli dozvedieť, že za aký krátky čas dokázali anglosaské služby získať a spracovať z odborného hľadiska naozaj úctyhodné množstvo informácií (niekoľko miliónov telefonických rozhovorov, SMS a faxových odkazov, informácie o všetkých bankových operáciách atď.). Čiže tento problém už nie je problémom.

Možno, že sa vo Washingtone a Londýne pousmiali, keď čítali hlásenia o vlašajšom sympóziu – odpočúvali takmer všetky telefóny. Ved' som vyslovil otázky, ktoré oni už hravo vyriešili pomocou špičkovej technológie a nemalých materiálnych zdrojov, ktorými disponujú.

Ale žarty nabok, keď spomínam naše vlašajšie sympóziu, priznávam sa, že som nepomyslel na to, že po hospodárskej kríze, ktorá otriasla svetom, zatrasie spravodajskými službami taká rozsiahla kríza dôvery, akú vidíme dnes. (V porovnaní s touto krízou sa zdajú byť nepatrné aj domáce škandály, ktoré vypukli v našom bezprostrednom okolí, v tomto regióne, hoci na domácich politických scénach vyvolali veľké búrky.) Teraz je o čom premýšľať na úrovni vlád i vedení spravodajských služieb, môžeme analyzovať to, čo sa stalo a každý musí pre seba vyvodiť z toho ponaučenia.

Podľa legendy zrodenej koncom studenej vojny zrútenie sovietskeho systému bolo zapríčinené satelitným televíznym vysielaním. Čiže slobodná komunikácia zasadila úder z milosti. Nuž odvtedy už jestvuje svetová internetová sieť a e-mail. Mnoho noviniek, komunikačná revolúcia rozhodujúcim spôsobom preformovala spoločnosť, ale takisto spravodajskú činnosť a analýzu.

So zánikom bipolárneho sveta, s likvidáciou hrozby globálnej konfrontácie urobili tí, ktorí na Západe rozhodujú, odvážny krok: prehodnotili svet tajomstiev, začali odbúravať byrokráciu, proces politického rozhodovania urobili priehľadnejším (transparentnejším), vytvorili priestor pre zverejňovanie (verejné informácie) a časť úloh klasickej spravodajskej činnosti presunuli na občiansku spoločnosť. Štátny monopol, čiže tajné služby sa stiahli do oblasti operatívnych akcií. Od tejto chvíle sa časť získavania informácií, ich klasifikácia, zhodnotenie a analýza uskutočňovala vo vonkajších organizačných štruktúrach, ktorých úloha sa postupne viac zhodnocovala. Verejnú mienku takmer bez obmedzenia zavalili najčerstvejšie informácie. Aj najširšia verejnosť sa dostala k analýzám a udalosti mohla sledovať online doma v kresle pred

televízormi. Jedným z motorov vývoja, hlavným účinkujúcim sa stal počítač. Tento prostriedok počas jednej dekády zmenil spôsob myslenia tých, ktorí rozhodujú, robotu urobil účinnejšou a zároveň sa stal nenahraditeľný.

Na nebezpečenstva využívania počítača, na zraniteľnosť elektronických databáz a na rozšírenie možností útokov zradcov vnútri služieb upozornil už prípad príslušníka CIA Aldricha H. Amesa vo februári 1994. Presiaknutie irackých a afganských vojnových denníkov prostredníctvom vojaka Bradleya Manninga, ako aj zverejnenie niekoľko stotisíc amerických diplomatických depeší však ukázalo, že Američania nebrali tieto hrozby vážne.

Je pravdepodobné, že podnikli opatrenia na posilnenie obrany, ale ako ukázal najnovší prípad, neboli dosť účinné. Súbežne s prudkým rozvojom informačnej techniky čoraz viac rástlo nebezpečenstvo, bolo ho priam cítiť vo vzduchu, že sa technika pomáhajúca zefektívniť spravodajskú činnosť môže stať nástrojom zrady.

Útok z 11. septembra otvoril novú kapitolu boja proti terorizmu. Jedným z dôsledkov útoku s mnohými obeťami bolo to, že americké politické vedenie a vedenie tajných služieb získali imunitu, prakticky voľné ruky na spustenie globálnych akcií, ktoré však súčasne porušujú ľudské práva. Prax orgánov spravodajských služieb sa po mnohých stránkach vrátila k praxi studenej vojny pred rokom 1989.

Po vypuknutí škandálu Edwarda Snowdena sa zhoršili vzťahy medzi USA, ako aj ostatnými anglosaskými krajinami a Európou predovšetkým na politickej úrovni, ale aj medzi jednotlivými spravodajskými službami. Rušivé momenty vznikli v spolupráci a takisto v komunikácií vznikla vážna kríza dôvery. Na verejnosť preniklo viacero takých vyjadrení, ktoré priliali olej do ohňa. Podľa jedného z vedúcich predstaviteľov britských tajných služieb spôsobil E. Snowden väčšiu škodu Veľkej Británii ako dohromady všetci odteraz odhalení špióni alebo prebehlíci z obdobia studenej vojny. Americkí diplomati v Berlíne sa dostali do izolácie a dotknuté strany si navzájom odkazujú v tlači. Odznelo aj niekoľko vyhlásení, ktoré si zasluhujú pozornosť. Americký veľvyslanec v Berlíne v jednej televíznej debате vyhlásil: „Nemáme priateľov, iba partnerov.“ H. Kissinger charakterizoval situáciu slovami: „Už nejestvujú spojenci, iba štáty a ich tajné služby.“ Riaditeľ americkej spravodajskej komunity ([United States Director of National Intelligence](#)) James Clapper šokoval verejnosť slovami, podľa ktorých „jedným zo základných pilierov našej práce bolo odpočúvanie vedúcich zahraničných predstaviteľov“.

Z mnohých tajomstiev padol závoj, ba začala sa vyvesovať na verejnosti špinavá bielizeň. Pravda je, že Američanom sa od roku 2011 podarilo zabrániť teroristickým akciám na území USA: v priemere to bolo ročne 8 – 10 pokusov. Zároveň sa však vo mne prebudili pochybnosti v súvislosti so skutočnými cieľmi akcií ohlásených v mene boja proti terorizmu. Ako totiž ukazujú údaje, ktoré sa doteraz dostali na verejnosť, 80 percent odpočúvaných informácií malo ekonomický charakter. USA a štáty, ktoré sa zúčastnili na tejto akcii, získali takto neuveriteľné výhody v tvrdom boji o trhy. Vyšlo najavo aj to, že o odpočúvaní väčšina politikov vedela, prípadne tušila, čo sa deje, ale nemali v rukách dôkazy alebo nevedeli s istotou, či odpočúvajú aj ich telefóny.

Politici vedeli aj o tom, že podobne ako americká tajná služba, aj nemecké, francúzske, španielske a švédske spravodajské služby vyvinuli a používajú technológie, vďaka ktorým môžu v masovom rozsahu sledovať internetovú a telefonickú komunikáciu. Päť anglosaských krajín (*USA, Veľká Británia, Kanada, Austrália a Nový Zéland?* – pozn. editora) v tesnej spolupráci svojich odborných služieb vyvinulo technológiu potrebnú na aktivity spojené so zhromažďovaním údajov. Do akcie zapojili aj nadnárodné komunikačné firmy. Navyše, dohodli sa aj o tom, ako obísť domáce zákony obmedzujúce právomoci na sledovanie. Politici, ktorí riadili služby, museli vedieť o tom, že ide o odpočúvaciú akciu svetových rozmerov. Účinok škandálu, ktorý vyvolal bývalý zmluvný zamestnanec NSA Edward Snowden, je dnes ešte nezmerateľný. Vzhľadom na to, že zatiaľ sa dostalo na verejnosť iba 10 percent ukradnutých materiálov, možno rátať s ešte roky trvajúcou krízou a treba rátať s nezanedbateľnými prevráceniami.

Škandál má predovšetkým politické dôsledky. Vidieť aj to, že záujmom ruských a čínskych služieb, ktoré najviac profitujú z prípadu Snowden, je udržať napätie a rozbiť západný spojenecký systém. Fakt, že sa veľká časť ukradnutých materiálov ešte nedostala na verejnosť, poukazuje na to, že možno očakávať ďalšie škandály a kríza sa pravdepodobne natiahne. Pravda, podľa môjho názoru aj médiá pridali (a ešte pridajú) svoj diel k tomu, aby škandál dostal čo najväčšiu publicitu.

Zmeny možno očakávať aj vo svete informácií. Gigantická internetová firma Google upozornila americkú vládu, že pod vplyvom kauzy s odpočúvaním sa môže roztrhať na kúsky internet, ktorý zasietoval celý svet. Možno očakávať, že niektoré vlády budú obmedzovať prístup k internetu, čo môže spôsobiť v budúcnosti o. i. vážne škody americkému hospodárstvu. Z odborného hľadiska nie je nič nového v škandále s odpočúvaním, veď to nie je ojedinelá záležitosť, lebo aj tajné služby iných štátov robia to isté (keď to môžu robiť a keď sú to technicky schopné). My môžeme nanajvýš závidieť, aké účinné prostriedky sú v rukách našich kolegov. Napríklad aj nemecké služby v súčasnosti odpočúvajú a sledujú na afganských hraniciach telefonické rozhovory a dátovú komunikáciu, vďaka čomu môžu predísť týždenne takmer 10 teroristickým akciám.

Francúzske spravodajské služby sa chceli pripojiť k 5 anglosaským krajinám v ich odpočúvacej akcii, ale tie sa uzavreli pred spoluprácou.

Nedávno vyšlo najavo, že ako odvetný krok – zatiaľ čo už celé mesiace je tlač plná protestov západoeurópskych politikov – začali Španielsko, Francúzsko, Švédsko a Nemecko jednu spoločnú technickú operáciu tohto druhu, ale kvalita európskej techniky a jej kapacita ďaleko zaostáva za americkou technologickou úrovňou. Európa nemá takú hightech techniku, ktorá by mohla súťažiť s americkou špičkovou technológiou. Krátko po počiatočnom pobúrení vyšlo najavo, že Európska únia aj naďalej potrebuje technickú a materiálnu podporu USA.

Pravdepodobne aj táto okolnosť prispela k tomu, že už na oboch stranách hľadajú možnosť kompromisu. So zachovaním spojeneckého systému sú spojené vážne záujmy. Barack Obama vyjadril svoje poľutovanie nad tým, čo sa stalo a zároveň prikázal, aby preskúmali systém a s každou krajinou osobitne prerokovali a vyjasnili to, čo sa stalo.

Oprávnené sa ma môžete spýtať, že „ako sa dostala čižma na stôl“, čiže ako súvisí terajšia kríza s témou sympózia.

Nuž pri analýze správ som si všimol, že škandál s odpočúvaním a téma sympózia sa stretávajú vo viacerých bodoch. Chcel by som poukázať iba na najpodstatnejšie problémy. Nazdávam sa, jeden z najväčších problémov anglosaských spravodajských služieb, predovšetkým amerických, je totožný s hlavným problémom služieb v tomto regióne. Keď to chcem krátko a výstižne formulovať, tak musím konštatovať, že každá spravodajská služba je zajatcom politiky; služby sú vystavené v plnom rozsahu každej politickej moci. Oveľa viac, ako hociktorá iná vetva štátnej správy alebo štátnej administratívy. (A vždy to tak bolo.)

Stačí len poukázať nato, že po prípade amerického spravodajského vojaka Bradleya Manninga, čiže po kauze WikiLeaks plánovali v USA kontrolnú akciu zameranú na štyri tisíc pracovníkov, ktorí majú prístup k spravodajským elektronickým databázam, na preskúmanie ich návykov pri využívaní počítačov. Skúmali by najmä to, že kto sú tí, ktorí si otvoria a stiahnu viac dokumentov alebo údajov, ktoré nie sú nevyhnutné pre ich prácu. (Bradley nepremysleným prerieknutím odhalil pred priateľom, čo urobil a ten ho potom udal. S jeho odhalením a zatknutím nemala kontrarozviedka veľa spoločného.) Náklady na spomínanú kontrolnú akciu by presiahli 4 milióny dolárov a tak kvôli rozpočtovým ťažkostiam zasiahla politika a vedenie spravodajských služieb politici vyzvali šetriť. Preto viackrát odložili naštartovanie akcie. Navyše vyšlo najavo, že jednotlivé služby si rozdielne vysvetľovali a uplatňovali niektoré bezpečnostné opatrenia a vďaka tomu prieskumné programy si nevšimli, že Edward Snowden stiahol veľké množstvo utajovaných dokumentov zo siete NSA. (Poviem úprimne, že ma prekvapilo, že tak očividný problém, ako je prístup k databázam, nikto dôslednejšie nekontroloval ani po predchádzajúcich škandáloch.). Je jednoznačné, že aj politika je zodpovedná za vypuknutie škandálu.

Je ešte jedna okolnosť – nazval by som ju faktorom psychologického charakteru – ktorá veľmi negatívne vplyva na aktivity a situáciu spravodajských služieb. Možno ako všeobecne platné pravidlo vysloviť, že politici, ktorí riadia prácu spravodajských služieb, nepoznajú ich prácu a pritom sa ich zároveň obávajú. Nedôverujú im na sto percent. Tento „strach“ vyplýva z nedostatku znalostí, lebo myslia iba nato, že „čo všetko o mne vedia, prípadne čo všetko predo mnou zatajújú“. (Poznáte to, však !?) Na druhej strane chcú využiť služby aj na také ciele, ktoré sú nielenže protizákonné, ale sú úplne v rozpore s duchom demokracie. Napríklad, keď chcú využiť služby na riešenie individuálnych problémov, na riešenie osobných rozporov a proti politickým protivníkom. A keď na čele služby nie je taký človek, ktorý by sa dokázal vzoprieť takýmto požiadavkám, tak sa spravidla veci potopia do nejakého škandálu. Základným pravidlom je, že sa služby nesmú zaťahovať do denných politických bojov. Služby musia stáť nad politikou, musia slúžiť vlasti, občanom a nie politikom, ktorí ich riadia.

Situáciu komplikuje a sťažuje to, keď na čelo služieb nevyberajú ľudí na základe odborných hľadísk. V záujme zabezpečenia lojality služieb je pre politika oveľa dôležitejšie ako odborná spôsobilosť, aby vedúci predstaviteľ služieb bol lojálny voči politickému vedeniu. Nehovorím o objavných veciach, keď poviem, že to nie je príznačné iba pre náš región, ale stáva sa to aj v západných krajinách.

Spomenul som, že politici vo všeobecnosti majú dosť málo znalostí o fungovaní spravodajských služieb. Vidia iba to, že majú v rukách veľmi drahý nástroj, ale nevedia, čo si s ním počať. Podobne, ani hlásenia, ktoré dostávajú, nevedie primerane využiť, hoci v tejto oblasti je situácia o niečo lepšia, ako v riadení. V čase, keď vypukla záležitosť so Snowdenom, odišiel do dôchodku šéf francúzskej kontrarozvedky a pre tlač sa veľmi podráždene vyslovil o politikoch. „Každý deň spíšeme a do rúk im dáme informácie, ale ani toľko práce si s tým neurobia, aby ich prečítali“ – vyhlásil.

O analýzach a príprave informačnej stratégie existuje toľko kníh, že by zaplnili celú jednu knižnicu. Napríklad o tom, ako môže využiť vedenie banky alebo fabriky správy, informácie a prognózy, ktoré dostane od analytikov a tých, ktorí pripravujú rozhodnutia. Najdôležitejšie je, aby sa aj človek, ktorý riadi nejakú organizačnú jednotku, naučil využiť informácie, ktoré dostane a takisto, aby vedel, aké informácie potrebuje na splnenie jeho úloh a odkiaľ ich môže získať, koho má o ne požiadať. Takúto prax by bolo treba presadiť aj v oblasti, o ktorej hovoríme.

Na záver by som chcel poukázať na to, že v záujme toho, aby sme držali krok s vývojom, treba využívať možnosti, ktoré ponúka výpočtová technika. Nepokladám za najlepšie riešenie, keby sme sa vrátili k používaniu mechanických písacích strojov alebo, aby sme vo všeobecnosti radikálne obmedzili prístup k databázam. Ale znovu treba premyslieť a sústavne obnovovať systémy kontroly novej techniky, nesmieme sa ľahkovážne zaoberať touto otázkou. Život dokazuje, že počítač môže rovnako efektívne pomôcť našej práci, ale aj zradcom.

Politici, ktorí určujú úlohy spravodajských služieb a riadia ich prácu, musia si pokojne a rozvážne premyslieť, s akým cieľom a akým spôsobom chcú využívať služby. To je veľmi zodpovedná činnosť a pri najmenšej chybičke môžu vzniknúť vážne škody. Na prvom mieste by azda bolo treba oživiť komunikáciu spojenú s touto témou. Všetci sa musia každý deň prispôbovať novým podmienkam, človek sa musí obnovovať (spravodajca, príslušník kontrarozvedky takisto ako politik) a musí získavať znalosti nevyhnutné pre svoju prácu.

L. Csipák: Únik utajovaných informácií z prostredia spravodajských služieb

Ladislav Csipák (1965) – Ako operatívny dôstojník pôsobil v spravodajských službách od roku 1987 kontinuálne až do roku 2003. Po celé uvedené obdobie sa zameriaval hlavne na problematiku medzinárodného terorizmu. Svoju odbornosť spravodajského špecialistu na boj proti terorizmu zdokonaľoval v rámci viacerých školení a výcvikových kurzov v CIA, v britskej MI6 a v Mossade. V rámci spolupráce SIS so zahraničnými partnermi riadil niekoľko úspešných medzinárodných bilaterálnych operácií zameraných proti teroristom. Od roku 2003 pôsobí v súkromnej sfére.

Úvod

Bilancia kolektívnych zlyhaní ľudstva je v 20. storočí dosť skľučujúca: dve horúce a jedna studená svetová vojna. Trvanie studenej vojny môžeme časovo ohraničiť od roku 1947 až do roku 1991. V tomto období veľmoci USA a ZSSR a ich spojenci vytvorili bipolárny svet, ktorý aj vojensky rozdelil oba tábory na vojenské zoskupenia NATO a Varšavskú zmluvu. Politická rivalizácia a súperenie týchto dvoch táborov viedlo k studenej vojne. Hlavnú úlohu v studenej vojne nakoniec zohrali spravodajské služby oboch veľmocí, ako aj spravodajské služby ich spojencov. Na tento účel bola v roku 1947 v USA založená novodobá spravodajská služba CIA (Central Intelligence Agency), proti ktorej stál zastaraný NKVD na strane ZSSR. Až v roku 1954 sa ZSSR rozhodol zmodernizovať svoju spravodajskú službu a založil KGB (Komitet Gosudarstvennoj Bezopasnosti). Spravodajské služby spojencov Sovietskeho zväzu v strednej Európe boli do roku 1988-1990 pod silným vplyvom KGB. Až po roku 1990 začali postkomunistické krajiny budovať svoje nové demokratické spravodajské služby. Samozrejme, história ukázala, že sa pri zakladaní nových demokratických spravodajských služieb dopúšťali viacerých chýb.

Chyby začiatočníkov

Budovanie personálneho obsadenia spravodajských služieb po revolučnej dobe poznačila skutočnosť, že v prvých porevolučných mesiacoch štruktúru spravodajských dôstojníkov tvorili tri rôzne skupiny spravodajských dôstojníkov.

Začiatky budovania nových demokratických spravodajských služieb poznačil v prvom rade príchod nových kádrov odhodlaných pomôcť novej demokratickej krajine a jej spravodajskej službe. Najväčším problémom týchto nových ľudí bolo to, že nemali žiadne skúsenosti so spravodajskou činnosťou. Nedostatočná previerka nových kádrov pri ich prijímaní a tiež ich politický background neskôr ovplyvnili fungovanie spravodajských služieb.

Prepustenie starých kádrov aj napriek tomu, že mnohí z nich boli ochotní pomôcť budovať novú spravodajskú službu a vychovávať nové kádre, nebol uvážení krok. Vychovať nového spravodajského dôstojníka trvá dlhú dobu; odhaduje sa, že takýto proces trvá 7 až 8 rokov. Bývalí príslušníci Štátnej bezpečnosti (ŠtB) boli prepustení zo služby v niekoľkých etapách. Tento vývoj bol zavŕšený v roku 2003 príchodom Ladislava Pittnera na post riaditeľa Slovenskej informačnej služby, ktorý prepustil všetkých bývalých dôstojníkov ŠtB. Ale história už v minulosti dokázala, že aj ostatné spravodajské služby vždy pri zmene režimu a v procese prebudovania

svojich spravodajských štruktúr boli odkázané na staré kádre, ktoré pomáhali vychovávať nových spravodajských dôstojníkov. (Ako príklad by som uviedol budovanie spravodajskej služby v Spolkovej republike Nemecko, kde v povojnovom období pri budovaní BND pomáhali budovať spravodajskú službu bývalí spravodajskí dôstojníci špeciálnych služieb nacistickej Tretej ríše.)

Nezanedbateľným faktorom pri budovaní spravodajských služieb po Novembri 1989 bol návrat rehabilitovaných príslušníkov ŠtB, ktorí boli prepustení po okupácii Česko-Slovenska v roku 1968. Novodobé politické špičky si o týchto reaktivovaných príslušníkov mysleli, že zastávali demokratické názory, a preto boli počas normalizácie prepustení. Nebrali však do úvahy okolnosť, že niektorí z nich začínali pôsobiť v spravodajských službách komunistického režimu už v období päťdesiatych rokov. Dokonca boli medzi nimi aj takí, ktorí sa po prepustení zo spravodajskej služby v roku 1970 stali spolupracovníkmi ŠtB. Napríklad neskôr sa zistilo, že z 12 rehabilitovaných dôstojníkov ŠtB, ktorí v roku 1990 začali pracovať na bratislavskom útvare Úradu na ochranu ústavy a demokracie, bolo jedenásť registrovaných ako spolupracovníkov Štátnej bezpečnosti. Medzi nimi bol aj Jaroslav Svěchota, ktorý v čase pôsobenia Ivana Lexu na čele SIS zastával funkciu jeho námestníka a riadil akcie proti protimečiarovskej opozícii.

Veľkým problémom, s ktorým sa stretávame pri budovaní spravodajských služieb, je mylná predstava politikov, že spravodajské služby zneužívajú na boj proti svojim politickým rivalom. Politici zasahujú do činnosti spravodajských služieb, obsadzujú vedenie spravodajských služieb svojimi lojálnymi ľuďmi, ktorí prichádzajú do prostredia spravodajskej služby nedostatočne preverení, s politickým zázemím a bez odborných spravodajských skúseností.

Dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje proces budovania, je aj zákon o štátnej definitíve. Tento zákon bol na Slovensku prijatý už pred niekoľkými rokmi, ale sa nedodržiava. Spravodajskí dôstojníci nemajú istotu, či po každých parlamentných voľbách nedôjde k obmene spravodajských kádrov. Pretože sa tento zákon nedodržiava, po každých voľbách dochádzala k určitej obmene spravodajských dôstojníkov pod zámienkou reorganizácie. V rámci tzv. reorganizácie sa zbavila spravodajských dôstojníkov, ktorí slúžili v predošlom volebnom období - a to najmä z obavy, že sú lojálni voči predošlej politickej garnitúre.

Počas celého porevolučného obdobia spravodajskí dôstojníci, pôsobiaci v spravodajskej službe neboli podriadení dostatočnej kontrole, ktorá by zabránila únikom spravodajských informácií; a to ešte stále poskytuje dostatočný priestor na ich využitie a zneužitie situácie. Keď sa striktne na to pozeráme, aj whistle-blowing je určitou formou úniku spravodajských informácií, ale v tomto prípade sa vyzdvihuje na jeho obranu skôr morálna stránka, pretože ide o zverejňovanie nezákonných aktivít spravodajskej služby. (Ako príklad by som uviedol z histórie Williama Felta, ktorý ako zástupca riaditeľa FBI spolupracoval s investigatívnym novinárom Bob Woodwardom z denníka Washington Post a pod krycím menom Deep Throat odhalil nekalé praktiky CIA ako whistleblower v kauze Watergate, čo viedlo k odstúpeniu prezidenta Richarda Nixona).

Súhrn všetkých uvádzaných faktorov poukazuje na to, že vývoj pri budovaní demokratických spravodajských služieb v postkomunistických krajinách nie je jednoduchý proces.

Úniky informácií

Vývoj ukázal, že chyby ktorých sa postkomunistických štátoch dopúšťali pri budovaní spravodajských služieb, sa neskoršie vypomstili. Kým v období studenej vojny vedomé úniky informácií boli skôr výnimkou, tak za krátku históriu od roku 1990 sme zaznamenali v každej postkomunistickej krajine značné množstvo únikov utajovaných informácií. Samozrejme, že k únikom prispel aj sociálny i technický vývoj spoločnosti. Dostupnosť internetu za posledné dve desaťročia sa značne rozšírila, sociálne siete a komunikácia ich prostredníctvom sú bežným štandardom, spolu s rozmach smartfónov dopomohli k tomu, že čoraz častejšie sa stretávame s únikmi utajovaných informácií.

Prvou veľkou kauzou súvisiacou s únikom utajovaných informácií bola v roku 1992 aféra príslušníka Federálnej bezpečnostnej informačnej služby Václava Wallisa, ktorý predal informácie podnikateľovi Viktorovi Koženému, majiteľovi spoločnosti Harvard Cap. and Inv. V tomto prípade k úniku došlo kvôli ekonomickým výhodám.

V roku 1991 sa z archívov ŠtB stratilo niekoľko agentúrnych zväzkov. Z tohto úniku utajovaných informácií bol podozrivý JUDr. Jaroslav Svěchota, bývalý riaditeľ Úradu na ochranu ústavy a demokracie (ÚOÚD) v Bratislave. V tomto prípade k úniku došlo z politických dôvodov.

Ešte pred rozpadom česko-slovenskej federácie bola známa kauza riaditeľa inšpekcie Ministra vnútra Slovenskej republiky JUDr. Leonarda Čima, ktorý vyniesol z tzv. Tisovej vily v Trenčíne niekoľko agentúrnych zväzkov ŠtB. Pôvodne bol z úniku utajovaných informácií podozrivý Leonard Čimo, aj v tomto prípade došlo k úniku z politických dôvodov.

Po rozpade federácie v rokoch 1995-1998 došlo k úniku množstva informácií z prostredia spravodajskej služby. Či už to bol telefonát medzi riaditeľom SIS Ivanom Lexom a ministrom vnútra Slovenskej republiky Ľudovítom Hudekom, alebo informácie o sledovaní novinárov, zavlčení Michala Kováča ml. do Rakúska i kauza predaja triptychu „Klaňanie troch kráľov“. V týchto prípadoch došlo k úniku z dôvodu morálneho whistle-blowingu. Počas tohto obdobia bol štátny orgán – spravodajská služba zneužitá politickými špičkami na potlačanie a zastrašovanie politických rivalov. Vtedajšie vedenie spravodajskej služby reaktivovalo bývalých príslušníkov ŠtB, ktorí boli po roku 1989 prepustení a v roku 1995 sa znovu vrátili do spravodajských štruktúr. Pri jednotlivých spravodajských operáciách sa vedenie SIS spoliehalo na ich tzv. skúsenosti a kvality.

V období 2010 až 2012 sa prevalil škandál, ktorý odokryl prípad “GORILA” a následne hneď na to ďalší prípad “SASANKA”. K prvému úniku pravdepodobne došlo z dôvodu whistle-blowingu a v druhom prípade pravdepodobnou príčinou úniku boli politické dôvody.

V roku 2011 sa dostali na verejnosť utajené informácie z prostredia Vojenského obranného spravodajstva, čo následne vyústilo k viacerým zmenám, vrátane odvolania ministra obrany Slovenskej republiky. Aj v tomto prípade únik informácií mal jasné politické motívy.

A pamätáme sa tiež, že v roku 2013 v Českej republike vysoká štátna úradníčka úkolovala Vojenské spravodajstvo a zneužívala štátny organ na politický boj a osobný prospech. V tomto prípade k úniku došlo z politických dôvodov.

Aktuálny stav

Od začiatku budovania spravodajských služieb fungovali kontrolné mechanizmy vytvorené v porevolučnej dobe. Posledný zákon o spravodajských službách bol prijatý v roku 1993, avšak tento zákon už nerešpektuje technický vývoj a zmenu spoločenskej situácie. Príslušník - spravodajský dôstojník absolvuje prijímacie konanie do radov spravodajskej služby. Keď jeho previerka, zdravotný stav a psychický stav sú vyhovujúce, je prijatý a následne absolvuje kurz v inštitúte spravodajskej služby, ktorý by ho mal naučiť aspoň základom spravodajskej práce. Následne tento príslušník je zaradený na niektorý výkonný spravodajský útvar v rámci spravodajskej služby.

Pokúsme sa analyzovať, kde všade sa stretávame s problémami pri personálnom obsadení spravodajskej služby. Personálne odbory by už dve desaťročia mali typovať vhodných študentov na jednotlivých vysokých školách ešte počas ich štúdia a následne, po absolvovaní vysokoškolského štúdia vytypovaných študentov oslovovať. Je tiež potrebné pod legendou získavať vhodné typy technického personálu. Bezpečnostné previerky, ktoré sa vykonávajú, sú zastarané. Keď spravodajský dôstojník nastúpi na vzdelávací inštitút spravodajskej služby, nie je dostatok kvalitných školiteľov, ktorí by nováčikov dokázali dostatočne pripraviť na spravodajskú prácu. Bývalí príslušníci ŠtB by boli veľmi vhodnými školiteľmi začínajúcich spravodajských dôstojníkov, avšak od roku 2003 už nikto z nich nepracuje v spravodajských štruktúrach. Po absolvovaní inštitútu je mladý spravodajský dôstojník zaradený na niektorý výkonný útvar. Tu ho nemá kto naučiť a odovzdať mu bohaté skúsenosti zo spravodajskej praxe. A jeho aktivity by mali kontrolovať jeho starší kolegovia a nadriadení. V lepšom prípade by sa za obdobie siedmich rokov mohol stať plnohodnotným vyškoleným spravodajským dôstojníkom. Ale toto obdobie niekedy nie je možné dosiahnuť, lebo keď prídu parlamentné voľby, keď nastúpi nová politická garnitúra, spravodajský dôstojník je z reorganizačných dôvodov prepustený. Dovolím si tvrdiť, že za obdobie 23 rokov histórie budovania spravodajských služieb nebol žiadny nový káder dostatočne vyškolený zo spravodajskej práce. Veľakrát spravodajskí dôstojníci nejdú cielene po objektoch spravodajského záujmu, ale skôr improvizujú. Neexistuje dostatočné operačné plánovanie jednotlivých projektov, metódy a formy spravodajskej práce, ktoré používajú, sú nedostatočné na dosiahnutie cieľa. Keď zhodnotíme obdobie 23 rokov spravodajskej činnosti u nás, tak ani jeden trestný čin špionáže nebol na území Slovenskej republiky zrealizovaný trestnoprávne. Hádám mi nechce niekto tvrdiť, že na území Slovenska sa nevykonáva špionáž a spravodajská činnosť cudzích spravodajských služieb neexistuje?

Dôvody únikov – ako zabrániť únikom informácií

Za prvú a hlavnú príčinu úniku spravodajských informácií považujem nedostatočné kontrolné mechanizmy v rámci spravodajskej služby. Keď spravodajský dôstojník nastúpi do spravodajskej služby, pred jeho prijatím spravodajská služba a ostatné štátne orgány vykonávajú jeho previerku. Počas prijímacieho procesu absolvuje psychologické vyšetrenie a testy. Po prijatí absolvuje školenie v inštitúte a potom je zaradený do výkonu na niektorý z útvarov spravodajskej služby. Keď nie sú dôvody na jeho ďalšiu previerku, tak kontrolné orgány (inšpekcia) sa oňho niekoľko rokov nezaujímajú. Metódy a formy previerok už sú zastarané, neodzrkadľujú spoločenský vývoj ani dobu. Keby každý spravodajský dôstojník povinne aspoň raz za rok absolvoval previerku na polygrafe (detektor lži), bolo by možné zabrániť mnohým únikom informácií z prostredia spravodajskej služby. Keby niekto neprešiel testom na polygrafe, automaticky by bol postavený mimo službu, až kým sa neprešetria dôvody jeho zlyhania. Zároveň by tento spravodajský dôstojník bol odstavený od prístupu k ďalším utajovaným informáciám. Počas prešetrovania príčin jeho zlyhania na detektore lži by kontrolné orgány mohli vykonávať jeho previerku, použiť informačno-technické prostriedky a hľadať príčiny jeho zlyhania.

Ďalšou príčinou úniku informácií je neoprávnené zasahovanie politikov do činnosti spravodajských služieb, obsadzovanie jednotlivých postov lojálnymi ľuďmi s politickým pozadím. Zákomom je síce vymedzený okruh politikov, ktorí majú možnosť oboznamovať sa s utajovanými skutočnosťami spravodajských služieb; avšak aby sa zabránilo k úniku utajovaných skutočností, všetci títo politici by mali mať previerku Národného bezpečnostného úradu (vrátane poslancov, ktorí sú členmi parlamentných výborov na kontrolu činnosti SIS a Vojenského spravodajstva. Kontrolné orgány by počas prijímacieho procesu mali negatívne vyhodnotiť politické zázemie uchádzača o prijatie do spravodajskej služby, prípadne politikmi odporúčaných tzv. ľudí lojálnych k politickým stranám v rámci prijímacieho procesu vyhodnotiť ako bezpečnostné riziko a neumožniť ich prijatie do prostredia spravodajskej služby. Týmto spôsobom by sa zabránilo mnohým únikom utajovaných informácií.

Rovnako závažnou príčinou úniku informácií je nedostatočné školenie spravodajských dôstojníkov už od roku 1990. Ako som už v predošlej pasáži uviedol, v súčasnom období je veľkým problémom kvalitné vzdelanie nových spravodajských dôstojníkov. Je to zároveň bezpečnostné riziko, pretože sa v určitých situáciách nedokážu zorientovať; nevedia, ako sa majú zachovať - a v takých prípadoch môže dochádzať k ďalším únikom.

Ďalej sa žiada spomenúť vydierateľnosť spravodajských dôstojníkov, s čím tiež súvisí následné vyzradenie utajovaných informácií. Keď sa počas prijímacieho procesu neodhalia určité slabiny novoprijatých spravodajských dôstojníkov, neskoršie sa tieto ich slabosti môžu stať bezpečnostným rizikom, čo môže viesť k úniku utajovaných informácií. (sexuálna orientácia, gamblerstvo a iné závislosti).

A nie na poslednom mieste okolností, zapríčiňujúcich únik spravodajských informácií sú ekonomické záujmy jednotlivcov. To je asi najstaršia motivácia pre spravodajského dôstojníka, ktorý za ekonomické výhody je ochotný vyzradiť utajované informácie. Náznaky takého správania by u spravodajského dôstojníka

mali odhaliť už kontrolné orgány, prípadne opatrenia takého druhu, ako každý rok opakované povinné vyšetrenie na polygrafe. Samozrejme, dnes už existujú rôzne technické prostriedky, ktoré umožnia odhaliť podozrivé správanie spravodajských dôstojníkov včas (napr. polygraf, ktorý funguje na základe zafarbenia hlasu). Ale to je už téma, ktorá by si zasluhovala osobitnú prednášku!

J. Stieranka: Spravodajské služby a polícia – úvaha nad súvislosťami a vzťahmi

Prof. Ing. Jozef Stieranka PhD. (1959) – V rokoch 1983 – 2002 pôsobil v spravodajských a bezpečnostných štruktúrach. Po vzniku samostatnej SR bol vedúcim analytikom na Úrade na ochranu ekonomických záujmov; v období 1998-2001 riaditeľom Úradu finančnej polície. Od roku 2001 sa venuje vedeckej a pedagogickej činnosti so zameraním na odhaľovanie finančnej kriminality a problematiku spravodajskej činnosti na Akadémii PZ v Bratislave. V roku 2013 bol vymenovaný za vysokoškolského profesora. Je riešiteľom viacerých vedeckovýskumných úloh a autorom odborných článkov a monografií. Je členom vedeckej rady Akadémie PZ v Bratislave.

Vo svojom príspevku chcem ponúknuť krátke zamyslenie nad vzťahmi a súvislosťami medzi spravodajskými službami a políciou vo všeobecnosti a vzťahmi medzi týmito dvoma bezpečnostnými orgánmi štátu, ktoré sa formovali v samostatnej Slovenskej republike. Vzťahy medzi spravodajskými službami a policajnými zložkami sú často diskutovanou témou v odborných kruhoch - a to z viacerých dôvodov a pohľadov. Na jeden z dôvodov chcem upriamiť pozornosť v tomto príspevku. Odvíja sa od realizovaných činností a úloh, ktoré vykonávajú spravodajské služby a polícia.

V úvode je potrebné uviesť, že Policajný zbor v Slovenskej republike (ďalej len PZ) je štátny orgán, ktorý má širokú pôsobnosť a plní v súlade so zákonom č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov množstvo úloh.¹ Preto i vzťahy Slovenskej informačnej služby (ďalej SIS) a Vojenského spravodajstva (ďalej VS) budú rozdielne k rôznym vnútorným zložkám a útvarom PZ, ktoré vykonávajú diametrálne odlišné činnosti. Iný vzťah spravodajských služieb bude k útvarom PZ vykonávajúcim správnu činnosť, iné k útvarom vykonávajúcim vyšetrovanie trestných činov – orgánom činným v trestnom konaní, iné k útvarom vykonávajúcim operatívno-pátraciu činnosť – kriminálnej polícii a finančnej polícii a podobne. Vo svojom príspevku chcem poukázať na súvislosti a vzťahy SIS a VS len k útvarom, ktoré vykonávajú operatívno-pátraciu činnosť, v policajnej praxi často krát označovanú ako operatívnu činnosť. Pri úvahách nad vzťahmi týchto zložiek PZ k SIS a VS z pohľadu ich realizovaných činností a úloh budem v prvom rade vychádzať z definície spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti, kriminálneho spravodajstva a Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva a ich spoločných a rozdielnych čŕt.

Je nutné zdôrazniť, že neexistuje exaktné zákonné vymedzenie pojmu spravodajská činnosť. Existujú však snahy viacerých odborníkov pracujúcich v bezpečnostnej oblasti o vytvorenie vlastných definícií. Každý autor volí svoj prístup, pričom aplikuje do definície svoje skúsenosti z oblastí v ktorých pôsobil. Nájdeme ich v odbornej literatúre venujúcej sa tejto problematike, poprípade v terminologických slovníkoch. Z pohľadu skúseností a vedomostí Akadémie PZ v Bratislave môžeme spravodajskú činnosť (často krát označovanú len ako „spravodajstvo“) definovať ako cieľavedomú, systematickú poznávaciu činnosť, ktorou kompetentné orgány štátnej správy využívaním špecifických metód, prostriedkov a foriem, utajene, plánovito získavajú (zhromažďujú), triedia, analyzujú informácie, uchovávajú a poskytujú

¹ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, § 2

spravodajské informácie pre konkrétnych používateľov s cieľom zvýšiť úroveň ich poznania, ktoré je potrebné pre výkon ich činností.

Naopak definícia operatívno-pátracej činnosti je presne vymedzená v zákone o PZ v § 38a, ktorý charakterizuje operatívno-pátraciu činnosť ako systém spravidla utajených, spravodajských opatrení vykonávaných PZ na účely predchádzania, zamedzovania, odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti a zisťovania jej páchatel'ov, zabezpečovania ochrany určených osôb a strážených objektov, technicky chránených objektov, zabezpečovania a poskytovania ochrany a pomoci ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi, ochrany štátnej hranice a vypátrania osôb a vecí.² Čiže operatívno-pátraciu činnosť môžeme charakterizovať ako na zákonoch a iných právnych predpisoch založený systém neverejných, preverovacích a spravodajských opatrení realizovaných operatívnymi službami za využitia metód, foriem a prostriedkov operatívno-pátracej činnosti s cieľom predchádzať, zamedzovať, odhaľovať a zadokumentovať trestnú činnosť a zaistiť jej páchatel'ov, ako aj vypátrať osoby a veci. Účelom je aj zabezpečovanie ochrany určených osôb a strážených objektov, technicky chránených objektov, zabezpečovania a poskytovania ochrany a pomoci ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi, a ochrany štátnej hranice. Operatívno-pátracia činnosť je teda policajno-bezpečnostná činnosť so širokým záberom, pričom tvorí ucelený systém a sústavu usporiadaných, vzájomne na seba nadväzujúcich činností, opatrení a úkonov, ktoré smerujú k všeobecne predpokladaným situáciám. Tento systém predpokladá premyslené a dokonalé skĺbenie činnosti nielen pracovníkmi služby kriminálnej polície, ale všetkými operatívnymi službami, akými je napríklad služba finančnej polície. Operatívno-pátracia činnosť je v PZ zameraná najmä na odhaľovanie trestných činov, na zistenie páchatel'ov a účastníkov trestného činu, ako aj ďalších závažných okolností v prípadoch, keď tieto úkony nie je možné splniť len trestno-procesnými spôsobmi a postupmi, alebo len s veľkou námahou. Poslaním operatívno-pátracej činnosti v danom zmysle je vytvárať priaznivé podmienky pre trestné konanie a na meritórne rozhodovanie. Vo vzťahu k trestno-procesnej činnosti sa operatívno-pátracia činnosť prejavuje buď v oblasti predchádzania, odhaľovania a dokumentovania skutkov vykazujúcich znaky trestného činu, alebo prebieha paralelne s procesom trestného konania. Pri realizácii operatívno-pátracej činnosti sa využívajú rôzne metódy, formy a prostriedky. Tieto vytvárajú ucelený systém, ktorý je tvorený základnými prvkami a to metódami operatívno-pátracej činnosti, prostriedkami operatívno-pátracej činnosti, formami operatívno-pátracej činnosti a silami operatívno-pátracej činnosti.³

Ďalším významným pojmom pri hľadaní súvislostí medzi spravodajskými službami a políciou je pojem kriminálne spravodajstvo. V Slovenskej republike je pre potreby PZ v zákone č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov „kriminálne spravodajstvo“ chápané ako činnosť, ktorou sa utajeným spôsobom získavajú, sústreďujú a vyhodnocujú informácie o trestných činoch a ich páchatel'och a vytvárajú sa podmienky na použitie agenta. Na plnenie úloh na úseku

² Zákon č.171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, ustanovenie § 38a. ods. 1.

³ METEŇKO, J., Systémový prístup a teória operatívnych a spravodajských činností. In: Porada, V.: Teoretická reflexe a identifikace společenských potřeb ve vazbě na aktuální problémy policejní praxe. Sborník z mezinárodní konference konané na Policejní akademii České republiky v Praze ve dnech 29.-30. září 2003. PA ČR Praha 2004. ISBN 80-7251-145-9, s. 309-318.

kriminálneho spravodajstva možno použiť policajta-legalizanta, ktorý koná pod trvalou legendou alebo dočasnou legendou. Policajt, ktorý koná pod trvalou legendou alebo dočasnou legendou, môže byť pri plnení úloh na úseku kriminálneho spravodajstva, za podmienok ustanovených v osobitnom predpise, použitý ako agent.⁴ Kriminálne spravodajstvo je takto vymedzené v § 39a zákona č. 171/93 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov len ako prostriedok operatívno-pátracej činnosti, teda len jeden z deviatich prostriedkov, ktoré sú uvedené v § 39 zákona č. 171/93 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. Kriminálne spravodajstvo v uvádzanej právnej úprave je v Slovenskej republike chápané ako „prostriedok operatívno-pátracej činnosti“ využívaný v súvislosti s použitím agenta, pričom na tomto úseku plnenie úloh zabezpečujú policajti-legalizanti pod trvalou alebo dočasnou legendou. Kriminálne spravodajstvo je vykonávané len úzkym okruhom policajtov, ktorí sú zaradení na špecializovanom pracovisku – odbore špecializovaných služieb Prezídia PZ. Z tohto dôvodu je v Slovenskej republike kriminálne spravodajstvo v policajnej praxi využívané len obmedzeným okruhom policajtov a jeho aplikácia je minimálna.

Naopak, v tzv. starých krajinách Európskej únie kriminálne spravodajstvo nechápu len ako prostriedok na zavedenie agenta do kriminálneho prostredia, ale ako „súbor činností zameraných na poznávanie kriminality“. Chápanie kriminálneho spravodajstva je v týchto krajinách oveľa širšie, a preto je aj jeho využívanie v policajnej praxi oveľa významnejšie. Napríklad vo Veľkej Británii predstaviteľmi Národného centra pre rozvoj činností polície (NCPE) je kriminálne spravodajstvo chápané ako systém činností policajných služieb od najnižších článkov až po najvyššie riadiace zložky polície, vrátane minimálnych požiadaviek na fungovanie systému a definovania základných informačných zdrojov.⁵ Národné centrum pre rozvoj činností polície spracovalo metodiku „Národného modelu kriminálneho spravodajstva“, v ktorej tento model charakterizuje ako operatívne orientovaný prístup k policajnej praxi a označuje ho ako z informácií vychádzajúci praktický systém, ktorý je základom riadenia činností policajných a bezpečnostných zložiek. I z tohto vymedzenia je vidieť, že využívanie kriminálneho spravodajstva vo Veľkej Británii nie je viazané len na malý okruh policajtov – špecialistov, ale na široký okruh policajných a bezpečnostných služieb a je chápaný ako systém práce a riadenia. Kriminálne spravodajstvo chápu obdobne aj predstavitelia Európskej únie a EUROPOL-u, ktorí vypracovali „Európsky model kriminálneho spravodajstva“ (ECIM). Zavádzajú ho do policajnej praxe vo všetkých krajinách Európskej únie. Európsky model kriminálneho spravodajstva chápu ako štandardizovaný systém práce s informáciami, s ich zberom, spracovávaním, analyzovaním a s ich využívaním v boji proti kriminalite.⁶ Európsky model kriminálneho spravodajstva predstavuje de facto súbor činností, ktoré sú zamerané na odhaľovanie trestných činov a ich páchatelov a tiež ako „informačná podpora“ pri objasňovaní trestnej činnosti a kontrole kriminality. Súbor týchto činností sa vo všeobecnosti označuje ako spravodajstvo, pričom jednotlivé činnosti sú vykonávané v určitej postupnosti. Sú zamerané na poznávanie všeobecného a konkrétneho objektu, t. j. pripravovaného, páchaného alebo

⁴ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, § 39a.

⁵ Metodika Národného modelu kriminálneho spravodajstva, ACPO Centrex 2005.

⁶ Návrh projektu uvedenia európskeho modelu kriminálneho spravodajstva do praxe, materiál Prezídia PZ, 2008.

spáchaného trestného činu, alebo všeobecne na poznávanie kriminality. Postupnosť týchto činností vytvára spravodajský cyklus. Pojem spravodajstvo predstavuje teda „univerzálny“ spôsob práce s informáciami.

Porovnaním obsahu pojmov spravodajská činnosť a operatívno-pátracia činnosť vidíme ich veľmi blízku podobnosť. V samotnom zákonom definovaní operatívno-pátracej činnosti je použitý termín spravodajské opatrenie. I táto, nie náhodná skutočnosť, nám potvrdzuje veľký súvis a príbuznosť týchto činností. Vychádzajúc z takéhoto chápania spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a kriminálneho spravodajstva (ECIM) môžeme vidieť spoločné vlastnosti týchto činností, ale aj odlišnosti. Spoločné znaky je vidieť najmä v tom, že:

- majú povahu poznávacej činnosti, kde zo štádia neznalosti sa postupuje ku konkrétnemu poznaniu,
- majú procesualny charakter, teda nejde o jednorazovú činnosť, ale o proces rôznych činností, v rámci ktorého sa informácie získavajú, hodnotia, spracovávajú, triedia, ukladajú, analyzujú a vytvárajú sa z nich logické závery,
- pracujú s informáciami.

Povaha poznávacej činnosti (poznávacieho procesu) znamená vykonávanie takých činností, kde sa zo štádia neznalosti postupuje ku konkrétnemu poznaniu. Pri poznávaní je veľmi dôležité zachytiť zmeny, ktoré sú vyvolané vo svojom okolí, to znamená zachytiť indikátory možných bezpečnostných hrozieb. Metodologický základ spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva je ten istý a je možné na neho aplikovať teóriu odrazu.⁷ Aplikáciou tejto teórie môžeme konštatovať, že podstatou odrazu bezpečnostných hrozieb je spôsobilosť jedných materiálnych systémov a objektov odrážať sa v inej forme vlastnosti druhých materiálnych systémov a objektov. V odrážajúcom systéme vznikajú pod vplyvom odrážaného systému zmeny. Tieto zmeny v istej miere ukazujú, reprodukovujú vlastnosti odrážaného systému. Výsledkom vzájomného pôsobenia je odraz v podobe zmien v materiálnom prostredí (materiálne stopy) a zmien vo vedomí ľudí (pamäťové stopy).⁸ Z tohto hľadiska typickými objektmi poznávania sú osoby tvoriace bezpečnostné riziko, napadnutý objekt, použité nástroje, poškodená osoba a rad ďalších objektov. Tieto objekty sa stretávajú, dochádza k najrôznejším kontaktom medzi nimi a k vzájomnému odovzdávaniu informácií. Prenos týchto informácií môže byť rôzne intenzívny a odovzdané informácie nemusia byť vždy zistiteľné súčasnými technickými, prípadne inými prostriedkami.

Procesualny charakter operatívno-pátracej činnosti, spravodajskej činnosti a Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva zdôrazňuje, že tieto činnosti nie sú jednorazovým aktom, ale predstavujú súbor činností, ktoré sú vykonávané v určitej postupnej následnosti, etapách, ktoré predstavujú cyklus činností označovaný ako spravodajský cyklus.

Práca s informáciami tvorí obsahovú stránku ako operatívno-pátracej činnosti, tak aj spravodajskej činnosti a Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva. V

⁷ PORADA,V., STRAUS,J., Kriministická stopa, In.: *Kriminalistika* č. 3/1999, s.187

⁸ PORADA,V., STRAUS,J., Kriministická stopa, In.: *Kriminalistika* č. 3/1999, s.187

samotnej podstate ide o získavanie a prácu s informáciami, ktoré majú charakter indikátorov bezpečnostných hrozieb. Ide o aktívnu činnosť smerujúcu k zisteniu neznámych informácií, ktoré do tej doby neboli poznané a ktoré charakterizujú bezpečnostné hrozby. Ide o plnenie celého radu samostatných, avšak vzájomne zladených, logicky na seba nadväzujúcich a doplňujúcich činností. Týmito činnosťami sú poznávané bezpečnostné hrozby za účelom ich kontroly.

Operatívno-pátracia činnosť, spravodajská činnosť a Európsky model kriminálneho spravodajstva má okrem spoločných rysov a charakteristík aj určité odlišnosti, spočívajúce najmä v ich:

- predmete poznávania - objekte,
- cieľoch a úlohách,
- subjekte poznávania.

Jednou z odlišností je predmet poznávania. Predmetom záujmu spravodajských služieb, inak povedané všeobecným objektom spravodajskej činnosti, sú v tom najširšom vymedzení odchýlky a porušenia chránených záujmov, ako aj odchýlky od noriem správania sa, vrátane noriem zákonných. Všeobecný objekt spravodajskej činnosti môže byť rôzny, a to v závislosti od charakteru chránených záujmov a chránených konaní a od typu spravodajstva (strategické alebo operatívne). Napríklad všeobecným objektom spravodajskej činnosti pri vojenskom spravodajstve je ohrozenie obranyschopnosti, zvrchovanosti a územnej celistvosti štátu, vojensko-hospodárskych záujmov štátu, úniku údajov tvoriacich predmet utajovaných skutočností vo vzťahu k vojenským otázkam, ohrozenie štátu aktivitami cudzích, najmä vojenských spravodajských služieb a ohrozenie štátu teroristickými aktivitami. Všeobecným objektom spravodajskej činnosti civilných spravodajských organizácií je napríklad ohrozenie ústavného zriadenia štátu, vnútornej bezpečnosti štátu, bezpečnosti štátu aktivitami cudzích spravodajských služieb, hospodárskych záujmov štátu, ohrozenie štátu aktivitami organizovanej trestnej činnosti a terorizmom a úniku informácií a vecí tvoriacich predmet utajovaných skutočností a informácií chránených medzinárodnými zmluvami. Konkrétnym objektom spravodajských služieb je konkrétna činnosť, konkrétne konanie, konkrétna osoba, konkrétna skupina, ktorá ohrozuje alebo porušuje chránené záujmy, napríklad obranyschopnosť štátu, zvrchovanosť a územnú celistvosť štátu, vojensko-hospodárske záujmy štátu, úniky údajov tvoriacich predmet utajovaných skutočností, ohrozujú ústavné zriadenie štátu, vnútornú bezpečnosť štátu, hospodárske záujmy štátu a podobne.

Všeobecným objektom pri Európskom modele kriminálneho spravodajstva je kriminalita, najmä latentná organizovaná kriminalita a terorizmus. Konkrétny objekt pri Európskom modele kriminálneho spravodajstva predstavuje konkrétna trestná činnosť, trestná udalosť, osoba páchatel'a, alebo organizovaná, zločinecká, resp. teroristická skupina vrátane jej členov, ich legálnych a nelegálnych aktivít.

Ďalšou z odlišností je konečný cieľ týchto činností. Základným cieľom spravodajskej činnosti je poskytovať oprávneným používateľom spravodajské informácie na rozhodovací proces a následné prijímanie opatrení, pričom spravodajskú informáciu je potrebné chápať ako výsledný produkt spravodajskej činnosti, t. j. spracovaný údaj, ktorý rozširuje poznanie o objekte spravodajskej činnosti. Obsah spravodajských informácií je tvorený v závislosti od objektu

spravodajskej činnosti. Ak je objekt všeobecný, tak aj cieľ spravodajskej činnosti bude formulovaný ako všeobecný a bude zameraný na elimináciu všeobecných hrozieb chránených záujmov, t. j. napríklad ústavného zriadenia, obranyschopnosti republiky, ekonomických záujmov, a podobne. Ak bude objekt spravodajskej činnosti konkrétny, t. j. napríklad konkrétna aktivita ohrozujúca ústavné zriadenie, konkrétna aktivita ohrozujúca obranyschopnosť štátu, tak potom konkrétnym cieľom bude eliminácia nezákonných aktivít konkrétnej skupiny, resp. organizácie.

Cieľ operatívno-pátracej činnosti je však oveľa širší, od zabezpečenia ochrany určených osôb a strážených objektov, technicky chránených objektov, zabezpečenia a poskytnutie ochrany a pomoci ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi, zabezpečenia ochrany štátnej hranice až po predchádzanie, zamedzovanie, odhaľovanie a zadokumentovanie konkrétnej trestnej činnosti.

Cieľom Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva je poznanie hrozieb v oblasti kriminality na strategickej úrovni a na operatívnej úrovni. Cieľom môže byť zmapovanie kriminálnych skupín, ktoré páchajú organizovanú trestnú činnosť alebo terorizmus. Cieľom môže byť aj určenie väzieb a vzťahov medzi jej jednotlivými členmi, zistenie oficiálnych a aj neoficiálnych podnikateľských aktivít, zisťovanie režimu jednotlivých členov, hlavne v hierarchii riadenia organizovanej skupiny najvyššie postavených a pod.

Odlíšnosť pri realizácii spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva predstavuje i samotný subjekt. Spravodajskú činnosť realizujú bezpečnostné a spravodajské organizácie, ktoré sa vytvárali zo špeciálnych odvetví polície na prelome 19. a 20. storočia. Vývoj v rôznych krajinách prebiehal individuálne.⁹ Prakticky všetky krajiny sveta si vytvorili nezávislé „tajné služby“ a spravodajské organizácie. Tieto spravodajské subjekty môžeme klasifikovať z rôznych hľadísk, napríklad z hľadiska pôsobnosti, inštitucionalizácie, resp. spôsobu ich kontroly a koordinácie. Na základe týchto klasifikačných kritérií hovoríme o vnútorných spravodajských službách, vonkajších spravodajských službách, civilných resp. vojenských spravodajských službách, ústredných alebo rezortných spravodajských službách a podobne.

Subjektmi vykonávajúcimi operatívno-pátraciu činnosť sú útvary Policajného zboru, najmä útvary kriminálnej a finančnej polície. Činnosti pri realizácii Európskeho modelu kriminálneho spravodajstva zabezpečujú útvary kriminálnej polície a finančnej polície, vrátane vysoko špecializovaných pracovísk ako napríklad Národnej kriminálnej agentúry, odboru špecializovaných činností Prezídia PZ a podobne. V tejto súvislosti je vhodné uviesť, že „v posledných desaťročiach sa objavujú tendencie zblížovania spravodajskej práce a práce špecializovaných policajných útvarov, zaoberajúcich sa závažnými formami kriminality. Vyplýva to z nevyhnutnosti úzkej spolupráce a potreby účinného postupu proti činnostiam ohrozujúcim bezpečnosť. Vo všeobecnosti sa rozširuje pôsobnosť spravodajských služieb na oblasti predtým vyhradeným len polícii, napríklad na oblasť organizovaného zločinu v prípadoch jeho prerastania do štátneho mechanizmu, kde klasické policajné postupy nie sú dostatočne efektívne. Naopak vytvárajú sa špeciálne policajné zložky, ktoré pracujú metódami a spravodajskými (operatívnymi) prostriedkami. Vznikajú nové

⁹ KOHUTIAR, J., *Spravodajská etika*, www.absd.sk Bratislava 2006.

inštitúty a metódy v policajnom a trestno-procesnom práve, vrátane tzv. operatívnej techniky, ktoré sú nasadzované už na tzv. predpolí zločinu, ktoré majú proaktívnu povahu, pričom získané informácie majú byť použité ako dôkazy po začatí trestného konania. Tieto policajné zložky však nie je možné považovať za spravodajské služby.“¹⁰

Literatúra

Pokorný, L.: Zpravodajské služby. Praha 2012, Auditorium s.r.o., ISBN 978-80-87284-21-6

Stieranka, J.: Spravodajská činnosť. Bratislava 2013, Akadémia PZ SR, ISBN 978-80-8054-549-9,

Stieranka, J.: Operatívne procesy a operácie(vybrané problémy). Bratislava 2012, Akadémia PZ SR, ISBN 978-80-8054-533-8

¹⁰ POKORNÝ, L., *Spravodajské služby*, Auditorium, Praha 2012, s.34

J. Gofjár: Vojské spravodajstvo na rázcestí

Ing. Jaroslav Gofjár, MSc. (1962) – Plukovník generálneho štábu v.v. Po absolvovaní postgraduálneho štúdia vojenského spravodajstva v Prahe v období 1991-2000 bol zaradený v štruktúrach Vojenského obranného spravodajstva MO SR (VOS); neskôr (2000-2010) v štruktúrach Vojenskej spravodajskej služby MO SR (VSS), kde pôsobil na rôznych riadiacich pozíciách. V r. 2006 sa stal riaditeľom VSS. Popri viacerých zahraničných kurzoch (DIA) si prehĺbil znalosti štúdiom na National Defense University vo Washingtone, DC (2004-2005). V období 2007-2010 vykonával funkciu vojenského pridelenca v USA, akreditovaného aj pre Kanadu. Po návrate zo zahraničia ukončil vojenskú kariéru a od januára 2011 pôsobí na pozícii konateľa bezpečnostnej firmy Torres Security Services – Slovakia.

Úvod

Keď som bol pred niekoľkými mesiacmi požiadaný organizátorom tohto podujatia, aby som zvážil možnosť svojho vystúpenia na 7. medzinárodnom sympóziu ABSD, ktoré sa bude venovať „skúsenostiam s fungovaním spravodajských služieb v postkomunistických krajinách“, bral som to ako poctu, ktorá mi nenáleží a vlastne som ani nevedel, o akých skúsenostiach by som mohol hovoriť. Potom som sa však zamyslel - a keď som si v rýchlosti premietol celú svoju vojenskú minulosť, zistil som, že som naozaj tých 29 rokov odslúžil v celkom zaujímavom historickom období. A keďže som mal možnosť vo svojom bezprostrednom okolí pocítiť nielen dych histórie, ale aj jej dopad na unikátne prostredie vojenských spravodajských služieb, dospel som k záveru, že sa o svoje subjektívne svedectvo musím podeliť.

Hneď na úvod by som považoval za dôležité vysvetliť pojem „rázcestie“, ktorý som použil v názve môjho príspevku. Uznávam, že výraz „míľnik“ by bol neutrálnejší a menej provokatívny, ale na druhej strane si treba uvedomiť, že „rázcestie“ evokuje aj možnosť voľby. Je síce pravda, že vo viacerých prípadoch sa spravodajské služby iba adaptovali na celospoločenské zmeny, boli však aj situácie, keď sa ich hlavní predstavitelia naozaj mohli rozhodnúť, ktorým smerom sa budú uberať a nie vždy bola ich voľba najlepšia, či najšťastnejšia.

Aj keď si uvedomujem, že názov môjho príspevku je v kontexte udalostí z posledných dvoch rokov vo Vojenskom spravodajstve dosť provokatívny, treba si uvedomiť, že rázcestí bolo v krátkej histórii spravodajských služieb viacero. Rád by som sa preto aspoň veľmi stručne venoval tým najpodstatnejším.

Rázcestie prvé – revolučné (1989)

Základným rázcestím v novodobej histórii Vojenského spravodajstva bol bezpochyby rok 1989, keď celospoločenské zmeny odštartované 17. novembra so sebou prirodzene priniesli aj zmeny v spravodajských službách. Aj keď spočiatku boli postihnuté skôr iba vnútorné súčasti (kontrarozvedka), teda najmä tie, ktoré sa venovali boju s vnútorným nepriateľom, neskôr sa určité zmeny prejavili aj v rozvedkách. Po prvotnom zrušení ŠtB a reštrukturalizácii VKR sa určité zmeny dotkli aj Spravodajskej správy GŠ ČSA (československý akronym ZS GŠ). Zmeny boli

spočiatku iba metodologické, keďže bola zrušená vedúca úloha komunistickej strany, ale neskôr sa objavili aj štrukturálne - a to predovšetkým preto, lebo sa narušila aj odveká štruktúra vonkajších nepriateľov (Západ) a bolo potrebné štruktúry orientovať viac všesmerovo a regionálne. VKR nebola vo februári 1990 zrušená spolu s ŠtB, ale v zmysle uznesenia vlády došlo v júli 1990 k jej prevedeniu pod rezort obrany. Samozrejme, všetci príslušníci prešli najskôr atestačnými a neskôr i reatestačnými previerkami, na základe ktorých im bolo umožnené podieľať sa na budovaní novej štruktúry Vojenského obranného spravodajstva – VOS (český akronym VOZ). Napriek viacerým pochybnostiam, výsledkom tohto procesu bolo, že len veľmi malá časť bývalých príslušníkov VKR sa dostala do nových štruktúr VOS. Na základe výsledkov atestačných pohovorov boli bývalí príslušníci VKR rozdelení do troch skupín – prvej bolo umožnené pracovať aj naďalej v nových spravodajských štruktúrach, druhej bolo umožnené pracovať naďalej len v armáde a tretia bola vyhodnotená ako nevhodná aj pre prácu v armáde. Bývalí príslušníci VKR, ktorí skončili v druhej skupine, sa stali jadrom pre novovznikajúcu Vojenskú políciu.

Na posilnenie nových štruktúr boli v roku 1991 ponúknutí aj čerství absolventi spravodajského postgraduálneho štúdia GŠ ČSA, ktorí by inak skončili v rozvedke a ich pôvodná úloha vniesť do štruktúr VOS nového ducha bola neskôr utlmená prílivom ďalších bývalých pracovníkov VKR (na Slovensku po rozdelení federácie aj bez ohľadu na výsledky atestácií, reatestácií, či lustrácií).

Pre spravodajské služby a iné silové zložky štátu išlo o revolučné a turbulentné obdobie, ktoré sa vo vojenskej oblasti vyznačovalo snahou o reštrukturalizáciu bez narušenia obranných schopností krajiny. Mnohí z bývalých príslušníkov VKR sa dokázali veľmi rýchlo adaptovať na nové podmienky, ale boli aj takí, ktorí sa nedokázali zbaviť zvykov „starej košele“. Napriek tomu prežili vojenské spravodajské služby toto krátke obdobie bez akýchkoľvek káuz. Možno to bolo aj tým, že jej príslušníci boli príliš zaneprázdnení reštrukturalizáciou a bojom o prežitie.

Rázcestie druhé – stavba „na zelenej lúke“ (1993)

Keď hovoríme o budovaní Vojenského spravodajstva, tak si musíme uvedomiť v podstate dve rázcestia, na ktorých sa VS vyskytlo v historicky veľmi krátkom období za sebou - a to v už spomenutom roku 1989 a potom v roku 1993 v súvislosti s rozpadom Československa a vytváraním samostatného štátneho aparátu. Aj keď spravodajstvo v oboch obdobiach pripomínalo stavbu „na zelenej lúke“, nikdy to až tak čisto zelená lúka nebola a najmä po rozdelení Československa boli východiskové pozície pre slovenské VS značne nevýhodné. Základným princípom bolo nestrácať svoju hrdosť a nepripustiť si, že by sme boli v zlej situácii.

Pre toto obdobie bolo príznačné, že sa do slovenských štruktúr VOS opätovne vracali bývalí príslušníci VKR, ktorým nebolo umožnené po federálnych atestáciách a reatestáciách pôsobiť v spravodajských štruktúrach. Väčšinou to boli ľudia z Vojenskej polície, ktorí so sebou priniesli aj určitú odchýlku v zameraní VOS. Najlepšie sa totiž pred vedením rezortu prezentovali úspechy VOS pri drobnejších krádežoch (palivo, zbrane, munícia a pod.), pričom sa táto oblasť vždy podarila zahrnúť pod § 2 ods. 1 písm. d) zákona, ako „skutočnosti spôsobilé vážne ohroziť alebo poškodiť vojensko-hospodárske záujmy SR“. Je pravda, že sa občas podarilo

naraziť aj na spravodajsky zaujímavejšie prípady, ale až na malé výnimky, málokedy boli dotiahnuté do úspešného konca.

V roku 2000 na pozíciu riaditeľa VOS prišiel pod ochrannou rukou vtedajšieho ministerského hráča Pavla Kanisa (SDL) bývalý príslušník VKR s poslaním vyčistiť službu od „národniarov“ (priaznivcov SNS). Ten istý človek sa o pár rokov neskôr objavil ako vysoko dôveryhodný bezpečnostný poradca SNS a prepracoval sa až do Správy štátnych hmotných rezerv (zvlášťne, ako sa slovenský a český vývoj v niektorých smeroch prekrýva – v Českej republike generál Ondrej Páleník, tiež skončil za odmenu v obdobnej štruktúre).

Napriek tomu, že toto obdobie bolo poznačené prílivom bývalých príslušníkov VKR, je potrebné podotknúť, že aj táto etapa sa zaobišla bez výraznejších káz. Jedinou bola snáď len kauza sledovania ministra obrany Jána Siteka zo strany VOS, ktorá viedla aj k odvolaniu jeho vtedajšieho riaditeľa Milana Sikoraia.

Ešte jeden aspekt z tohto obdobia stojí za zmienku – rozdelenie republiky a nerozdelenie archívov. Či už bol zákon o delení naformulovaný zle úmyselne alebo len nedôsledne, výsledok bol taký, že všetky archívne dokumenty (aj z obdobia činnosti VKR) zostali v držbe českej VOZ v Prahe a ich obsah sa podarilo sprístupniť až pod tlakom bezpečnostných previerok, ktoré sa rozbehli po vstupe Slovenskej republiky do NATO.

Rázcestie tretie – bezpečnostné (2001)

Aj keď sa po teroristických útokoch na ciele v USA dňa 11. 9. 2001 zmenilo bezpečnostné prostredie vynorením sa nových bezpečnostných hrozieb, na Slovensku trvalo dobrú chvíľu, kým sa táto skutočnosť odrazila aj v našom vnímaní hrozieb a v adaptácii bezpečnostných štruktúr na novú situáciu. Zdalo sa, že by to mohol byť vhodný moment na predloženie novely zákona o VS, resp. nového zákona pre všetky spravodajské služby, ale zdĺhavosť legislatívneho procesu spôsobila vychladnutie témy a nakoniec chýbala potrebná „politická vôľa“ na dotiahnutie procesu do úspešného konca. Bol som presvedčený o tom, že sme v tejto dobe vďaka prílišnej orientácii na vnútropolitické otázky premrhali jedinečnú šancu pripraviť nadčasový zákon. Našťastie, fenomén terorizmu bol do zákonov, ktorými sa v tej dobe riadili civilné i vojenské spravodajské služby, prezieravo vnesený už pri ich vzniku.

Rázcestie štvrté – integračné (2004)

Z osobného hľadiska považujem toto rázcestie pre Slovensko za veľmi dôležité a som nesmierne rád, že som bol súčasťou procesu, ktorý nás v roku 2004 dovedol k členstvu v NATO a Európskej únii. Samozrejme, za toto rázcestie nemôžeme považovať iba moment nášho vstupu, ale musíme ho chápať v širšom kontexte nášho predvstupového procesu, ale aj ďalších integračných krokov, ktoré nasledovali po našom prijatí do uvedených spoločenstiev.

Pre Vojenské spravodajstvo bola predvstupová fáza rovnako dôležitá, ako aj následná integrácia. V predvstupovej fáze sme získavali cenné skúsenosti na bilaterálnej, ale aj multilaterálnej úrovni - a to aj vďaka tomu, že nás mnohé členské

krajiny a inštitúcie považovali za rovnocenných partnerov dávno predtým, než sa Slovensko stalo členom klubu. Aj vďaka tomu sme sa mohli dôkladne pripraviť na všetko, čo nás čakalo a začať s realizáciou bezpečnostných previerok pod patronátom Národného bezpečnostného úradu tak, aby sme mali v momente nášho vstupu dostatok dôveryhodného personálu. Pri všetkej skromnosti môžem povedať, že model bezpečnostných previerok, ktorý sme si vtedy zvolili, rešpektoval všetky etické princípy a tak mu nikto nemohol vytýkať nijaké nedostatky. Ešte pred jeho spustením bol odprezentovaný vtedajšiemu vedeniu rezortu MO a NBÚ, ktoré našu iniciatívu hodnotilo vysoko pozitívne a náš model plne akceptovali.

Vo fáze povstupovej integrácie sa zložky VS stali plnoprávnymi členmi všetkých aliančných spravodajských elementov a aj napriek našim malým kapacitám sme dokázali pre štruktúry NATO a EÚ ponúknuť špecifickú expertízu.

Politicizácia spravodajstva – rózcestie alebo kruhový objazd?

Napriek tomu, že je tento fenomén uvádzaný ako posledný v poradí, nemusíme sa tváriť, že tu politicizácia služieb nikdy predtým nebola. Kauzy, ktoré sa objavili v posledných dvoch rokoch sú len dôsledkom toho, že sa prehlbovanie politicizácie dlhú dobu ignorovalo a tolerovalo. Zjednodušene povedané, sme si na ňu zvykli. Spomínam si na moment zo začiatku vládnutia koalície Smer – HZDS – SNS, kedy sa takmer všetky dôležité rozhodnutia nediali na úrovni vlády, ale skôr v koalícnej rade. Z profesionálneho hľadiska bolo obzvlášť nepríjemné sledovať handrkovanie sa o pozície v spravodajských službách, ktoré neboli len tajnými rozhovormi na koalícnej rade, ale prezentovali sa dokonca verejné vyhlásenia o tom, ktorej strane aký post patrí. Spočiatku sa toto handrkovanie týkalo iba SIS, ale neskôr sa dotklo aj VS. Podľa nedotiahnutého modelu zo SIS sa aj vo VSS napokon rozložili sily medzi všetkých troch koalícnych partnerov (akási krížová kontrola), aj keď s určitou ľstou nie úplne tak, ako to bolo naplánované v pomere 1:1:1 ale v pomere 2 – 1 – 0.

Politicizácia tajných služieb versus demokratická kontrola

Na začiatok si musíme vymedziť pojem „politicizácie“. Je dôležité si uvedomiť, že tajné služby nemôžu existovať v úplnej izolácii bez politických vplyvov. Už len samotná skutočnosť, že služby plnia svoje úlohy práve v prospech politických predstaviteľov krajiny, čo im má umožniť kompetentné rozhodovanie vo vzťahu k špecifickým hrozbám, naznačuje určitú nevyhnutnú interakciu s politikmi. Od lídrov tajných služieb to však vyžaduje schopnosť ubrániť sa neadekvátnym politickým zásahom. Takúto schopnosť však nie je možné predpokladať u ľudí, ktorí sa na pozície dostanú len vďaka svojim politickým kontaktom bez adekvátneho odborného zázemia.

Napriek tomu, že všetci príslušníci tajných služieb sú povinní rešpektovať princíp nestrannosti a správať sa apoliticky, bolo by naivné, keby sme si mysleli, že žijú vo vákuu – ochránení od politických vplyvov. Hlavní funkcionári sú menovaní politickými reprezentantmi a veľmi často aj po konzultáciách s inými stranickými lídrami, avšak prioritou by malo byť posudzovanie ich odborných schopností a nie servilnosti pre tú-ktorú politickú stranu. Vďaka postupnému akceptovaniu nutnosti

politického krytia sa schopnosť votrieť sa do priazne politických strán stala súčasťou novodobého spravodajského umenia.

Polítizácia tajných služieb alebo „od nevedomosti k zneužívaniu“

Spočiatku sa politici príliš o služby nezaujímali (aspoň navonok, resp. nie tak okato). Zdalo by sa, že o ich fungovaní nič nevedia a ani nechcú vedieť – potreba edukácie bola očividná, aby politickí zákazníci vedeli nielen to, aké úlohy služby plnia, ale aj to, aké úlohy za žiadnych okolností plniť nemôžu. Zdalo sa, že tú prvú časť sme ako-tak zvládli, aj keď by určite viac napomohla väčšia stabilita zloženia politickej scény, v tom zmysle, aby aspoň členovia rozhodujúcich výborov mali nejaké predchádzajúce skúsenosti z bezpečnostného prostredia.

Neskôr si niektorí ministri začali uvedomovať, aký nástroj majú k dispozícii, ale našťastie si uvedomovali aj isté zákonné hranice. Pravdepodobne až do roku 2011, keď sa na pôde ministerstva obrany stretla najhoršia kombinácia – nekompetentnosti so servilnosťou („tandem snov“ alebo „dream team“), čo vyústilo do prvej megakauzy – odpočúvania predstaviteľov médií a ďalších vyfabrikovaných prípadov zo strany VOS. V kontexte s nedávno zverejneným prípadom odpočúvania kancelárky Merkelovej zo strany americkej NSA, možno iniciatívu VOS hodnotiť ako nepodarený nácvik, ale kto vie, kam by to až „dream team“ dotiahol, keby nebol zbrzdený whistleblowerom z prostredia VOS. Možno by ten nácvik vyústil do úspešného odpočúvania iného kalibru (Putina, či aspoň Mr. Beana?).

V momente, keď už si človek myslí, že to horšie už ani nemôže byť, veľmi často prichádzajú prekvapivé momenty, ktoré nás utvrdia v tom, že predsa len asi môže. Tohtoročná kauza o nehospodárnosti vo VSS ma šokovala rovnako ako celú verejnosť, a to nielen obsahom, ale aj tým, akým spôsobom bola verejnosti podsunutá. Aj keby sme predpokladali, že pravda je niekde v strede, napriek tomu táto posledná kauza je dostatočne silná aj pri 50-percentnej koncentrácii.

Pri posudzovaní káuz je dôležité pozorovať, komu a ako majú poslúžiť. Jedno je však úplne jasné, že spravodajským službám určite nie! Ako je možné, že sa na verejnosti objavujú pri kauzách osoby, ktoré za sebou dlhodobo zametali akékoľvek podozrenie z príslušnosti k tajným službám? Prečo sa bývalí príslušníci uchylujú k nástrojom, ktoré po celé roky sami odsudzovali. Je za tým ignorácia základných pravidiel alebo zúfalstvo?

Záver

Tajné služby majú vďaka svojmu charakteru umožnené robiť niektoré veci pre bežného pozorovateľa nepochopiteľným spôsobom, čo môže vyvolávať podozrenia z nehospodárnosti, či korupčného správania. Na to, aby niektorí ich príslušníci a spolupracovníci zakryli svoje väzby na spravodajské služby, sú nútení improvizovať, či dokonca klamať (dosť často aj svojich najbližších) – v odbornej terminológii sa to označuje menej hanlivo pojмами „konšpirácia a legendovanie“. V žiadnom prípade by však príslušníci nemali klamať svojich nadriadených, či osoby poverené vyšetrovaním káuz. Akékoľvek služobné úkony musia plne slúžiť služobným účelom – t.j. všetky kroky, ktoré vedú k určitým (spochybňovaným) rozhodnutiam, musia byť dôveryhodným spôsobom interne zadokumentované. Ak nie sú, je potrebné skúmať,

prečo tomu tak bolo; ale stráca sa tým možnosť racionálneho vysvetlenia. Ak sú (dôveryhodne) zadokumentované, tak je všetko v poriadku a k takému záveru nie je potrebné extrémne dlhé vyšetovanie.

Akokoľvek zmeny v tajných službách majú význam iba vtedy, keď ich vykonávajú ľudia rešpektujúci nielen zákony, ale aj základné etické princípy (vrátane Desatora). Kauzy a politizácia tajných služieb nie sú iba slovenským špecifikom. Vždy, keď sa niečo objaví v zahraničí je dôvod na radosť – nie však tak úplne, lebo radosť nemusí trvať dlho (susedova koza v Čechách).

Ako ďalej – aké rázcestia možno očakávať?

Nový zákon – určite áno! Keď opomenieme čiastkové novelizácie, vrátane tej, ktorá umožnila spojenie VOS a VSS, žiadne výraznejšie zmeny sa neudiali. A to napriek tomu, že od roku 1993 a 1994 sa vo svete a aj na Slovensku udiali zmeny, ktoré mali jednoznačný dopad na bezpečnostné prostredie. Nový zákon bol na spadnutie už niekoľkokrát, avšak vždy sa našiel nejaký dôvod na to, aby sa práve teraz zmeny nezrealizovali. Kúzelný výraz „momentálne nie je dostatočná politická vôľa“ vždy dokázal zabrzdiť akúkoľvek plodnú iniciatívu. A tak je tomu aj teraz – z pochopiteľných dôvodov, aj keď zákon je už pripravený na medzirezortné pripomienkové konanie, tohtoročná kauza zamiešala osudom zákona.

Zvýšená a dôsledná kontrola je nevyhnutnosťou, čo ukázali aj posledné kauzy. Aj keby ľudia prijímaní do služby mali prejsť akokoľvek náročným výberom, môžu podliehať časom deformáciám, či pokušeniu, a preto naďalej platí to staré „Dôveruj, ale preveruj!“. Aj keď som si to nikdy nepripúšťal, ukázalo sa, že ak sú kontrolné mechanizmy nedostatočné, formálne, či veľmi obmedzené, aj v tajných službách sa nájdu ľudia, ktorí takúto situáciu dokážu zneužiť. Je na zváženie alebo diskusiu, či to bude vyššia úroveň parlamentnej kontroly alebo nezávislý kontrolný orgán, či už v rámci existujúcich kontrolných štruktúr (NKÚ) alebo funkčný a efektívny koordinačný orgán, ktorý by plnil aj kontrolnú funkciu (inšpektorát). Vnútoraná kontrola je postačujúca len ako kontrolný orgán manažmentu, avšak je málo funkčný pri zlyhaní samotnému manažmentu, ak sa tento odkloní od svojej sebaregulačnej, etickej, či morálnej roviny. Už len samotná existencia efektívneho kontrolného orgánu môže predstavovať dostatočnú hrozbu na to, aby sa nám história nezopakovala.

Nesplnené očakávania? Bombastické odhalenia? Nové kauzy? Nič také!

Človek, ktorý vo Vojenskom spravodajstve strávil 20 rokov svojho života sa nemôže ku svojim kolegom obrátiť chrbtom. Väčšina z nich si poctivo plní svoje úlohy, za čo im verejnosť nikdy nepoďakuje. Jediné, čo sa im dostane, je osočovanie a nenávisť vždy, keď sa nejaká kauza objaví v médiách. Pritom verte mi, väčšina ľudí, ktorých som v oboch zložkách počas svojej kariéry stretol, stojí za to, aby si ich verejnosť, ale aj politici tejto krajiny vážili. Práve preto odo mňa nemôže nikto očakávať žiadne škandalózne odhalenia, tak ako to urobili niektorí moji kolegovia. Všetko je to o ľuďoch – najhoršou je kombinácia nekompetentného politického vedenia a bezhraničnej servilnosti výkonných orgánov. Vojenské spravodajstvo však nie sú iba ľudia v jeho vedení, ale aj tí, ktorí si každý deň maximálne zodpovedne plnia svoje úlohy. Kauzami sú však postihnutí všetci. A práve na to, by mali myslieť tí, ktorí ich rozpútavajú. Dôvera vo Vojenské spravodajstvo bola naštrbená - a to veľmi

vážnym spôsobom. Je možné predpokladať, že sa to prejaví aj pri medzinárodnom vnímaní našich tajných služieb.

Rázcestie je miesto, na ktorom má človek (ale aj inštitúcia) možnosť voľby. Niekedy je tá voľba jednoduchá, inokedy zložitejšia – vždy však musí byť fundovaná a profesionálna, zohľadňujúca výhľad pozitívnej budúcnosti inštitúcie, ktorú daný jedinec reprezentuje a nie osobného prospechu dosiahnutého servilnosťou. Nie vždy sa podarí vykročiť tou najlepšiu cestou, ale praví lídri musia byť schopní sebareflexie, korekcie a priznania si chyby. Občas je dokonca lepšie vrátiť sa na rázcestie a vybrať sa lepšou cestou, ako sa slepo utešovať tým, že kráčame správnym smerom a že náš cieľ už musí byť za najbližším rohom.

Prílišná politizácia tajných služieb je veľmi nebezpečný element pre ich kompetentné fungovanie a ako sme sa presvedčili aj v nedávnej minulosti, môže priviesť služby k ich zneužívaniu na sledovanie vnútorných politických, či dokonca ekonomických cieľov. Ak je toto tá cesta, po ktorej naďalej kráča aj súčasné Vojenské spravodajstvo, je vždy ešte čas vrátiť sa na rázcestie a kráčať po ceste pôvodných profesionálnych hodnôt a princípov.

Akronymy:

VOS – Vojenské obranné spravodajstvo (SR)

VOZ – Vojenské obranné spravodajství (ČSR a ČR)

VSS – Vojenská spravodajská služba (SR)

VKR – Vojenská kontrarozviedka (III. správa ZNB MV ČSSR)

ZNB MV – Zbor národnej bezpečnosti Ministerstva vnútra (ČSSR)

ZS GŠ ČSA – Zpravodajská správa Generálního štábu Československé armády

MO – Ministerstvo obrany (SR)

NBÚ – Národný bezpečnostný úrad (SR)

NSA – National Security Agency (USA)

NKÚ – Najvyšší kontrolný úrad (SR)

I. Cibula: Pochybnosti o efektívnosti produkcie spravodajských služieb

PhDr. Igor Cibula (1942) – *Publicista, expert v oblasti spravodajských služieb. Ako spravodajský dôstojník začínal na 1. správe FMV (1968-1970). Po rehabilitácii v roku 1990 pokračoval v spravodajskej kariére na Úrade pro zahraničné styky a informácie. V období 1993-1995 bol riaditeľom rozvedky SIS. V rokoch 2006-2007 prednášal na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici o spravodajských službách. Od roku 2008 na túto tému prednáša na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy. V roku 2006 inicioval založenie Asociácie bývalých spravodajských dôstojníkov na Slovensku.*

Pri hodnotení efektívnosti fungovania spravodajských služieb v rámci rozhodovacích procesov exekutívy v postkomunistických krajinách sa opakovane vyskytujú pochybnosti o tom, či spravodajská produkcia kvalitou a významom je adekvátne prostriedkom, ktoré štát na ich činnosť vynakladá. Primárne sme odkázaní pri týchto hodnoteniach na informácie z otvorených zdrojov, ale dôvernejšie skúsenosti a poznatky z vlastnej spravodajskej praxe ma priviedli k záveru, že adresáti spravodajských informácií nie sú v niektorých prípadoch odborne kompetentní a profesionálne spôsobilí na to, aby dokázali tieto informácie efektívne využívať, prípadne kompetentne vstupovať do procesu úkolovania spravodajských služieb. V prevažujúcej miere sa uspokojujú s vecným reprodukováním empirických poznatkov spravodajských služieb a spätná väzba v priebehu spravodajského cyklu má iba zriedkavý inšpiračný vplyv na tvorcov spravodajskej produkcie. Dokonca niekedy vzniká dojem, že najvyšší predstavitelia vládnej exekutívy sú schopní akceptovať spravodajské poznatky iba vtedy, ak zodpovedajú ich aktuálnemu hodnoteniu danej situácie alebo predstavám o budúcom vývoji, ktoré si vytvorili na základe informácií z iných zdrojov štátneho aparátu. K uvedenému sa žiada podotknúť, že i keď nemožno takúto prísne kritickú charakteristiku paušalizovať, napriek tomu neefektívne využívanie spravodajských poznatkov býva často defektným prvkom rozhodovacieho procesu na úrovni najvyšších orgánov štátu.

Negatívne hodnotenie vrcholných predstaviteľov postkomunistických štátov vo vzťahu k ich schopnostiam aktívne využívať produkciu spravodajských služieb nemožno síce formulovať ako ich všeobecnú charakteristiku, ale aj tak si vyšší spoločenský záujem vyžaduje, aby sa na túto tému hovorilo otvorene a bez zábran. Na druhej strane chcem poznamenať, že uvedený fakt nie je iba špecifikum nových politických elít, ktoré prevzali po roku 1989 do rúk kormidlo moci v postkomunistických krajinách. V tejto súvislosti si dovoľím uviesť názor amerického historika prof. Johna Lewisa Gaddisa, ktorý vo svojej štúdii v roku 1989 – teda krátko pred skončením tzv. studenej vojny – napísal: „Úspešné operácie tajných služieb sú jedna vec, ale schopnosť využiť spravodajské poznatky vo vlastný prospech, to je už niečo celkom iné“.¹ Prof. Gaddis ako jeden z najkvalifikovanejších špecialistov na problematiku „studenej vojny“ a expert globálnej stratégie dospel k takémuto názoru nielen na základe historického bádania, ale aj vďaka tomu, že popri akademických aktivitách sa pohyboval aj v zákulisí americkej politiky. Mal rodinné priateľské vzťahy s veľvyslancom USA v Moskve Georgeom Kennanom, ktorý inicioval tzv. Trumanovu doktrínu, zameranú proti rozširovaniu komunizmu vo svete. Neskôr radil prezidentovi Georgeovi W. Bushovi jr., ktorému robil podklady k niektorým jeho prejavom. Prof. Gaddis mal naozaj dosť príležitostí, aby intímne spoznal, ako funguje komunikácia

¹ Gaddis, J. Lewis: Intelligence, Espionage and Cold War. In: Diplomatic History, 13 (1989).

spravodajských služieb s adresátmi ich informácií a využívanie potenciálu tajných služieb najvyššími predstaviteľmi exekutívy.

Dovolím si uviesť konkrétny príklad z ani nie tak dávnej histórie, aby som ilustroval konštatovanie prof. Gaddisa o tom, aké sú dôležité schopnosti vládných politikov „využiť spravodajské poznatky vo vlastný prospech“. Možno niektorým z vás je známy prípad agenta Mossadu Ašrafa Marwána, evidovaného pod krycím menom Anjel alebo Rašaš.² Bol to zať bývalého egyptského prezidenta Gamála Abd an-Násira; po smrti svojho svokra si Anjel zachoval pôvodné privilegované postavenie v kruhoch prezidenta Anvara Sadáta, takže mohol zásobovať svojho riadiaceho dôstojníka v Londýne významnými správami o plánoch egyptského vedenia proti Izraelu. Deň pred vypuknutím vojny Yom Kippur – 5. októbra 1973 – len hodinu po polnoci zatelefonoval Anjel do Londýna a použil šifrové slovo „chemikálie“; znamenalo, že Izrael bude v najbližšej dobe vojensky ohrozený. Anjelov riadiaci dôstojník okamžite oznámil centrále Mossadu šifru „chemikálie“. Šéf izraelskej rozvedky Cvi Zamir bez otáľania odletel do Londýna, aby si tak závažnú správu preveril a získal ďalšie podrobnosti. S agentom Anjelom sa stretol až večer o jedenástej, pretože Egyptan cestoval lietadlom z Káhiry do Ríma a odtiaľ do Londýna.

Po dvojhodinovej londýnskej schôdzke Cvi Zamira s Anjelom nasledoval naliehavý Zamirov telefonát do Tel Avivu so šifrovanou správou, že vojna vypukne ešte dnes. Správu odmietli ako nie vierohodnú izraelskí politici, velenie armády i riaditeľ vojenskej spravodajskej služby Aman – generál Eli Zeira. Všetci vieme, ako vojna Yom Kippur dopadla. Keby však nepochybovali o pravdivosti Anjelovej informácie a nariadili okamžitý preventívny útok, určite by sa vojna skončila pre Izrael s menšími stratami na životoch a tiež s menšími materiálnymi škodami. Podľa mienky historika Uri Bar Josefa varovanie od agenta Mossadu zachránilo Golanské výšiny a umožnilo pohotovú operáciu izraelských tankov proti sýrskemu útoku v sektore Náfa'a. Len pre zaujímavosť doplním, že ani spravodajská komunita USA nepredpokladala egyptskú vojenskú operáciu na Sinaji. Iba nedávno vyšlo najavo, že analytik Spravodajskej a výskumnej sekcie Departement of State Roger Merrick včas avizoval egyptsko-sýrsky útok proti Izraelu, ale jeho varovanie nebral nikto v administratíve Spojených štátov amerických vážne, a preto sa o jeho prognóze nedozvedeli ani spojenci v Tel Avive.

Po čistkách v Izraeli na základe odporúčaní vyšetrovacej komisie na čele s predsedom Najvyššieho súdu Šimonom Agranatom bol medzi odvolanými izraelskými činiteľmi aj riaditeľ vojenskej rozvedky Aman – generál Eli Zeira. Penzionovaný generál sa však nechcel zmieriť s tým, že v prípade šifry „chemikálie“ sa zmýlil a tvrdil, že agent Anjel bol vlastne dablérom, ktorý mal oklamať Izrael. Eli Zeira zašiel až tak ďaleko, že v roku 2004 prezradil pravú identitu agenta Anjela. Ráno 27. júna 2007 bolo nájdené telo Ašrafa Marwána pod terasou jeho bytu na 5. poschodí v Carlton House v Londýne. Britský Scotland Yard vraždu nedokázal vyšetriť. Hoci Ašrafa Marwána pochovali v Egypte za účasti najvyššieho moslimského duchovného Sayyida Tantaviho i syna vtedajšieho prezidenta Husního Mubaraka, v kruhoch Mossadu sa nepochybuje o tom, že Anjel bol ich človekom.

² Zohar, Bar M., Mišal N.: MOSAD – Nejslavnejší operace izraelské tajné služby. Překlad: Praha 2013, s.217-231.

Prípád Ašrafa Marwána je extrémnym príkladom neschopnosti vládnych činiteľov „využiť spravodajské poznatky na vlastný prospech“, teda v záujme štátu, voči ktorému ich viaže ústavou daná zodpovednosť. Spomeniem však aj menej „exkluzívny“ prípad ignorancie voči upozorneniam vlastnej spravodajskej služby. Česká energetická skupina ČEZ začala v máji tohto roku proti Albánsku medzinárodnú arbitráž pre zmarenú investíciu do miestnej distribučnej spoločnosti. Za podiel 76 % v albánskom podniku CEZ Shperndarje český investor v roku 2009 zaplatil 102 miliónov €. Strata licencie hrozila ČEZ-u aj v Bulharsku, kde spoločnosť čelila obvineniam z nehospodárnosti a porušenia zmlúv so štátnymi orgánmi. Bulharský energetický regulačný úrad minulý mesiac rozhodol zastaviť konanie o odňatí licencie miestnej distribučnej spoločnosti ČEZ. I keď sa konfliktná situácia medzi skupinou ČEZ a jej balkánskymi partnermi čiastočne upokojila, český investor nemôže počítať s tým, že v Albánsku a v Bulharsku sa mu podarí dosiahnuť zisky, plánované pred 4 rokmi. Pretože majoritným akcionárom firmy ČEZ je štát (70%), analytici českej spravodajskej služby ešte pred rozhodnutím o investícií do distribučných sústav oboch krajín upozorňovali na nestabilné a riskantné prostredie v Albánsku i v Bulharsku. Napriek tomu zodpovední vládni činitelia Českej republiky nič nepodnikli proti tomu, aby ČEZ svoje rozhodnutie preniknúť na Balkán ešte raz dôkladne zvážil.

Ani poznatky z praxe na Slovensku nesvedčia o tom, že by niektorí adresáti spravodajských informácií boli vecne kompetentní a profesionálne spôsobilí na to, aby dokázali tieto informácie efektívne využívať, prípadne kompetentne vstupovať do procesu úkolovania spravodajských služieb. Napríklad po parlamentných voľbách v roku 1998 stal sa poradcom premiéra pre spravodajské služby 26-ročný absolvent vysokoškolského štúdia psychológie bez skúseností a poznatkov z pôsobenia v spravodajských štruktúrach. V marci 2011 získal funkciu externého poradcu vtedajšej premiérky pre otázky vnútornej bezpečnosti, vrátane spravodajských služieb, bývalý dlhoročný funkcionár štátnej správy, potom štátny tajomník ministerstva vnútra pre civilno-správny úsek a pár mesiacov aj minister vnútra, ktorý sotva mohol kompetentne orientovať premiérku v zložitých problémoch spravodajských služieb. Spomínam tieto príklady z toho dôvodu, aby som poukázal na to, že adresáti spravodajských informácií na najvyššej úrovni sa nespoliehali na skúsených odborníkov zo spravodajskej komunity, ale skôr na politicky lojálne osoby s povrchnou znalosťou spravodajskej problematiky. Preto nie je ani prekvapujúci nedávny prípad Vojenského spravodajstva, ktorý zostal nevyriešený ako dedičstvo predchádzajúcej vlády a dostal sa na verejnosť aj z toho dôvodu, že zodpovední ústavní činitelia nemali odborne kompetentných poradcov zo spravodajskej komunity.

Užitočnosť informácií spravodajských služieb pre vrcholové vládne štruktúry nezávisí len od kvality samotnej spravodajskej činnosti a úrovne spravodajského aparátu. Obvykle sa pôsobenie spravodajských služieb spája s niektorými ich utajovanými aktivitami, ako je agentúrna činnosť, používanie informačno-technických prostriedkov (hlavne monitorovanie komunikačných kanálov) a sledovanie záujmových osôb. Dôležitú funkciu pri riadení spravodajských organizácií má však pochopenie významu pojmu spravodajský cyklus, ktorý sa začína zadaním úlohy pre spravodajskú službu a podrobným definovaním problému. Skúsenosti naznačujú, že iba výnimočne sa začína spravodajský proces zadaním úlohy od zodpovedných činiteľov exekutívy. Títo obvykle očakávajú, že ich spravodajská služba na určité problémy upozorní, a preto iniciatívu na začiatku spravodajského cyklu mávajú služby. Práve kvôli vzájomnému pochopeniu a kvalitnej komunikácii najvyšších

predstavitel'ov exekutívy a spravodajských služieb je potrebné, aby adresáti spravodajských informácií mali odborne zdatných a kompetentných poradcov.

Osobitné miesto v štruktúre inštitúcií, ktoré by na Slovensku mali koordinovať činnosť spravodajských služieb, má Výbor Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky na koordináciu spravodajských služieb. Jeho členmi sú ministri zahraničných vecí, obrany a vnútra, ako aj riaditelia spravodajských služieb, policajný prezident a riaditeľ Národného bezpečnostného úradu. Činnosť výboru riadi premiér, ktorý je zároveň aj predsedom Bezpečnostnej rady. Podľa môjho názoru tento výbor je do značnej miery formálna inštitúcia, pretože prerokováva iba zásadné otázky koordinácie a činnosti služieb, ale vzhľadom na svoje zloženie nezaobera sa závažnými problémami, súvisiacimi s operatívnou agendou služieb. Na základe toho možno konštatovať, že na Slovensku nemáme orgán, ktorý by vykonával funkcie koordinácie aktuálnej spravodajskej činnosti a reagoval na akútne potreby exekutívy. Iba čiastočne môže toto poslanie napĺňať nedávno vytvorené Národné bezpečnostné analytické centrum v rámci štruktúry Slovenskej informačnej služby, zamerané na boj proti terorizmu. Ideálnym riešením pre nás by mohla byť určitá modifikovaná verzia britského modelu Joint Intelligence Committee – Spoločného spravodajského výboru; funguje v štruktúre úradu premiéra a jeho činnosť riadi bezpečnostný a spravodajský koordinátor, ktorý podlieha priamo predsedovi vlády.

Na záver sa žiada zdôrazniť, že efektívnosť fungovania spravodajských služieb v postkomunistických krajinách primárne závisí od úrovne politických elít, ktoré aktuálne vládnu, ale aj od ich predchodcov. Uviedol som tiež príklady z tzv. zavedených demokracií, kde sa takpovediac osudová otázka využívania spravodajských poznatkov vyskytla v krajných situáciách a kde stereotypy a predsudky zabránili tomu, aby najvyšší predstavitelia exekutívy využili spravodajské informácie v prospech svojej krajiny. Z toho vyplýva, že úsudok politikov nemožno vždy chápať ako objektívne kritérium fungovania spravodajských služieb. Pre politikov sú spravodajské štruktúry primárne mocenským nástrojom v politickom zápase o moc a udržanie moci, čoho sme boli svedkami nielen za obdobie po páde komunistického režimu na Slovensku a iných postkomunistických krajinách, ale bolo tomu tak aj v hlbokoj minulosti – o čom píše citovaný prof. Gaddis.

V takomto kontexte by som chcel ešte vyzdvihnúť názor bývalého riaditeľa českej rozviedky (ÚZSI) Petra Zemana, že varovanie adresáta pred novými bezpečnostnými hrozbami a možným ohrozením štátnych záujmov si vyžaduje od najvyššieho predstaviteľa spravodajskej služby komunikačnú zdatnosť a zodpovednosť, ako vynárajúcu sa hrozbu prezentovať adresátovi. Niekedy adresáti spoznajú dôležitosť takejto informácie až potom, keď ich neočakávaný vývoj nepríjemne zaskočí. Súhlasím s P. Zemanom, že „doručovanie spravodajských správ užívateľom je jedným z najdelikátnejších umení a súčasne bremenom veľkej zodpovednosti.“

P. Zeman: Přemítání po letech: znovu o transformaci zpravodajských služeb v postkomunistických zemích

RNDr. Petr Zeman (1947) – Signatár Charty 77. Po listopadu 1989 působil na vedoucích postech v kontrarozvědce. Bol tiež riaditeľom Úradu pro zahraniční styky a informace (1998-2001). Prednáša o spravodajských službách na Masarykovej univerzite v Brne. Podieľal sa aj na činnosti Ústavu strategických štúdií Univerzity obrany v Brne. Je autorom a hlavným koordinátorom spracovania publikácie *Česká bezpečnostní terminologie*. Významnou mierou zhrnul a rozpracoval poznatky z oblasti terminológie, fungovania a členenia spravodajských služieb. Venoval sa problematike transformácie spravodajských štruktúr v postkomunistických krajinách.

Znovu a znovu přemítám o vývoji uplynulých 24 let po pádu komunistického režimu, v nichž jsem svůj pracovní život spojil se světem nově budovaných zpravodajských služeb. Nejvíce mne zajímá nerozřešitelná otázka: **proč** vývoj zpravodajských služeb probíhal právě tak, jak probíhal. Bylo to „historicky zákonité“? Nakolik se vývoj v sousedních postkomunistických zemích lišil od českých poměrů a proč? Jak vývoj ovlivnily nezamýšlené důsledky náhodných událostí?

Transitologie je dnes už docela dospělá disciplína a také o transformaci zpravodajských služeb byla už napsána slušná řada studií, komentářů, dokonce i memoárových textů. Přesto: nedávno jsem si uvědomil, jak skrovné jsou literární prameny zejména **o počátcích** fungování nových českých (ale i slovenských) zpravodajských služeb. Posuzoval jsem jednu ambiciózní studentskou práci a spatřil, že studentovi - přes jeho usilovnou snahu ledacos si o věci přečíst - vychází výsledný obraz jaksi pokřiveně. V té chvíli mi došlo, kterak **odlišně** čte pramenné texty ten, kdo ve zpravodajské službě pracoval. Ti z autorů, kteří zkoumané prostředí znají z autopsie, si navzájem rozumějí i v tom, **co v jejich textech není** a v čem třeba spolu nesouhlasí. To je jejich výhoda (a současně nevýhoda). Porozumění však **jejich** psaný text nedokáže předat outsiderům. Pro outsidery a „ne-pamětníky“ je načtená mozaika prostě příliš řídká. Dobrý vhled se získává až léty studia; a znám zatím jen jednoho vytrvalého badatele, který se k dobrému vhledu po asi šestileté práci pracoval – Karla Zetochu¹.

Studentům sociálních věd samozřejmě odpouštíme, že si vyberou lákavé téma z oboru zpravodajských služeb a ve svých bakalářských či magisterských pracích se s nadměrnou náročným tématem vyrovnají jen nevalně.

¹ Zetocha, Karel, *Zpravodajské služby v nové demokracii: Česká republika*, Brno: Barrister & Principal, 2009, 244 stran.

Knížka znamenitě doplňuje starší publikaci Williams, Kieran and Deletant, Denis. *Security Intelligence Services in New Democracies: The Czech Republic, Slovakia and Romania*. Basingstoke and New York: Palgrave, 2001. ISBN 0-333-71372-9. 291 pp. O Československu, České republice a Slovensku pojednává text z pera prvního z autorů; pokrývá období do roku 2000.

Nesmírně zajímavé je Zetochovu studii porovnat s pohledem kanadského analytika: Lefebvre, Stéphane, 2011, *The Czech Experience With Intelligence Reforms, 1993–2010*, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 24: 692–710, 2011, ISSN: 0885-0607, DOI: 10.1080/08850607.2011.598785.

Co ale dělat s politiky, kteří si nepřechtou ani desetinu toho, co zkoukne i lenivý student, a s neodpovědnou lehkostí periodicky spouštějí kampaně, jak reorganizovat zpravodajskou komunitu (nejlépe tak, že některé služby sloučí, jiné rozdělí, a další podřídí pod jiné ústavní, či správní těleso)! Zpravodajské služby se opakovaně musí bránit vůči nekompetenci; naštěstí nejdivočejší reformní pokusy a legislativní záměry zhusta vyzní do ztracena. Dovedl bych o tom ocitovat příklady z Česka, Slovenska i Polska...

Zpravodajci mezi sebou často hartusí na politiky a na novináře, ale nepochopení složitostí zpravodajské práce je i naše vina! My, bývalí insideři, jsme nedokázali věci srozumitelně veřejnosti popsat, edukovat ji. Drželi jsme se starého paradigmatu „o těchto věcech se mluvit nemá“. Kdybychom však už před cca 10 lety vystupovali veřejně a hlavně aktivněji, možná bychom několika nešťastným krokům zabránili.

Když analyzujeme transformační procesy, je žádoucí pojmenovat **významné působící faktory**. Nedávno publikovaná Zetochova analýza² identifikuje čtyři nejdůležitější faktory, které ovlivňují (ba dá se říci, že historicky determinují) průběh a výsledek transformace zpravodajských služeb, a to ve všech zemích. Jsou to:

1. Povaha předchozího režimu
2. Způsob předání moci
3. Bezpečnostní situace státu
4. Personální kapacity nových elit

Metodickým nástrojem následné analýzy je zejména komparace zemí. Pokud jde o čtvrtý jmenovaný faktor, srovnáme třeba situaci České republiky a Polska. Vychází se z předpokladu, že převzetí odpovědných postů, zejména tak obskurních, jako jsou tajné služby, nejlépe zvládnou ti, které předchozí diktatura pomocí tajných služeb trápila. Poradí si prý se svody moci a také se nebudou zbytečně mstít. Polská Solidarity se při přebírání moci mohla opřít o tisíce osob, které se **již předtím** angažovaly ve veřejném prostoru. Česká opozice seskupená kolem Charty 77 našla stěží pár stovek takto ochotných (a přitom často nevyzkoušených). Mimochodem, v zakládaných českých službách (zejména v Úřadu na ochranu ústavy a demokracie) jsem napočítal 26 signatářů Ch 77.

Podle mého názoru dalším významným faktorem je **národní kulturní identita** („národní charakter“) a novověká historie dané země. Československé specifikum dvaceti let zamrzlého režimu po sovětské okupaci z roku 1968 vedlo po roce 1989 k prudšímu odmítnutí dosavadních elit, než tomu bylo např. v Maďarsku.

Nemalý význam ovšem mají **faktory nahodilé, zejména osobní dispozice a vlastnosti jednotlivců**, kteří se dostanou do čela a jejich vzájemné vztahy. Například: někdo se ocitne na postu, a následně jeho působení dané osobním

² Zetocha, Karel, 2013, The Political Regime Change and Security: The Political Science Theory and Reform of Security Bodies, Obrana a strategie, roč. 13, č. 2, s. 65-78. ISSN 1802-7199. DOI: 10.3849/1802-7199.13.2013.02.065-078. Dostupné z: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2013/clanky/the-political-regime-change-and-security.html#.UsVwrVKA3mg>

ustrojením, ale i pověstí, vnějším image atp. atp. způsobí nezamýšlené odchýlení instituce na trochu odlišnou kolej, z níž není snadného návratu.³

Není tajemstvím, že uvnitř českého disentu chovali jeho pražští představitelé poměrně hlubokou nedůvěru k jiným disidentům, které za předchozího režimu *osobně zblízka nepoznali*. Funkce si rozdělovaly jen kolektivy „hochů, co spolu mluví“.

Jak by se asi vyvíjela bezpečnostní situace a rychlost umrtvení StB, kdyby se vedení Občanského fóra v prosinci 1989 rychle ujalo fundovaného návrhu „osmašedesátníků“ J. Procházky a O. Hromádka?⁴ Václav Havel však osmašedesátníkům příliš nedůvěřoval a raději vložil úkol do rukou sporného ministra Sachera.

Jaký by byl asi vztah médií a veřejnosti k Bezpečnostní informační službě, kdyby po vyhraných volbách v pololetí roku 1992 nevybrala vítězná ODS (podle principu vítěz bere všechno) jako jejího šéfa místo někoho konsenzuálnějšího zrovna Stanislava Devátého? Pro významnou - a já soudím že nadpoloviční - část české veřejnosti to byl představitel vskutku příliš radikálně napravo. Však taky *jeho* BIS poté zkusila „prověřovat“ amerického prezidentského kandidáta Billa Clintona jako kryptokomunistu...

Přejděme ale od výčtu faktorů a uvádění anekdot **k nejvážnějšímu dnešnímu problému české zpravodajské komunity**, tj. k poměrům ve **Vojenském zpravodajství**. Povinností zpravodajských služeb demokratických zemí je v první řadě dostát požadavkům současné doby na zákonnost, odpovědnost a jistou transparentnost. Jak se faktory systémové (historicky odvoditelné) a naopak vlivy osobnostně-nahodilé podepsaly na současné aféře českého Vojenského zpravodajství? Mám za to, že současná aféra (z června 2013), spojená s šéfkou kabinetu premiéra paní J. Nagyovou, je jen špičkou ledovce a že stav vojenské služby je takový, že **se něco podobného stát muselo**. Pokusím se identifikovat faktory, které byly kváskem dnešního maléru.

Připomínám, že do roku 2005 existovaly dvě v Česku relativně samostatné služby: Vojenské obranné zpravodajství (VOZ) a Vojenská zpravodajská služba (VZS, do roku 1994 Zpravodajská správa generálního štábu). Nad nimi byla miniaturní zastřešující instituce, tzv. Vojenské zpravodajství – VZ. Zatímco VOZ byla organizace poměrně malá, VZS byla řádově větší a vždy měla na poměry v resortu obrany mimořádný vliv. Ředitelé vojenských služeb před rokem 2004 zhusta byli sympatičtí pánové. Obávám se však, že ne vždy dohlédli, v jakém stavu je mentalita jejich mužstva.

V první řadě si vojenští zpravodajci (včetně VOZ) vykládali (v rozporu s úmyslem zákonodárce) svou působnost vždy **mimořádně extenzivně**. Podle

³ Některé osobní nahodilé faktory mají ráz až anekdotický. Na podzim 1990 vypukl spor mezi Jánem Langošem a Jiřím Müllerem, který způsobil první otřes ve vývoji kontrarozvědky a vykopal v resortu nikdy nezasypanou propast nedůvěry. Jedno tradující se vysvětlení rozvoje konfliktu tvrdí, že prý to mohlo dopadnout jinak, kdyby u velkého jednacího stolu proti Müllerovi, který hovořival velmi potichu, neseděl jako předseda branně bezpečnostního výboru Ladislav Lis, který zase byl nedoslýchavý.

⁴ Suk, Jiří, 1998, Občanské fórum, 2. díl – Dokumenty, Brno: Doplněk. Dokument 106 z 26. 12. 1989.

Engelsova „vše souvisí se vším“ nacházeli v jakémkoli jevu návaznost na obranu republiky a tudíž legitimaci jejich zásahu.⁵

Za druhé ZSGŠ (VZS, VZ) výrazně **těžila** z toho, že jejich služba byla ze všech předlistopadových zpravodajských složek **nejméně účastna primárně represivní role**. Dalo jí to příležitost fakticky popírat své 40 leté komunistické kořeny. To také znamenalo, že VZS **nepřikročila k personální proměně a hlavně k proměně způsobu uvažování**. A jedním z důsledků bylo odhalení (aféra Srba 1999), že služba si ponechává a využívá tajnou agenturu pro válečný stav, naverbovanou hluboko před listopadovým převratem. A dokonce ji využila k intrikánskému ovlivňování vnitrostátní politiky!!

Za třetí podivné (ne)reflektování údajné vlastní **výlučnosti**: kdepak etický kodex, kdepak ctění pravidla, že zpravodajská služba se nesmí vměšovat do vnitřní politiky své země, kdepak přijetí zásady civilního řízení ozbrojených složek, nýbrž bohorovná mentalita „nám je vše dovoleno“! Jako by žili v roce 1913. Na jedné straně se zaštitují ikonou generála Moravce (za jehož přímé nástupce se považují); na straně druhé je patrna nevědomá (?) inspirace modelem sovětské GRU.

Rivalita mezi zpravodajskými službami je fenomén v úplnosti nevymýtitelný. Dá se jen vhodným řízením zmírnit, zkrotit a převést do kadlubu „mírového soutěžení“. Vojenská zpravodajská služba však v uplynulých 20 letech naopak využila všech možností, jak obsadit niku civilních zpravodajských služeb, jak je **vytěsnit a poškodit**. Chlubení se cizím peřím a opakované usvědčení z krádeží doslovných formulací výsledků práce jiných institucí – to už je relativní maličkost.

Od roku 2004 po nástupu generála Krejčíka se chystalo formální sloučení VOZ a VZS. Politikům vojáci slíbili, že poté *konečně* dojde k oddělení 601. skupiny speciálních sil (hloubkový průzkum a bojová nasazení) od Vojenského zpravodajství. Slib **nedodrželi**.

Sloučené VZ je nyní **méně transparentní** a méně zvnějšku kontrolovatelné než dříve. V roce 2005 se VZ pokusilo jednoho z dřívějších ředitelů kriminalizovat a jiného předchozího šéfa na své oficiální (!) webové stránce dehonestovalo (hanobící text tam visí dodnes). VZ zlomově spustilo náhlé a zbytečné **propouštění** některých pracovníků s odkazem na to, že sloužili i dřívějšímu režimu. Tehdejší ředitel se patrně domníval, že se tak zavděčí politikům. Personální ochuzení a pokles bezpečnosti a kvality zpravodajské činnosti jsou patrné dodnes. Od léta 2007 do léta 2013 obsadili šéfovské křeslo VZ předchozí **velitelé průzkumníků** (601. skss) z Prostějova. Nebyli to tedy zpravodajci v pravém slova smyslu. Nejprve generál Páleník, po něm krátce generál Kovanda. Jejich obrana v trestní věci Nagyová obnažuje, že vůbec neznají právní řád své služby (!) a své země.⁶

⁵ Parafraze autentického výroku z VOZ, ještě v době povinné vojenské služby: „každý muž může být povolán k obraně vlasti; nejenom to, my se musíme zajímat i o ženy, protože ty přece žijí s těmito muži v rodinách. Takže naším polem působnosti je vlastně všechno obyvatelstvo...“ Analogicky VZ vysvětlovala nyní (2013) své angažmá kolem manželky premiéra: „premiér je nositelem státního tajemství v oblasti obrany; jestliže jeho ženu *možná prý* navštěvují náboženští sektáři, je to naše parketa“.

⁶ *Nepřiznal jsem se. Nebylo k čemu*, rozhovor s gen. Kovandou, Radim Vaculík, Právo, 12.10.2013; *Rozkaz k činnosti kolem rodiny premiéra bych bez vědomí pana Nečase nedal*, rozhovor s gen.

Mám za to, že fungování VZ je horší, než se nám tvrdí, a souhlasím s názory publicistů, že selhání šéfů VZ není náhodné.⁷ Jsem bohužel přesvědčen, že diskrétní, ale vskutku důkladná kontrola činnosti VZ by přinesla odhalení další nezákonné činnosti. Škody na mezinárodní pověsti ČR, neříká se mi to vesele, jsou již značné. Závěr: české vojenské zpravodajství se ocitlo na scestí dílem z důvodů systémových (chcete-li „zákonitě“), protože **svou transformaci nikdy nedokončilo**, dílem tím, že v jeho čele stanuli lidé nekompetentní.

Páleníkem, Radim Vaculík, Právo, 18.10.2013; *Bylo mi jasné, že to chtěl premiér*, rozhovor s plk. Pohůnkem, Radim Vaculík, Právo, 4.11.2013.

⁷ Kmenta, Jaroslav, *Špioni k ruce. Nagyová nebyla první*, MFD 17. 6. 2013, Eichler, Jan, *Memento současné aféry*, Právo 15. 6. 2013, Šándor Andor, *Hrdinové bez bázně a bez kontroly*, Právo 17. 6. 2013, Zrno, Matyáš, *Všichni mí přátelé za mřížemi*, LN 18. 6. 2013. Schneider, Jan, *Aféra Nagyová: Abychom ve Strakovce neměli Afghánistán*, Česká pozice 14.10.2013.

Závery zo sympózia

1. Väčšina prezentovaných názorov potvrdila charakteristiku, že hlavnú zodpovednosť za vývoj, ako aj za aktuálny stav spravodajských služieb v postkomunistických krajinách nesú politické elity, ktoré primárne vnímajú spravodajské štruktúry ako mocenský nástroj v politickom zápase o moc a udržanie svojho mocenského vplyvu a tomu podrobujú svoje personálne i inštitucionálne zásahy do spravodajskej komunity.
2. Zborník príspevkov zo sympózia by mal byť k dispozícii pre vedúcich funkcionárov a tiež expertov štátnych inštitúcií, ktorí sa zaoberajú prípravou nového zákona o spravodajských službách na Slovensku.
3. Zborník príspevkov zo sympózia by sa mal poskytnúť poslancom - členom výborov Národnej rady SR na kontrolu činnosti spravodajských služieb, aby sa mohli kompetentnejšie venovať problematike spravodajských služieb.
4. Tradícia medzinárodných sympózií o spravodajských službách na pôde Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy pomáha kritickej reflexii našej spravodajskej komunity a umožňuje aj študentom, aby zasvätenejšie chápali aktuálne otázky, týkajúce sa problematiky spravodajských služieb.
5. Ocenenie si zaslúži ochota a obetavosť zahraničných a domácich lektorov, ktorí bez nároku na odmenu prezentovali svoje názory na VII. medzinárodnom sympóziu; treba vyjadriť uznanie sedemročnej aktivite Asociácie bývalých spravodajských dôstojníkov a rovnako aj Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy za poskytnutie materiálnej, technickej a organizačnej podpory pre toto úspešné podujatie.

Bratislava 4. decembra 2013

